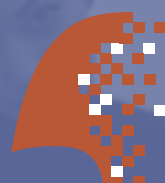

Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders

drs. Martijn de Koning

dr. Edien Bartels

Adviescommissie voor
Vreemdelingenzaken

VOORSTUDIE

Voorstudie

‘Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders’ is een studie verricht in opdracht van de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken en dient als voorstudie voor haar advies ‘Tot het huwelijk gedwongen, een advies over preventieve, correctieve en repressieve maatregelen ter voorkoming van huwelijksdwang’ dat de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken in juli 2005 uitbracht aan de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie. **De verantwoordelijkheid voor de inhoud en de ingenomen standpunten in deze voorstudie berust bij de auteurs.**

Colofon

Voorstudie ‘Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders’ is te downloaden via de website van de ACVZ.

Uitgave van de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken, Den Haag, 2005

Kenmerk voorstudie: 9•2005, augustus 2005
ISBN 90-8521-023-2

Bestellingen van publicaties:
Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken
Prins Clauslaan 20
2595 AJ Den Haag
email: acvz@acvz.com
(070) 381 14 00 of via de website: www.acvz.com

Vormgeving: Studio Daniëls BV, Den Haag
Drukwerk: Drukkerij Palace Print, Den Haag

Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders

*drs. Martijn de Koning (VU/ ISIM)
dr. Edien Bartels (VU)*

Met assistentie van:
*Siela Jethoe,
Inge de Jong,
Daniëlle Koning,
Warsha Mangré,
drs. Sharita Rampertap.*

Vrije Universiteit Amsterdam

AMSTERDAM, AUGUSTUS 2005

Dank aan allen die hebben bijgedragen aan dit rapport!

Inhoud

HOOFDSTUK 1

<i>Inleiding</i>	6
1.1 Over gedwongen huwelijken	6
1.2 Aanleiding en Probleemstelling	8
1.1 Onderzoeksopzet	8
1.2 Leeswijzer	10

HOOFDSTUK 2

<i>Partnerkeuze en etnische identiteit</i>	11
2.1 Partnerkeuze en dwang	11
2.1 Partnerkeuze en omgevingsfactoren	12
2.2 Identiteit, cultureel repertoire en transnationale netwerken	14
2.3 Conclusie	17

HOOFDSTUK 3

<i>Partnerkeuze en huwelijk onder Marokkaanse en Turkse Nederlanders</i>	18
3.1 Inleiding	18
3.2 Kort overzicht van de literatuur	18
3.3 Opvattingen over het huwelijk	19
3.4 Gedwongen huwelijken	23
3.5 Praktijken en strategieën van partnerkeuze	29
3.6 De rol van het netwerk	33
3.7 Huwelijken en de Nederlandse overheid	36
3.8 Samenvatting en conclusie	37

HOOFDSTUK 4

<i>Partnerkeuze en huwelijk onder Hindostaanse Nederlanders</i>	41
4.1 Inleiding	41
4.2 Literatuurstudie	41
4.3 Opvattingen over het huwelijk	43
4.4 Gedwongen huwelijken	45
4.5 Praktijken en strategieën van partnerkeuze	46
4.6 Factoren in de context	49
4.7 Huwelijken en de Nederlandse overheid	50
4.8 Samenvatting en conclusie	51

HOOFDSTUK 5

<i>Dwang en verzet</i>	53
5.1 Inleiding	53
5.2 Weigeren en de consequenties	53
5.3 “Wat wil je nog meer?” Casus Jamila	55
5.4 “Een jongen voor je zoeken.” Casus Radha	56
5.5 Conclusie	58

HOOFDSTUK 6

<i>Samenvatting en Conclusies</i>	60
6.1 Inleiding	60
6.2 Partnerkeuze en gedwongen huwelijken	60
6.3 Tot slot: gedwongen huwelijken en integratie	65
<i>Literatuur</i>	67
<i>Summary and Conclusion</i>	70
<i>Bijlagen</i>	76

HOOFDSTUK I

Inleiding

1.1 Over gedwongen huwelijken

In tegenstelling tot België is er in Nederland (nog) geen uitgebreid debat aan de gang over gedwongen huwelijken onder migranten. Er zijn wel projecten en instanties die zich hiermee bezighouden. Een voorbeeld daarvan is het project “Voices behind the veil”¹ waarin enkele buitenlandse universiteiten en projecten voor vrouwen (waaronder Vrouwenopvang Amsterdam) samenwerken. Op hun website is bijvoorbeeld het verhaal van een Brits-Pakistaanse moslimvrouw te vinden die uitgehuwelijkt is. Ook in Nederland komen gedwongen huwelijken voor. Zo heeft opvanghuis Saadet in Rotterdam, speciaal gericht op moslimmeisjes, sinds juni 2005 in twee maanden, 32 meisjes opgevangen, een recordaantal.² Deze meisjes zijn van huis weggelopen omdat zij gedwongen werden te huwen.

In de Nederlandse politiek is de discussie over gedwongen huwelijken gestart door D66 en GroenLinks. In het kamerdebat in augustus 2004 met minister-president Balkenende en minister Verdonk over het rapport van de Tijdelijke onderzoekscommissie Blok, stelt de D66 fractieleider Dittrich het volgende.

In de privé-sfeer mag best een hoofd-oriëntatie op het land van herkomst zijn, zolang dit maar niet ten koste gaat van de hierboven vermelde criteria. Dat betekent bijvoorbeeld dat D66 het niet acceptabel vindt wanneer thuis een gedwongen huwelijk wordt gearrangeerd. Zodra een meisje wordt uitgehuwelijkt, moet daar tegen kunnen worden opgetreden of moet haar bescherming worden geboden, wanneer zij daar om vraagt. (Handelingen van de Tweede Kamer, Rapport Bruggen Bouwen, 31 augustus 2004. TK 92-5962)

In datzelfde debat pleitte fractievoorzitter Halsema van GroenLinks voor een verbod op gedwongen huwelijken.

Mijn fractie pleit voor een verbod op gedwongen huwelijken. Wij hebben dat al eerder gezegd, ook tegen de commissie-Blok. [...] Wij hebben niet de illusie dat daarmee de gedwongen huwelijken ophouden te bestaan. Het zou wel goed zijn als daarvoor een strafnorm komt. Wij stellen dit voor, juist omdat wij de vrije huwelijkskeuze zo ontzettend belangrijk vinden. [...] Vrije partnerkeuze en gezinsleven zijn een groot goed. [...] Vrije huwelijkskeuze betekent ook dat je een heldere norm stelt, waar die vrijheid ophoudt. Het moet zonneklaar zijn dat als er sprake is van dwang in huwelijken, als mensen onvrijwillig met elkaar moeten trouwen, dit niet kan. (Handelingen van de Tweede Kamer, Rapport Bruggen Bouwen, 31 augustus 2004: TK 9292-5942)

Beide politieke partijen behandelen het onderwerp gedwongen huwelijken, dat overigens voorheen uithuwelijken genoemd werd, in het kader van de integratie. Vrije partnerkeuze zou een teken zijn van integratie en het onvrijwillig huwen een teken van gebrekkige integratie. De bijdrage van de twee bovengenoemde politieke partijen aan dit debat, riep weinig maatschappelijke discussie op. Het onderwerp raakte ondergesneeuwd in de

¹ <http://codes.fc.univ-nantes.fr/veiledvoices/nl/index.html>

² Bron: Volkskrant woensdag 20 juli 2005: *Weglopen zonder eer te verliezen*

breder discussie over integratie. In juli 2005 probeert de Rotterdamse wethouder van Emancipatie Marianne van den Anker het debat opnieuw op gang te brengen. Als het aan haar ligt, wordt uithuwelijking volledig uitgebannen. Zij ergert zich aan de stilte rondom dit onderwerp en pleit voor een sterke, liberale vrouwenbeweging die onafhankelijk van religie deze problemen aanpakt. Van den Anker ziet radicalisering onder moslims als oorzaak van de grote instroom van moslima's naar opvanghuizen.³

In België is er meer discussie over dit onderwerp. Duidelijker dan in Nederland staat daar de emancipatie van de vrouw centraal in de discussie. Het debat in België is vooral aangewakkerd door Mimount Bousakla, senator namens de SP.A. (Sociaal Progressief Alternatief). Zij heeft een wetsvoorstel ingediend om gedwongen huwelijken strafbaar te stellen. Gedwongen huwelijken worden daarin op één lijn gesteld met schijnhuwelijken; voor beide typen huwelijken geldt dat in ieder geval één van de partners niet uit is op een duurzame relatie.⁴

Bij migrantengroepen in Nederland verloopt de discussie heel anders. Onder bezoekers van websites als *Marokko.nl* heeft het onderwerp een ander kader. Het kan zijn dat men vraagt om hulp bij het voorkomen van een gedwongen huwelijk.

*Wat doe je als je van iemand houdt maar toch verplicht wordt door je ouders om met iemand anders te trouwen dat zij denken dat hij beter is.*⁵

Op dat forum wordt duidelijk dat niet alleen meisjes in een situatie van een gedwongen huwelijk kunnen verkeren.

*Mijn broer heeft een beste vriend die op zijn 20e leeftijd is uitgehuwelijkt in Marokko, hij moest met zijn nicht trouwen anders zouden ze hem in Marokko achterlaten.*⁶

Op *Maroc.nl* staat verder een (fictief?) verhaal over een meisje dat verliefd is en wordt uitgehuwelijkt aan een andere jongen.⁷ In dergelijke discussies plaatst men gedwongen huwelijken in een religieus (islamitisch) kader om aan te tonen dat dit binnen de islam niet mag, zoals in het onderstaande fragment van *Lokum.nl*.

*Uithuwelijken mis mis..pff..Dinimizde uithuwelijken yasak! Je trouwt met degene van wie je houd en dus niet met degene die je vader etc heeft uitgekozen. Bij uithuwelijken moet er sprake zijn van dwang. Als een meisje onder dwang met een man moet trouwen, dan heeft dit huwelijk in de Islam geen legaliteit. Lees goed Ersin, nu in jouw taal: Uithuwelijken is cizz in de Islam, verboden dus. Knoop dit nu eens voor goed in je oren.*⁸

Vragen hierover worden ook gesteld aan zogenaamde cyberimams bijvoorbeeld op *al-islam.com* waar de cyberimam er eveneens op wijst dat gedwongen huwelijken niet zijn toegestaan in de islam.⁹ Een ander kader waarbinnen de discussie plaatsvindt gaat over de kwaliteit van het huwelijk. Een voorbeeld daarvan is de discussie op de Hindostaanse datingsite *Radha.nl* waar gediscussieerd kan worden over de stelling: *Houdt het huwelijk langer stand indien het door de ouders geregeld wordt?*¹⁰

3 Bron: Volkskrant woensdag 20 juli 2005: *Over uithuwelijking wordt vooral gezwegen*

4 Dit voorstel leverde veel discussie op. Zie bijvoorbeeld Kifkif.be:

<http://www.kifkif.be/index.php?name=PNphpBB2&file=viewtopic&t=458&sid=4ee6689c9f287aea92e519e273ab00ab>

5 <http://forums.marokko.nl/showthread.php?t=383992>

6 <http://forums.marokko.nl/showthread.php?t=379134>

7 <http://www.maroc.nl/islam/forums/showthread.php?s=4530babc921781e5db24f17343741c73&threadid=94521&perpage=15&display=&pagenumber=1>

8 http://www.lokum.nl/_forum/messages/1207/22373.html?Woensdag17November20041015#POST446265

9 <http://www.al-islam.com/al-islam/cyberimam/index.php?cat=Huwelijk%2FFamiliezaken%2FRelaties&q=136>

10 <http://www.radha.nl/toonreactie.php?stellingid=5>

We zien dus dat zowel in de politiek als onder betrokken groepen zelf gediscussieerd wordt over het onderwerp gedwongen huwelijken maar de wijze waarop en de kaders waarbinnen gedwongen huwelijken worden geplaatst, zijn geheel verschillend.

1.2 Aanleiding en Probleemstelling

Om te komen tot een advies over ‘gedwongen huwelijken’ aan de minister van Integratie, minister Verdonk, heeft de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ) opdracht gegeven een antropologische beschrijving te maken van partnerkeuze onder drie migrantengroepen in Nederland, Marokkanen, Turken en Hindostanen. Deze onderzoeksnotitie is daar het resultaat van.

Centraal in deze onderzoeksnotitie staat de vraag:

Welke plaats nemen gedwongen huwelijken in, binnen het proces van partnerkeuze onder Turken, Marokkanen en Hindostanen in Nederland?

Onderzoeksvragen

In deze onderzoeksnotitie gaat het om een vergelijking tussen de drie genoemde groepen. Vragen die aan de orde komen zijn:

1. Welke opvattingen leven er over het huwelijk, het belang en de invulling daarvan (in het bijzonder de plaats van vrije keuze en dwang)
2. Welke strategieën hanteren huwelijkspartners?
3. Binnen welke maatschappelijke context past het verschijnsel (gedwongen) huwelijk?
4. Hoe vaak verloopt het proces van partnerkeuze tegen de wil van de partners?
5. Welke visies leven er binnen de betrokken groepen op de rol van de overheid met betrekking tot gedwongen huwelijken?

1.1 Onderzoekopzet

Er zijn vier verschillende methoden van dataverzameling toegepast:

- 1) Materiaal verzameld op basis van (reeds verricht) onderzoek.¹¹ Het is op deze manier mogelijk een inzicht te krijgen in de discussies onder jongeren én ouderen over dit onderwerp. Het materiaal is verzameld met behulp van interviews en participerende observatie, via eerder onderzoek en special voor dit onderzoek.
- 2) Literatuurstudie. Diverse relevante studies zijn bestudeerd. Hiermee wordt beoogd de begrippen gearrangeerde en gedwongen huwelijken in een breder kader te plaatsen, namelijk dat van partnerkeuze en huwelijk. De meest recente onderzoeksresultaten zijn behandeld evenals de wetenschappelijke discussies daaromtrent.
- 3) Interviews. We maken in dit rapport onderscheid tussen *respondenten* en *deskundigen*. Respondenten zijn Turkse, Marokkaanse en Hindostaanse mannen en vrouwen die zelf of in hun omgeving te maken hebben gehad met gearrangeerde en/of gedwongen huwelijken. De respondenten zijn benaderd via het netwerk van de onderzoekers en de onderzoeksassistenten met behulp van de zogenaamde sneeuwbalmethode. Er is gesproken met studenten uit de betrokken groepen, met bezoekers van moskeen in Amsterdam en Gouda en met mensen die deel uitmaken van de netwerken van de deskundigen in Amsterdam, Gouda en Rotterdam. Deskundigen zijn wetenschappers en hulpverleners die relevante informatie kunnen geven over de betrokken groepen en de huwelijkspraktijken vanuit hun onderzoeks- of

¹¹ Beide auteurs deden eerder onderzoek onder Marokkanen in Nederland.

praktijkervaringen. Deze deskundigen zijn benaderd via de netwerken van de onderzoekers en via gepubliceerde relevante studies. Relevante onderzoeken die lopen of net zijn afgerond in Nederland zijn geïnventariseerd en met de betrokken onderzoekers is gesproken. Onderzoeken over dit onderwerp in België zijn eveneens bestudeerd. Ook met onderzoekers en mensen uit migrantengroepen in België is gesproken. De maatschappelijke en politieke discussie enerzijds en het wetenschappelijk onderzoek naar dit onderwerp anderzijds is in België verder gevorderd dan in Nederland. Zoals hiervoor al gemeld is een van de prominenten in het Belgische debat Mimount Bousakla. We hebben uitgebreid met haar gesproken. Uit het reeds aanwezige materiaal van eerdere onderzoeken door de auteurs (onder andere in Gouda), blijkt dat met name mensen uit de hulpverlening en het onderwijs te maken krijgen met problemen rond gedwongen huwelijken. Hulpverleners uit Amsterdam, Rotterdam en Gouda zijn daarom benaderd voor toelichting en interviews.

4) Discussies op internetsites. Enkele websites waarop discussies plaatsvinden tussen jongeren uit migrantengroepen zijn bekeken en de discussies over partnerkeuze zijn geïnventariseerd. Daarbij is aangesloten bij het onderzoek naar internet en migrantenjongeren dat verricht wordt aan de Vrije Universiteit door mw. Dr. L. Brouwer. In de hoofdstukken 3 en 4 zal een enkele keer worden verwezen naar discussies op websites. De verwijzingen zijn echter beperkt gehouden omdat deze discussies op internet het onderzoeksmateriaal bevestigen dat is verzameld via de andere bronnen. Internetfora als bron voor onderzoeksmateriaal hebben een nadeel van tijd; in de korte tijd dat dit onderzoek is uitgevoerd, november en december 2004, is het niet goed mogelijk de mensen achter de forumbijdrage te leren kennen.

De materiaalverzameling en de benaderingen van de hier genoemde respondenten en deskundigen zijn verschillend geweest voor de drie groepen. Voor de methodische verantwoording geven we daarom die verschillen aan.

Marokkanen

Beide auteurs hebben eerder onderzoek verricht onder Marokkanen in Nederland. Voor dit onderzoek is van het materiaal vergaard voor dat eerdere onderzoek, gebruik gemaakt. De praktijken en discussies onder Marokkaanse Nederlanders over huwelijken zijn geïnventariseerd onder jongens, meisjes en hun ouders. Daarnaast zijn er speciaal voor dit onderzoek vier extra respondenten gezocht en diepgaand geïnterviewd. Deze respondenten zijn gezocht onder studenten, bezoekers van een moskee in Amsterdam en onder mensen van het netwerk van de onderzoekers in Gouda en Rotterdam. Er is gesproken met enkele Marokkaanse deskundigen uit de hulpverlening en met bestuursleden van een Marokkaanse moskee in Gouda. Tevens heeft er een groepsgesprek plaatsgehad met vijf deskundigen uit het jongerenwerk in Gouda (Stichting Alouan en STEK Jeugdzorg) en met een deskundige van Stichting De Heuvel uit Rotterdam. Discussies op twee websites (*Yasmina.nl* en *Maroc.nl*) zijn geïnventariseerd. Een enkele keer zal ook in de tekst verwezen worden naar deze discussies.

Turken

Voor de Turkse bevolkingsgroep kon niet worden geput uit eigen eerder verzameld onderzoeksmateriaal. Het onderzoeksmateriaal dat in dit rapport hier gepresenteerd wordt, is speciaal verzameld voor dit onderzoek via diepte interviews met vier Turkse respondenten en groepsdiscussies. Er hebben gesprekken plaatsgevonden met onderzoekers die gespecialiseerd zijn in onderzoek naar Turkse migranten in Nederland, zoals drs. Ibrahim Yerden. Er zijn gesprekken gevoerd met andere deskundigen op dit terrein zoals mr. Famile Arslan (advocate en werkzaam bij diverse islamitische en allochtone organisaties). Tevens zijn discussies op websites gevolgd.

Hindostanen

Voor dit onderdeel is samengewerkt met een onderzoekster van Hindostaanse afkomst: drs. Sharita Rampertap. Het onderzoek is toegespitst op Hindostanen van Surinaamse afkomst (hindoes, moslims en christenen). Het is uitgevoerd door middel van diepte interviews met 16 respondenten. De respondenten zijn benaderd via het netwerk van de onderzoeksassistenten en via VIPS, een organisatie voor jonge Hindostaanse vrouwen. Daarnaast zijn diverse lezingen, bijeenkomsten en discussies bezocht. Aan de hand van vraagstukken (soms door ons aangedragen) in deze lezingen, bijeenkomsten en discussies, is geprobeerd een beeld te krijgen over discussies rond het onderwerp huwelijk en partnerkeuze en de praktijken daarvan. Het onderdeel van Cinnemadiscutabel in Kriterion (Amsterdam oktober, 2004) over huwelijk en relaties 'Sex and the sari', is bijgewoond. Daarnaast is bij Stichting Apna Bhawan een bijeenkomst voor vrouwen bijgewoond over huwelijken en partnerkeuze. Ten behoeve van deze bijeenkomst hebben de onderzoekers de gespreksonderwerpen aangedragen.

Voor dit onderzoek zijn zes deskundigen geïnterviewd (onder wie prof. Dr. Gowricharn) uit diverse geledingen van de Hindostaanse gemeenschap en van Hindostaanse komaf. Ook door hun werk zijn deze deskundigen (actief) betrokken (geweest) bij de Hindostaanse gemeenschap. De keuze voor deze deskundigen is gemaakt omdat juist zij een overzicht bieden van de ontwikkelingen binnen deze gemeenschap. Internetfora zijn bestudeerd maar deze boden geen extra inzicht. Daarom laten we die hier achterwege.

De interviews met respondenten zijn gevoerd door de onderzoeksassistenten, studenten van de Vrije Universiteit met (leer)onderzoekservaring. De interviews met de deskundigen zijn gevoerd door de auteurs van deze notitie en door de onderzoeksassistente mw. drs. Rampertap.

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk twee schetsen we het kader waarbinnen we het onderzoek naar partnerkeuze en gedwongen huwelijken plaatsen. Naast omgevingsfactoren die een vrije keuze beïnvloeden, besteden we aandacht aan cultuur, identiteit en transnationale netwerken. In het derde hoofdstuk presenteren we twee van de drie deelonderzoeken namelijk die onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Het deelonderzoek naar Hindostaanse Nederlanders komt in hoofdstuk vier aan bod. Hoofdstuk vijf bestaat uit enkele casussen die inzicht geven in het proces van partnerkeuze en de druk die de omgeving kan opleggen aan de huwelijkspartners. In het zesde hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvraag en plaatsen we het verschijnsel gedwongen huwelijken binnen het integratievraagstuk.

HOOFDSTUK 2

Partnerkeuze en etnische identiteit

2.1 Partnerkeuze en dwang

In dit onderzoek gaat het om de vraag welke plaats gedwongen huwelijken hebben in het proces van partnerkeuze. Gedwongen huwelijken kunnen we zien als een vorm van gearrangeerde huwelijken. Qureshi (1991) onderscheidt drie vormen van gearrangeerde huwelijken:

- a. het geplande type: De ouders plannen het gehele proces op basis van voor hen relevante familiale en gemeenschapsfactoren. Er is nauwelijks interactie met de huwelijkspartners.
- b. het gedelegeerde type: Kinderen, vooral zonen, maken hun voorkeuren duidelijk aan hun ouders met betrekking tot het type partner dat zij prefereren en de ouders proberen aan deze voorwaarden te voldoen.
- c. Het gezamenlijke type: Ouders en kinderen zijn gezamenlijk actief bij de partnerkeuze. ‘Daten’ is dan bijvoorbeeld mogelijk.

Op basis van ons interviewmateriaal, gesprekken met onderzoekers van het SISWO in Amsterdam (Sterckx en Bouw 2005)¹² en van de Universiteit van Antwerpen, (Van der Heyden en Geets 2005)¹³ en de verzamelde literatuur, onder andere Buitelaar (2000), Sterckx en Bouw (2005) kunnen we nog een vierde categorie toevoegen:

- d. het eigen initiatief type: Kinderen nemen dan zelf het initiatief tot het uitzoeken van een geschikte partner en vragen uiteindelijk hun ouders om toestemming.

Duidelijk is dat type d., het eigen initiatief type, dicht tegen het ideaal van vrije keuze aanzit. Vanuit deze typeringen bestaat er ook geen scherpe tegenstelling tussen ‘vrije’ huwelijken en gearrangeerde huwelijken. ‘Vrije’ huwelijken en het hierboven genoemde type a. zijn uiteinden op continuüm. Dat maakt meteen het probleem met de term ‘dwang’ duidelijk. In feite is alleen type a., het geplande type te karakteriseren als een gedwongen huwelijk of als uithuwelijken. Niettemin kan het ook voorkomen dat de voorkeur van de zoon of dochter bij dit type ligt en het hele proces dus hun goedkeuring heeft. In dat geval is er geen sprake van een gedwongen huwelijk. Het gaat om de mate waarin mensen zeggenschap hebben. Een gedwongen huwelijk is in dit onderzoek dan ook: *een huwelijk waarbij de huwelijkspartners, of één van hen, geen zeggenschap hebben (heeft) en niet instemmen (instemt) met het huwelijk*. In feite is dit dus type a en mogelijk type b. wanneer de ouders niet de voorkeur van hun kinderen volgen. Onder zeggenschap verstaan we dat potentiële partners minimaal de mogelijkheid hebben hun instemming of afkeuring te geven en dat hun ouders/voogden deze instemming of afkeuring volgen.

12 Leen Sterckx en Carolien Bouw zijn werkzaam bij het SISWO en hebben onderzoek verricht naar partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren onder deze jongeren en onder Turkse en Marokkaanse ouders. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Milli Görüs-Nederland, Unie Marokkaanse Moslim Organisaties Nederland (UMMON) en Unie Marokkaanse Moskeeën Amsterdam en Omstreken (UMMAO).

13 Katrien van der Heyden en Johan Geets verrichtten onderzoek naar huwelijkspraktijken onder Turken en Marokkanen in België.

2.1 Partnerkeuze en omgevingsfactoren

2.1.1 Algemene factoren

Opvattingen over huwelijken en het belang van vrije keuze daarin, zijn voortdurend aan verandering onderhevig; er bestaat niet één universeel huwelijksideaal. Het vooral westerse idee dat een huwelijk gesloten moet worden op basis van liefde tussen twee personen is vooral opgekomen in de achttiende eeuw en vond haar hoogtepunt in de jaren vijftig (Coontz 2005). Daarvoor was het huwelijk vooral een aangelegenheid tussen families en diende dan ook te voorzien in de sociale en economische behoeften van de betrokken families. Sinds de jaren vijftig is er met betrekking tot relaties veel veranderd maar het idee dat partnerkeuze gebaseerd moet zijn op liefde is gebleven. De belangrijkste veranderingen zijn het idee dat liefde buiten het huwelijk ook mogelijk wordt geacht en wordt erkend. De vraag is opgekomen of mensen van hetzelfde geslacht met elkaar kunnen trouwen. In het huidige westerse model dient het huwelijk tal van sociale, psychologische en seksuele behoeften van individuen te vervullen en vrij te zijn van dwang, geweld en ongelijkheid (Coontz, 2005). Deze hoge verwachtingen staan in schril contrast met andere huwelijksmodellen in niet-westerse landen waar de band met ouders, broers en zussen en andere familieleden veel belangrijker is dan in het westen en waar liefde als basis voor het huwelijk minder of niet belangrijk is.

Dat in Nederland partnerkeuze wordt opgevat als een proces van vrije keuze op basis van liefde tussen twee individuen, laat niet onverlet dat het in de praktijk eerder gaat om het resultaat van een complex proces dat bestaat uit een samenspel van individuele voorkeuren en omgevingsfactoren (Hooghiemstra 2003; Mills 2000; Uunk 1996). We zijn ons hier niet altijd van bewust. Meestal kiest men een partner die op één of meerdere kenmerken sterk overeenkomt met de eigen kenmerken; dit noemen we homogamie. Uunk (1996) laat zien dat er in Nederland een verschuiving heeft plaatsgevonden van herkomsthomogamie naar opleidingshomogamie en in mindere mate ook naar leefstijlhomogamie. Hooghiemstra (2003:34-43) heeft enkele factoren op een rij gezet die verband houden met het proces van partnerkeuze zoals zich dat voordoet onder autochtonen en allochtonen. Ze onderscheidt daarbij de bredere omgeving, de directe omgeving en de persoonlijke voorkeuren.

Factoren:

Wijdere omgeving

- Sociaal-economische factoren. Het kiezen van een bepaalde partner is mede afhankelijk van de sociale stratificatie in een samenleving en de rolverhoudingen tussen de seksen.
- Demografische factoren. Partnerkeuze is mede afhankelijk van de relatieve grootte van de groep waarbinnen een partner wordt gezocht en van de sekseverhoudingen binnen een groep.
- Regelgeving. De leeftijd, ongehuwd zijn van beide partners en de afwezigheid van een nauwe graad van verwantschap zijn de belangrijkste formele juridische restricties voor een huwelijk.

Directe omgeving

- Systemen van partnerkeuze. In het westen heerst de ideologie van vrije partnerkeuze in tegenstelling tot de rest van de wereld; wereldwijd is het gearrangeerde huwelijk de meest voorkomende vorm. Maar ook in het westen zijn huwelijken niet helemaal vrij en speelt de sociale omgeving een grote rol. Aan de andere kant is bij gearrangeerde huwelijken de invloed van derden weliswaar groot, maar vinden deze meestal niet plaats zonder toestemming van beide partners. Hooghiemstra stelt terecht dat

het hier niet gaat om systemen die tegenover elkaar staan, maar eerder om een continuüm tussen dwang en vrije keuze (Zie par. 2.1).

- Sociale netwerken. De aard (collectivistisch of individualistisch), de functie (wederzijdse steun, bieden van hulp, instandhouden van rituelen) en de samenstelling (mate van homogeniteit) van sociale netwerken spelen een belangrijke rol, afhankelijk van de mate waarin een individu is ingebed in deze netwerken.

Persoonlijke voorkeuren

- Uiterlijke kenmerken. De waarde van schoonheid, leeftijd en voorkeuren voor leeftijdsverschil fluctueren en verschillen voor mannen en vrouwen.
- Waardenoriëntatie. Autonomie en gelijkheid worden in Nederland erg belangrijk gevonden in relaties. De kwaliteit van de communicatie tussen partners speelt daarbij een steeds grotere rol.
- Rolverdeling. De rolverdeling tussen de partners is veranderd ten opzichte van jaren terug. Een gelijke rolverdeling wordt steeds belangrijker gevonden.

2.1.2 Specifieke factoren

In deze studie concentreren we ons op Turken, Hindostanen en Marokkanen. Uit diverse studies komt naar voren dat de nadruk in deze groepen vooral ligt op het trouwen binnen de eigen etnische of religieuze groep: endogamie. Dit sluit niet uit dat er nog meer voorkeuren een rol spelen. Zo blijkt uit onderzoek onder Britse Pakistani dat er naast een voorkeur voor huwelijken met partners uit de eigen culturele groep, een voorkeur bestaat voor huwelijken met familieleden. Er spelen nog andere factoren zoals verplichtingen aan verwanten, het stimuleren van mogelijkheden tot migratie en het in standhouden van transnationale banden (Shaw 2001).

Uit onderzoek van Hooghiemstra (2003) blijkt dat onder Turken en Marokkanen in Nederland het overgrote deel van de partners uit de landen van herkomst van de ouders komt. Voor de Hindostanen is dit niet helemaal duidelijk. Cijfers van het CBS (2004) laten zien dat gezinsvorming een belangrijk migratiemotief is voor Surinamers, maar minder dan voor Turken en Marokkanen. Dit suggereert dat ook voor deze groep het transnationale netwerk erg belangrijk is wanneer het om partnerkeuze gaat (Hooghiemstra en Merens 1999:16).¹⁴ In haar studie naar huwelijksmigratie noemt Hooghiemstra (2003:43-52) naast de hierboven genoemde algemene factoren, nog enkele andere factoren die van invloed zijn op partnerkeuze onder Turken en Marokkanen:

Wijdere omgeving

- Minderheid en integratie. Men gaat er algemeen vanuit dat integratie geen lineair proces is. Partnerkeuze zou dan een traditie zijn die het minst aan verandering onderhevig is, een centrale waarde voor migrantengroepen en één van de terreinen waar de strijd om uit- en insluiting van derden het felst is.
- Land van herkomst. Transnationale netwerken en bijvoorbeeld ook sociaal-economische factoren zijn van invloed op de partnerkeuze.
- Samenstelling van de migrantengroep. De demografische samenstelling van een groep is van belang voor de partnerkeuze. Voor migranten komt daarbij dat ook het land van herkomst deel uitmaakt van de huwelijksmarkt.
- Toelatingsbeleid. Een huwelijk is voor veel mensen uit Turkije en Marokko nog de enige mogelijkheid om naar Nederland te komen. Tegelijkertijd zijn er plannen om juist dat aan banden te leggen.

14 Het is niet duidelijk of er verschillen zijn tussen Hindostanen en Creolen aangezien deze opsplitsing niet is gemaakt.

Directe omgeving

- Partnerkeuzesysteem. Er is een culturele preferentie gebaseerd op collectivistische waarden, zoals het eer en schaamte complex en de daarmee samenhangende maagdelijkheidnorm, die bijdraagt aan de voorkeur voor gearrangeerde huwelijken.
- Transnationale netwerken. Wanneer netwerken zich uitstrekken over meerdere generaties en er sprake is van institutionalisering, dan kan er gesproken worden van een transnationale gemeenschap. Herkomsthomogamie en de trend naar opleidingshomogamie onder Turken en Marokkanen kunnen samengaan. De trend naar opleidingshomogamie ontstaat onder Turken en Marokkanen als gevolg van het leven in Nederland waar opleidingshomogamie belangrijk is geworden.
- Segregatie. De samenstelling van de sociale groepen waarmee men contact heeft en de ontmoetingskansen binnen die groepen zijn van invloed. Van belang daarbij is dat migranten wonen en zich begeven op plaatsen (scholen en wijken) waar sprake kan zijn van een grote mate van etnische segregatie.
- Persoonlijke voorkeuren. Uit eerder onderzoek blijkt dat jongens een sterke voorkeur hebben voor de waarden van hun ouders, terwijl meisjes vrijheid en autonomie in een relatie meer benadrukken.

2.2 Identiteit, cultureel repertoire en transnationale netwerken

In deze studie wordt aandacht besteed aan het proces van partnerkeuze en in het bijzonder aan gedwongen huwelijken. Aangezien het begrip ‘dwang’ in deze studie centraal staat en het duidelijk is geworden dat dwang niet af te bakenen is en niet diametraal tegenover vrije keuze staat, is het belangrijk de interpretatie van betrokkenen mee te nemen. Dit doen we door partnerkeuze te plaatsen binnen het proces van etnische identiteitsconstructie, het bijbehorende culturele repertoire en transnationale bindingen.

2.2.1 Partnerkeuze, etnische identiteit en gender

Hindostanen, Marokkanen en Turken zijn te karakteriseren als etnische groepen in Nederland. Het gaat daarbij om groepen die verwijzen naar een, al dan niet vermeende, verwantschap. Deze verwijzing naar verwantschap kan beschouwd worden als een sociale constructie die tot stand komt in “een ingebeelde interactie tussen de actuele leden van een etnische groep en deze uit voorbije tijden.” (Roosens 1998: 190). Met verwantschap wordt niet persé een reële bloedverwantschap bedoeld, maar het gaat om het idee van verwantschap (Weber in Verkuyten 1999:43). Dit idee van afstamming en verwantschap wordt voortdurend opnieuw ingevuld, geïnterpreteerd en aangepast, afhankelijk van de omstandigheden (Verkuyten 1999:44). In het geval van etnische identiteit creëert de verwantschapsmetafoor een referentiekader dat onderlinge affectiviteit oproept en een gevoel van continuïteit met het verleden biedt. Dit lijkt een belangrijke oorzaak te zijn van de grote emoties die vrij kunnen komen bij etnische conflicten (Eller en Coughlan 1993:194-195; Gil-White 1999; Roosens 1998:192-193; Timmerman 2003:55-56).

Etnische identiteit wordt vaak als onveranderlijk en statisch geïnterpreteerd, maar het culturele repertoire dat de inhoud van deze vorm van identiteit vormt en de betekenis die hieraan wordt gehecht, zijn voortdurend in verandering door interactie met andere groepen en door interactie binnen de groepen zelf. Eriksen (1993:73) noemt dit een ‘negotiable cultural context’. Het is vooral in de familieomgeving en het gezin dat men probeert zoveel mogelijk continuïteit met het verleden te handhaven en de grens met de ander zo duidelijk mogelijk te trekken. Timmerman (2003:55) wijst erop dat juist het gezin vaak gezien wordt als het “laatste bastion van ‘etnische zuiverheid’ in een

dreigende wereld”. Daaraan gerelateerd is het grote belang dat aan genderverhoudingen wordt gehecht. Vrouwen nemen een centrale positie in wanneer het gaat om afbakenen en handhaven van grenzen tussen groepen.

2.2.2 *Repertoires*

Het denken over cultuur als repertoires is naar onze mening het meest geschikt om recht te doen aan de wisselwerking tussen het vermogen van mensen om zelfstandig te denken en te handelen enerzijds en de invloed van sociale verbanden en relaties zoals bijvoorbeeld de huwelijksmarkt anderzijds. We kunnen dan bijvoorbeeld denken aan het proces van partnerkeuze onder de gegeven demografische samenstelling van de groep en de bestaande huwelijksrestricties. Cultuur kunnen we zien als een repertoire van mogelijkheden en beperkingen met betrekking tot in het inrichten van het menselijk bestaan en het kennen en ervaren van de werkelijkheid (Tennekes 1990:210). Een repertoire heeft een min of meer systematische vorm, maar wordt niet altijd (volledig) geactiveerd. Een repertoire is veelzijdig en niet per definitie consistent, het ligt niet vast, maar verandert (Droogers 2001:130). Met betrekking tot het instituut huwelijk zijn er verschillende repertoires beschikbaar, variërend van een gearrangeerde huwelijk zonder zeggenschap (gedwongen huwelijk) tot een huwelijk gebaseerd op vrije keuze.

In haar studie naar partnerkeuze laat Luyckx (2000) zien hoe idealen over relaties, ideeën rondom maagdelijkheid, rolverdelingen tussen mannen en vrouwen de partnerkeuze van Turkse vrouwen beïnvloeden. Jongeren hebben bij het maken van die keuzes rekening te houden met bijvoorbeeld de opvattingen van ouders, leeftijdsgenoten, met wetelijke mogelijkheden en allerlei andere omgevingsfactoren die hierboven al genoemd zijn. Zij moeten kiezen hoe zij de repertoires organiseren en invullen. Het maken van deze keuzes voor bepaalde repertoires is een belangrijke activiteit wanneer het gaat om identiteit. Du Bois Raymond stelt dat moderne jongeren veel meer dan vorige generaties reflecteren over hun leven. Zij moeten hun keuzes beredeneren en verwoorden (Du Bois Raymond 1998 in Bartels 2001:56). Kiezen is daarmee zelf een culturele en identiteitsvormende activiteit in het ontwikkelen van een eigen levensstijl en een kernactiviteit van identiteitsformatie (Bartels 2001:56).

Buitelaar (2000) laat dit ook zien in haar onderzoek onder hoogopgeleide Marokkaanse vrouwen. Uit haar beschrijvingen en analyses blijkt dat identificatie met de eigen groep geen ‘alles of niks houding’ impliceert, maar dat mensen creatief gebruik maken van de culturele repertoires die hen ter beschikking staan en er hun eigen invulling aan geven. Hiervoor is echter al duidelijk gemaakt dat dit niet geheel vrijblijvend is. Buitelaar (2000:143) voegt daar nog drie aspecten aan toe:

- a. De keuze voor bepaalde facetten uit het culturele repertoire kan betekenen dat andere elementen verwaarloosd of ontkend worden. Met andere woorden, een keuze voor het activeren van een deel van het repertoire betekent dat andere delen niet ge-actieveerd worden.
- b. Elementen uit het culturele repertoire zijn weliswaar beïnvloed door de huidige moderne samenleving in Nederland, maar dragen ook nog sporen van betekenissen die ze hadden voor de oudere generatie. Buitelaar laat zien dat wanneer meisjes vrijer omgaan met maagdelijkheid dit tegelijkertijd ambivalente gevoelens bij hen oproept en ze zich de vraag stellen of het wel goed is wat ze doen. Zo kunnen jongeren zich niet altijd onttrekken aan een gearrangeerd huwelijk en willen ze dat ook niet altijd. Sterckx en Bouw (2005:143) geven wel aan dat dit type huwelijk zijn vanzelfsprekendheid heeft verloren. Jongeren die in Nederland zijn opgegroeid en een gearrangeerd huwelijk aangaan, moeten zich voor die keus ook verdedigen.
- c. Keuzes die mensen maken worden niet alleen door hen zelf bepaald, maar zijn ook

gebaseerd op hoe zij door anderen gezien worden als lid van een bepaalde groep. Zo is het moeilijk voor Marokkaanse jongeren om zich te onttrekken aan hun Marokkaanse of moslimidentiteit omdat zij veelal door de buitenwereld gezien worden als Marokkaan en/of moslim.

2.2.1 Partnerkeuze en transnationalisme

Gezien het afnemende, maar nog grote belang van huwelijksmigratie bij de partnerkeuze van Turken en Marokkanen (Sterckx en Bouw 2005) en in mindere mate bij Hindostanen, dienen transnationale netwerken betrokken te worden in analyses van het proces van partnerkeuze. Deze transnationale netwerken beïnvloeden de repertoires die geactiveerd worden bij partnerkeuze. Een voorbeeld met betrekking tot dwang en eigen keuze laat dit duidelijk zien. Stel dat de ideeën en praktijken rondom huwelijken geïnduceerd en georganiseerd zijn rondom wederzijdse familieverplichtingen. Dan zal er minder ruimte zijn voor de eigen keuze van de partners. De eventuele wens van de familie in het land van herkomst om iemand naar Nederland te krijgen kan daardoor de overhand hebben. Het omgekeerde komt ook voor. Wanneer de eigen keuze van partners wordt ingevuld volgens het principe dat partners op één lijn moeten zitten waarbij opleidingshomogamie van belang is, kan dit ertoe leiden dat mensen hun partner in het land van herkomst zoeken. Hierbij speelt dan de gedachte dat er in Nederland te weinig partners van gelijk opleidingsniveau binnen de eigen etnische groep rondlopen. Dit is vooral terug te vinden onder Turkse en Marokkaanse vrouwen.

Bij transnationalisme gaat het om het ontstaan van politieke, sociaal-culturele en financiële relaties over meerdere generaties heen. Deze netwerken kunnen zowel individueel van belang zijn als collectief en kennen verschillende mate van institutionalisering (Van Amersfoort 2001). Bij het ontstaan en ontwikkelen van transnationale netwerken zijn technologische voorwaarden (zoals film, internet, telefoon), een minimale alfabetisering en toegenomen welvaart in de transnationale gemeenschappen belangrijk. Daardoor is het bijvoorbeeld mogelijk naar Marokko te reizen of geld over te maken naar Turkije. Daarnaast is individualisering van belang. Het gaat niet alleen om sociale en geografische mobiliteit, maar ook om een bepaalde mate van sociale ongebondenheid. Individualisering roept een dergelijke ongebondenheid op en speelt ook een rol bij de mentale en cognitieve veranderingen die een voorwaarde zijn voor die ongebondenheid (Gowricharn 2004a:3). De nadruk op vrije partnerkeuze kan bijvoorbeeld een gevolg zijn van die individualisering.

Kettingmigratie komt onder meer tot uiting in huwelijksmigratie. Transnationale netwerken worden daardoor bestendigd en gestimuleerd. Gezien de verschillen in economische ontwikkeling in Marokko, Turkije, Suriname en Nederland kunnen de financiële overboekingen van migranten hier, noodzakelijk zijn voor de families aldaar. Om in de toekomst hiervan verzekerd te zijn, is voortgaande migratie van jonge familieleden naar de vestigingslanden noodzakelijk. Deze banden zijn niet alleen in materieel opzicht belangrijk; ze weerspiegelen eveneens identifications, loyaliteiten en betrokkenheid van de etnische groep hier met het land van herkomst en vice versa (Gowricharn 2004b). Eventuele politieke, sociaal-culturele, financiële en affectieve relaties kunnen leiden tot druk op mannen en vrouwen om een partner uit het land van herkomst te halen. Dit betekent dus zowel een beperking van de huwelijksmarkt als een verruiming aangezien jongeren ook een partner kunnen zoeken buiten Nederland, in het land van herkomst van de ouders. Dit geldt zeker ook voor Hindostanen wier transnationale netwerk niet alleen op Suriname gericht is, maar zich ook ontwikkelt in de richting van India (Gowricharn 2004a).

2.3 Conclusie

De verschillende huwelijksvormen, variërend in een continuüm van vrije keuze en gearrangeerde huwelijken, worden behalve door persoonlijke voorkeuren van partners ook beïnvloed door omgevingsfactoren. Het onderwerp partnerkeuze komt vooral naar voren bij transnationale netwerken en huwelijksmigratie. Vrouwen spelen hierin een centrale rol. Zij vormen de grens met andere etnische groepen en hebben een belangrijke aandeel in voorstellingen en praktijken rond eer en schaamte. Mensen maken geen keuzes in een vacuüm; ze zijn altijd verbonden met anderen. De invloed van de omgeving hier en soms in het land van herkomst kan de vrije handelingsruimte stimuleren, maar ook beperken.

HOOFDSTUK 3

Partnerkeuze en huwelijk onder Marokkaanse en Turkse Nederlanders¹⁵

3.1 Inleiding

In deze paragraaf geven we inzicht in partnerkeuze, vrije keuze en dwang onder Turken en Marokkanen in Nederland. Hoewel deze groepen sterk verschillen, hebben we ervoor gekozen ze samen te behandelen; veel opvattingen over partnerkeuze en huwelijken komen overeen. De verschillen zitten onder andere in de mate van voorkomen. Een ander verschil is dat de Turken verder lijken te zijn met het ontwikkelen van activiteiten voor meisjes om partnerkeuze en aanverwante zaken te bespreken. Ook in de literatuur over huwelijken en partnerkeuze worden deze groepen vaak samen besproken. Door de groepen niet van elkaar te scheiden (maar indien relevant wel onderscheid te maken) is de literatuur over partnerkeuze in deze groepen duidelijker te bespreken.

Aangezien er over Turken en Marokkanen in Nederland en hun partnerkeuze al het nodige geschreven is, zullen we in dit hoofdstuk uitgaan van relevante studies over partnerkeuze, opvattingen over het huwelijk en man-vrouwrelaties. Dit materiaal zal worden aangevuld met het materiaal verzameld via eerder onderzoek en via de interviews met respondenten en deskundigen.

3.2 Kort overzicht van de literatuur

Naast de uitgebreide studie van Hooghiemstra (2003) over huwelijksmigratie zijn er andere studies verschenen waarin partnerkeuze aan bod komt. In deze paragraaf volgt een kort overzicht daarvan. In de volgende paragrafen waarin het onderzoeksmateriaal behandeld wordt, zal literatuur worden behandeld die specifiek betrekking heeft op onze onderzoeksresultaten.

Buitelaar (2000) heeft beschreven hoe hoogopgeleide vrouwen omgaan met partnerkeuze en hoe dit proces zich verhoudt tot hun identiteiten als Marokkaanse, vrouw en moslim. Zij wijst erop dat de culturele repertoires (maagdelijkheid, gearrangeerde huwelijken) ogenschijnlijk hetzelfde blijven, terwijl de interpretaties kunnen verschillen en veranderen (Buitelaar 2000:170). Hoogopgeleide vrouwen combineren hun identiteit als Marokkaan met waarden als autonomie en eigen verantwoordelijkheid die ook voor veel autochtone Nederlanders van belang zijn. Iedereen interpreteert de culturele repertoires op een eigen manier met eigen accenten. Dit zien we vooral rondom het begrip maagdelijkheid; de waarde ervan wordt niet ter discussie gesteld, maar het begrip wordt voortdurend opgerekt en opnieuw geïnterpreteerd. Veel vrouwen zien maagdelijkheid als een persoonlijke zaak en niet langer als een zaak voor de hele gemeenschap en ze verzetten zich dan ook tegen de sociale controle. Tegelijkertijd laat Buitelaar goed zien dat er wel beperkingen zijn aan deze culturele re-productie (Buitelaar 2000:172-173).

¹⁵ Het onderzoek onder Turken en Marokkanen is mede uitgevoerd door Inge de Jong en Daniëlle Koning, studenten Sociale Wetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam, onder leiding van drs. Martijn de Koning. De uiteindelijke presentatie in dit rapport is geheel de verantwoordelijkheid van de auteurs, drs. Martijn de Koning en dr. Edien Bartels.

Het onderzoek van Van Keulen (1994) laat zien dat de toenemende nadruk op autonomie en eigen verantwoordelijkheid, centraal in het genoemde onderzoek van Buitelaar, geen nieuw proces is. Hoewel de meeste jongeren de invloed van ouders op de partnerkeuze niet afwijzen, zien zij partnerkeuze toch als een eigen keuze. De jongeren kiezen zelf voor een partner, leren elkaar kennen en vervolgens regelen de ouders het huwelijk op de ‘Marokkaanse manier’ (Van Keulen 1994:11). Een zelfde ontwikkeling vinden we terug bij Yerden (1995) over Turkse jongeren. Weliswaar zijn het nog steeds de ouders die beslissen, toch krijgen jongeren meer ruimte voor inspraak en voor hun eigen strategieën om een juiste partner te vinden. Uit een andere studie van Yerden blijkt dat meisjes uithuwelijken ‘zielig’ vinden en dat het hevige emoties bij hen oproept (Yerden 2001:137-138). Luyckx (2000) laat een gemengd beeld zien in haar studie over de betekenis en invloed van socioculturele thema’s zoals maagdelijkheid en autonomie versus heteronomie, op partnerkeuze van Turkse migrantenvrouwen van de tweede generatie in België. Zij vindt vrouwen wier ideale identiteit bestaat uit het zijn van echtgenote binnen een gearrangeerd huwelijk op initiatief van de man. Daarnaast heeft zij met vrouwen gesproken die dit juist trachten te ontvluchten door op jonge leeftijd te trouwen met een partner van eigen keuze. Maagdelijkheid en genderrollen spelen weliswaar een belangrijke rol, maar Luyckx (2000) heeft eveneens oog voor de eigen rol die vrouwen kunnen spelen ondanks hun soms kwetsbare en zwakke positie.

Recent is het onderzoek van Sterckx en Bouw (2005) *Liefde op maat. Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren*, verschenen. Dit onderzoek naar importhuwelijken of anders gesteld “transnationale huwelijken” maakt duidelijk dat de verscheidenheid in huwelijkspatronen en trends groot is. Van de zes verschillende typen die zij onderscheiden, respectievelijk het gearrangeerde huwelijk, het gedwongen huwelijk, het betoverde huwelijk, het verliefde huwelijk, het kosmopolitische huwelijk, het rebelse huwelijk, zijn voor dit rapport vooral de eerste twee van belang. Het verschil tussen deze twee ligt in de dwang die wordt uitgeoefend. Het gedwongen huwelijk is een gearrangeerd huwelijk waarbij de ouders beslissen over de partnerkeuze, tegen de wensen en verwachtingen van hun kind in. De jongere stemt in met het huwelijk omdat het alternatief, afkeuring, eenzaamheid, verstoting, erger is (Sterckx en Bouw 2005:143). Hun typologie van transnationale huwelijken komt tot stand op basis van drie schalen: collectivistisch tot individualistisch, conflict tot harmonie, dwang tot keuze (Sterckx en Bouw 2005:141-142).

3.3 Opvattingen over het huwelijk

3.3.1 Huwelijksideaal

Volgens alle respondenten en deskundigen waar we mee gesproken hebben, staat het huwelijk als instituut niet ter discussie.

Want je bent een mens en het hoort erbij. En voornamelijk omdat wij het huwelijk niet zien als weet je wel, als iets waar je voor kiest, je ziet het gewoon als de enige vorm van een toegestane relatie. En een relatie tussen een man en een vrouw is gewoon iets natuurlijks.

Volgens een Turkse deskundige staat onder Turkse meisjes het huwelijk hoog in aanzien. Met studeren kunnen meisjes het een en ander uitstellen, maar ze willen geen afstel. Meisjes denken dat ze dan een “oude vrijster” worden of de moeder zegt dat dan: “Ik wil dat je gelukkig bent”.

Het huwelijk betekent voor de respondenten onder andere dat partners zaken met elkaar delen, dat men elkaar in vertrouwen neemt en elkaar aanvult. Tegelijkertijd wijst men

samenwonen ook niet helemaal af. Dit is in overeenstemming met De Valk en Liefbroer (2004:118-119) die stellen dat bij Marokkanen net zoveel jongeren een voorkeur voor het huwelijk hebben als voor samenwonen (47%). Bij Turkse jongeren ligt dat iets anders. Bij deze groep geeft 61% de voorkeur aan het huwelijk, maar zou 30% toch eerst ongehuwd willen samenwonen. Meisjes zijn bij beide groepen conservatiever dan jongens. De Valk en Liefbroer wijzen er overigens wel op dat hun uitkomsten niet in overeenstemming zijn met andere onderzoeken; hetgeen te maken zou kunnen hebben met hun onderzoeksmethode die wellicht leidt tot minder sociaal wenselijke antwoorden (De Valk en Liefbroer 2004:123).

Het grote belang dat Marokkanen aan het huwelijk hechten, wordt bevestigd door het gegeven dat de huwelijkskansen voor Marokkanen in alle leeftijden erg hoog zijn. De leeftijd waarop vrouwen voor het eerst trouwen ligt bij Marokkanen en Turken rond de 23 (waarbij onder Marokkanen het hoge aandeel van tieners opvallend is) (De Valk *et al.* 2001:104-105).

Verder blijkt dat Turken en Marokkanen de voorkeur geven aan een huwelijk binnen de eigen etnische groep. Uit ons onderzoek blijkt dat jongeren weliswaar stellen dat voor hen het belangrijkste is dat de partner een praktiserende moslim of moslima is, maar in de praktijk zijn etnische grenzen even sterk. Zij kiezen daarbij vaak voor een partner uit het land van herkomst; in 2003 was dat in één op de drie (CBS 2004:19). Hoewel het aantal mensen dat op deze basis naar Nederland komt stijgt, daalt overigens het percentage 'importhuwelijken' (Broeders en Meurs 2004:226). Dat het aantal stijgt lijkt vooral te maken te hebben met dat groeiende deel van de 2e generatie dat de huwbare leeftijd bereikt.¹⁶ Tegelijkertijd lijkt dus de voorkeur voor een partner uit het land van herkomst af te nemen (Esveldt *et al.* 1995:226). Uit discussies op internet wordt duidelijk dat jongeren veel vraagtekens zetten bij de motieven waarom deze huwelijksmigranten naar Nederland komen.

De voorkeur voor een partner uit eigen kring wordt ook weerspiegeld in het geringe aantal gemengde huwelijken. Hooghiemstra (2003:14-16) wijst op een cijfer van 15% voor Turken en Marokkanen, maar houdt daarbij de nodige slagen om de arm. Bij de 2e generatie Turken en Marokkanen zou het gaan om 10%. Hooghiemstra stelt terecht dat enige terughoudendheid moet worden betracht met betrekking tot de geldigheid van deze cijfers. Ze concludeert wel dat er onder Turken weinig verandering is te zien.

Deze voorkeur voor eigen kring blijkt het sterkst uit het huwelijk tussen bloedverwanten. Op basis van een survey stellen Esveldt en Schoorl (1998:64-65)¹⁷ dat onder Turken 44% van de gearrangeerde huwelijken (het initiatief ligt bij de familie) een huwelijk tussen bloedverwanten betreft en 36% bij Marokkanen. Bij huwelijken waartoe partners zelf het initiatief nemen, ligt dit cijfer beduidend lager, maar blijft hoog: 25% bij beide groepen. Er zijn verschillende redenen om te trouwen met bloedverwanten. Voor veel Turkse en Marokkaanse ouders (maar ook huwelijkspartners zelf) is het van belang dat de partner bij de familie past. Het risico van scheidingen zou dan minder zijn. Voor de partners zelf geldt dat zij elkaar kennen en dus weten wat ze aan elkaar hebben. De financiële verplichtingen bij een huwelijk binnen families blijven beperkt en de financiën blijven binnen de familie (Esveldt en Schoorl 1998:66). Tegelijkertijd staat het begrip maagdelijkheid publiekelijk minder ter discussie omdat dit de naam van de familie kan aantasten (Bartels 1993).

¹⁶ Persoonlijke communicatie met dr. Erna Hooghiemstra.

¹⁷ Het artikel van Esveldt en Schoorl (1998) is gebaseerd op een survey uit 1993 (NIDI Migratiesurvey 1993) en een kwalitatieve studie uit 1994. De studie van Esveldt *et al.* (1995) is het verslag van deze onderzoeken. Het materiaal is dus enigszins gedateerd, maar wel relevant omdat de (verwachte) ontwikkelingen goed worden weergegeven.

Pels en De Gruijter (2004:62-63) wijzen nog op andere factoren die een rol kunnen spelen bij de voorkeur voor trouwen binnen de eigen groep. Er is weliswaar een toename te bespeuren in het aantal interetnische contacten, maar deze lijkt sinds enige tijd weer te dalen. Oorzaken hiervan kunnen zijn de slechte naam die Turken en Marokkanen bij autochtonen hebben en de toegenomen ruimtelijke concentratie. Tegelijkertijd wijzen deze auteurs erop dat beste vrienden in alle bevolkingsgroepen binnen de eigen etnische kring gevonden worden. De voorkeur voor de eigen groep is dus breder dan alleen met betrekking tot partnerkeuze.

Het onderwerp gearrangeerde huwelijken versus ‘vrije’ huwelijken volgens het romantische ideaal, is een geliefd discussieonderwerp op diverse fora op internet en daarbuiten. De beeldvorming over de praktijken van autochtone Nederlanders is niet altijd even positief wanneer het gaat om huwelijken op grond van het romantische ideaal. Het gaat dan om huwelijken waarbij de betrokkenen lang wachten voordat ze de stap nemen om te gaan trouwen. Ze wonen eerst samen en hebben soms kinderen en gaan dan pas trouwen.

Zo grenzeloos, zo onbeperkt dat je kan doen en laten wat je wilt, ja ook een beetje onverantwoordelijk, ook te idealistisch, niet realistisch in een samenleving. Ik zie het meer als een ontwrichting van de samenleving, dat er gewoon huwelijk, wat betekent een huwelijk voor hun. Dat vraag ik me echt af, ja meestal degene die samenwonen, ze wonen tien jaar samen en hebben tien kinderen, niet tien kinderen, maar ze hebben kinderen gekregen en gaan dan pas trouwen. Ik kan me daar helemaal niet echt een positief beeld bij schetsen.

Ik zie het als een heel grote, ik zie het gewoon als een gevaar eerlijk gezegd, je zegt eigenlijk, laat ik het zo zeggen, het nadeel hiervan is, van de Nederlandse visie is dat je als vrouw niet beschermd bent, want je bent aan iemand gelinkt, maar je bent eigenlijk aan niemand gelinkt. En een huwelijk is iets waar, weet je, wat bekend gemaakt is wat onder de mensen bekend is, die twee horen bij elkaar en ja ik weet niet het is ook veel officiëler. (...) Wat je ook heel vaak ziet als Nederlanders dan trouwen, dat er dan echt een verschil is weet je van voor het huwelijk en na het huwelijk, qua gevoel. En dat ze nu echt een gezin zijn en daarvoor beetje.

Andere respondenten zijn minder uitgesproken en geven soms aan dat samenwonen, binnen bepaalde regels, ook in de islam kan. Wanneer men het romantische ideaal los ziet van de praktijken van de Nederlanders, lijkt men positiever te zijn.

Ja voor mijzelf is romantisch gewoon de normale manier. Zoals het zou moeten horen vind ik. En eh.. ja die andere manieren dat is niks voor mij. [...] Ja ik vind het zelf geen goede manier, omdat je de kans dat het later stuk loopt is waarschijnlijk wel groter. Bij gearrangeerd ken je die persoon vaak nauwelijks, soms is het gewoon een vreemde, soms is het iemand die je van naam kent of zoiets of als gewoon persoon. Dus ja je weet nooit of je wel met elkaar kan opschieten naar mate de tijd vordert. Dus het risico dat het dan misgaat is wel groter.

Nou sowieso romantische huwelijk is beter altijd. En dat gaat ook heel goed meestal. Als je iemand dwingt om te trouwen, nou misschien gaat het tijdelijk wel goed, maar daarna heb je altijd sowieso een probleem. Omdat je niet van elkaar houdt, weet je? Nou dan heb je altijd dat probleem. Iedereen moet gewoon zelf keuze weet je? Zelfkiezen. Met wie je gaat trouwen.

3.3.2 Dwang versus vrije keuze

Het onderscheid tussen enerzijds een romantisch huwelijk als een zaak tussen twee individuen en anderzijds een gearrangeerd huwelijk waarbij de familie is betrokken, wordt wel geproblematiseerd.

Of, mijn jongen kiest een partner hier, van welke nationaliteit ook, dat is zijn keus. Maar als iets misgaat, omgeving, waar het meisje vandaan komt, onderwijsniveau, familie, dat zijn ook belangrijke punten, dan wil ik wel mijn idee, als iets misgaat hè, meegeven. Stel nou, ik wil een voorbeeld noemen. Stel nou mijn zoon heeft met een meisje kennisgemaakt. Maar het meisje gebruikt drugs of is alcoholistisch of een verslaafde van iets. Dan begint mijn rol. Maar ik denk dat niet als een Turk, mijn rol, maar als een Nederlander doe jij hetzelfde. Als een meisje van een arme familie komt, dat is niet zo belangrijk, ze kan rijk zijn, arm zijn. Maar die onderwijsniveau, als een persoon, hoe die omgaat met de maatschappij, met mensen, dat is belangrijk. Hoe dan ook, overal is gewoon een sociale controle, je kan niet zomaar een partner uit de rode lampen kiezen. Of je een Nederlander bent of een Turk, dat is een schande toch? Maar niet zo maar dat je zegt van: nou ik heb een dochter die mag gewoon kiezen wat ze wil. Nee je hebt een rol. Maar niet als zo van: hup je moet daar zijn, nee dat denk ik zo. Maar volgens mij denken alle vaders en moeders in eerste instantie zo. Maar waar is die grens eigenlijk? Sommige gaan helemaal door, over de grens eigenlijk, de kant van de jongens en meisjes veroveren, en sommigen blijven gewoon een beetje terughoudend. [...] Pas als het misgaat dan begint de rol van de ouders, dat denk ik zo.

Ja, gearrangeerd, maar dan zou dus je ook elk huwelijk dat ontstaan is door een dating-show, door een advertentie in de krant, dat zijn dan ook gearrangeerde huwelijken, dat zou je dan ook als gearrangeerd huwelijk kunnen zien, in die zin. [...] Ik vergelijk het daarmee omdat het is niet gedwongen of wat dan ook.

Een respondent benadrukt zodoende dat bemoeienis van de ouders niet direct een gearrangeerd huwelijk of een beperking van de vrijheid van de kinderen impliceert, maar een min of meer universeel gegeven van het ouderschap is. Een andere respondent stelt in bovenstaand citaat de dichotomie van ‘de autochtone vrijheid’ versus ‘de allochtone dwang’ ter discussie.

Er zijn ook respondenten die stellen dat kinderen soms juist zelf willen dat de ouders een partner voor hen regelen.

Ik denk toch dat er mensen zijn die daar geen problemen mee hebben. Die juist willen dat de ouders iemand voor hen uitkiest, omdat het ze zelf gewoon niet lukt om iemand uit te kiezen. Ik denk dat je die gevallen wel hebt, een behoorlijk aantal. Dus ik denk niet dat je dat moet verbieden.

Maar je ziet hier heel veel, bij de Marokkanen, het speelt ook wel bij de Turken denk ik, is dat mensen dus aan de moeder vragen van: mam [lacht], ken jij niet iemand interessants die mij, met wie ik zou kunnen trouwen? En dan gaat zo’n moeder nadenken bijvoorbeeld, en dan gaat ze op bezoek en dan pakt ze een fotootje om te laten zien en dan is het van ja wat vind je van die en wat vind je van die. En dan worden er contacten gelegd, als een soort van daten eigenlijk, dan wordt de moeder gebruikt als dat was het datingsprogramma. Zo zou je het moeten zien, als een datingsmedium wat dan gebruikt wordt. En nou ja, dan ontstaat contact, zo iets.

Een deskundige merkt eveneens op dat gearrangeerd niet perse negatief is, daar sommige jongeren juist liever willen dat hun ouders kiezen. Andere respondenten, opvallend genoeg van de eerste generatie, zijn het hier niet mee eens.

Iedereen wil sowieso in eerste instantie zelf kiezen. Toch soms moet gewoon iemand trouwen dat ze het via de ouders regelen. Sommige kunnen ze niet tegenhouden. Maar als je kijkt willen ze toch graag zelf kiezen.

Ik denk dat niemand zegt, nou ik ga trouwen, met wie, mijn moeder en vader moeten dat kiezen. Niemand. Alleen wanneer dingen misgaan, voor begeleiding en ondersteuning verwacht je iets van de ouders.

Wellicht dat dit verschil te verklaren is vanuit een andere benadering van het begrip ‘zelf kiezen’, waarbij er respondenten zijn die zich echt afzetten tegen dwang en iedere inmenging als dwang ervaren, terwijl andere respondenten keuzevrijheid definiëren als eigen keuze inclusief hulp van buitenaf. Er wordt dus ook benadrukt dat de kinderen de ouders erbij kunnen betrekken om contacten met potentiële partners te leggen. Ouders hebben vaak een breder netwerk. Wel willen de kinderen dan uiteindelijk zelf kiezen.

“Maar het gaat denk ik echt uiteindelijk om de keuze die de kinderen zelf maken. Van oké, ik wil het niet, ja ik wil het wel. Het is uitgetoetst, het is echt persoon tot persoon, en op een gegeven moment valt die familie daar dan buiten en gaat het echt om die twee personen, maar om ze in contact te brengen worden die ouders wel ingeschakeld. Maar op een gegeven moment nou ja, men praat met elkaar, men ziet elkaar, men doet dingen met elkaar, of niet, iedereen kan op z’n eigen manier uitstippelen, het is maar net waar je beiden behoefte aan hebt. En daar komt iets uit.”

3.4 Gedwongen huwelijken

3.4.1 Literatuuronderzoek

Op basis van ons onderzoek zijn geen cijfers te geven over het plaatsvinden van gedwongen huwelijken. Alle respondenten en deskundigen zijn erover eens dat het verschijnsel voorkomt. Dat gaat dan om huwelijken waarbij één of beide partners geen zeggenschap hebben of huwelijken tegen de uitdrukkelijke wil van één of beide partners. De meeste respondenten en deskundigen hebben het idee dat het gedwongen huwelijk een aflopend verschijnsel is.

Op basis van andere onderzoeken kunnen we, met de nodige voorzichtigheid, wel enig cijfermateriaal presenteren. Esveltd *et al.* (1995:175-179) stelt op basis van de migranten-survey van 1993 dat in Nederland ongeveer 37% van de huwelijken onder Turken en 33% onder Marokkanen gearrangeerd is door de ouders, meestal na consultatie van de kinderen. In 38% van de gevallen bij Turken en 39% bij Marokkanen nemen partners zelf het besluit na toestemming van de ouders. In acht tot negen procent van de gevallen gaat het om huwelijken waarbij de kinderen niet werden geraadpleegd. Zoons hebben daarbij meer vrijheid dan dochters. Onder Turken is vijf procent van de mannen en 12 procent van de vrouwen niet geraadpleegd. Bij Marokkanen is dat twee procent resp. 19%. Volgens dit onderzoek lijkt het erop dat er sprake is van een toenemende vrijheid onder Turken. Van de tweede generatie heeft ruim 80% zelf de beslissing genomen. Onder Marokkanen lijkt de invloed van ouders juist toe te nemen en zou slechts ongeveer 30% zelf de beslissing nemen. Hier moet worden vermeld dat in 1993 de tweede generatie vooral bestond uit kinderen onder 20 jaar en dat het aantal jongeren in de huw-

bare leeftijd erg laag was. Volgens Esveldt *et al.* (1995) ging het bij het onderzoek onder Marokkanen destijds om een selectieve groep waarin een lage huwelijksleeftijd en gearrangeerde huwelijken gebruikelijker zijn dan bij andere Marokkanen.

Reniers en Lievens (1999) hebben twee dubbelonderzoeken onder Turkse en Marokkaanse Belgen (mannen en vrouwen) bekeken aan de hand van de vraag wie het huwelijk initieerde en of de andere partij is geraadpleegd in het beslissingsproces. Een gedwongen huwelijk in het geval van de man is in hun verhaal een huwelijk waarover de ouders beslissen zonder dat de man geraadpleegd werd. De meerderheid van de huwelijken wordt geïnitieerd door de ouders en met goedkeuring van de zonen gesloten. In 10% van de gevallen bij de Turken van de eerste generatie en 3% van de gevallen bij de Marokkanen van de eerste generatie, ging het om een gedwongen huwelijk. In de tweede generatie vinden zij geen gedwongen huwelijken meer en ze maken duidelijk dat het een courant gebruik is geworden dat de partners zelf het initiatief nemen tot een huwelijk. Wanneer er sprake is van huwelijksmigratie zijn er wel meer huwelijken die gearrangeerd worden en ook meer huwelijken zonder consultatie van de partners (Reniers en Lievens 1999:30-31).

Voor wat betreft de vrouwen is eenzelfde ontwikkeling naar meer autonomie in de keuze te bespeuren. Bijna de helft van de tweede generatie Turkse vrouwen gaf aan dat de partners zelf het initiatief namen tot het huwelijk; bij Marokkaanse vrouwen was dit meer dan de helft. Huwelijken waarbij er geen instemming van de partners werd gevraagd, komen weinig voor. Net als onder de mannen (zie hierboven) geldt dit niet voor de huwelijken waarbij sprake is van huwelijksmigratie. Dan is er bij de Turkse vrouwen in 81% van de gevallen sprake van een gearrangeerd huwelijk (met en zonder consultatie van de partners) en bij de Marokkaanse vrouwen in 69% van de gevallen (Reniers en Lievens 1999:31-33). De onderzoekers stellen daarbij dat deze cijfers vertekend zijn aangezien “het voor vrouwen nog vaak ongehoord is om zelf initiatieven te nemen in de keuze en selectie van een partner, gebeurt dit dikwijls voor de vorm door de ouders.” (Reniers en Lievens 1999:33) Dit laatste herkennen we niet zo zwart-wit uit de andere literatuur (Broeders en Meurs 2004; Buitelaar 2000; Luyckx 2000; Pels en De Gruijter 2004; Yerden 2001), evenmin uit de gesprekken met Van der Heyden van de Universiteit van Antwerpen, met Sterckx en Bouw van het SISWO in Amsterdam en uit ons eigen onderzoek. Wel lijkt de druk om te trouwen moeilijker te weerstaan voor vrouwen wanneer het gaat om een ‘importhuwelijk’ en zeker als het gaat om een huwelijk tussen neef en nicht. Ook wanneer de zoon of dochter de oudste is in het gezin, is er minder onderhandelingsruimte voor hem of haar. Hetzelfde zou gelden wanneer de vader de oudste is in de familie en zijn vader nog leeft. Dan is de ruimte voor de vader van de zoon of dochter om te onderhandelen ook kleiner.

Zowel uit de onderzoeken van Esveldt *et al.* (1995), van Esveldt en Schoorl (1998) als die van Reniers en Lievens (1999) en die van Sterckx en Bouw (2005) blijkt in ieder geval dat zich in betrekkelijk korte tijd grote veranderingen hebben voorgedaan op het gebied van partnerkeuze en huwelijken. De trend daarbij is dat de inspraak van de partners zelf toeneemt met uitzondering van die situaties waarin sprake is van huwelijksmigratie. We zien echter tevens dat in Marokko een verandering optreedt. Aboumalek (1994:47) stelt dat daar de overgrote meerderheid van huwelijken gearrangeerd is, maar dat er toch een groeiend aantal zelf gekozen huwelijken bij is. Dat is nog steeds een minderheid, maar de groep groeit.¹⁸

18 Gebaseerd op een enquête uitgevoerd in de grote steden in Marokko.

Pels en De Gruijter (2004:63) wijzen nog op het belang van internet. Dit biedt jongeren de gelegenheid om buiten traditionele netwerken en sociale controle contacten te leggen met elkaar. De nadruk op autonomie en toename daarvan vinden we ook terug in onderzoek van Pels en De Gruijter (2004:61) en onderzoek van Bartels (2001) naar meisjes die een hoofddoek dragen.

Gedwongen huwelijken komen zeker nog voor, maar lijken toch een steeds marginale plaats in te nemen doordat jongeren grotere autonomie verwerven. Ouders geven jongeren vaak meer autonomie in hun partnerkeuze vanuit eigen negatieve ervaringen met betrekking tot het uithuwelijken van oudere zonen en dochters. Deze toenemende nadruk op eigen keuze komt ook terug in ons onderzoek.

De verhalen op internetfora zijn duidelijk; gedwongen huwelijken komen wel voor. Het gaat daarbij regelmatig ook om zaken waarbij het meisje al een vriend heeft.

Ja spijtig genoeg zit ik in die situatie. Ik hou van mijn vriendje maar ik moet met iemand anders trouwen omdat ze denken dat hij een goede man is (Marokko.nl)

Dat de gevolgen van een gedwongen huwelijk groot kunnen zijn, blijkt uit het verhaal van de Frans-Marokkaanse Habiba in de Belgische krant De Standaard van 19 oktober 2004. Habiba en haar zus zijn tegen hun wil uitgehuwelijkt. De zus is geestelijk ingestort. Beide meisjes hebben de banden met hun ouders verbroken en zijn gevlucht naar een opvanghuis.

3.4.2 Beeldvorming over de aantallen

In hetzelfde artikel over Habiba in De standaard van 19 oktober 2004, wordt Latifa Drif van de Franse organisatie *Planning Familial* naar voren gehaald. Deze organisatie heeft in heel Frankrijk afdelingen en strijdt voor gelijke rechten voor vrouwen. Tijdens een conferentie over schijnhuwelijken en gedwongen huwelijken, vertelde zij hoe sterk het fenomeen gedwongen huwelijken verspreid is. Sinds januari 2004 werden in de verschillende Franse departementen tientallen gevallen gesignaleerd. De meisjes die bij deze organisatie terechtkomen maken het topje van de ijsberg uit. In een gesprek met Mimount Bousakla kwam naar voren dat het aantal gedwongen huwelijken toeneemt vooral door het emancipatieproces dat vrouwen doormaken. Dit lijkt tegenstrijdig met de resultaten uit ons onderzoek. Toch is dit maar de vraag. De emancipatie betekent immers dat deze vrouwen meer nadruk leggen op autonomie in partnerkeuze dan hun ouders en dit verschil kan ten grondslag liggen aan conflicten omtrent partnerkeuze. Deze verschillende opvattingen leiden overigens nog niet automatisch tot gedwongen huwelijken. De situatie is wel complex omdat vrouwen niet altijd hun opvattingen uitspreken wanneer die verschillen van die van hun ouders. Volgens Bousakla krijgen jongeren van jongs af aan mee dat zij hun ouders niet moeten tegenspreken. Uit haar verhaal komt verder naar voren dat zij als wethouder in Antwerpen zo'n 400 van de 750 huwelijken heeft geweigerd. Daarbij ging het dan om jonge meisjes van 17 à 18 jaar. Deze huwelijken zijn geweigerd omdat het om schijnhuwelijken zou gaan.

Sommige respondenten denken dat het gearrangeerde of gedwongen huwelijk nog veel voorkomt in de Turkse gemeenschap in Nederland. Maar niet alle respondenten kennen iemand uit de directe omgeving.

In mijn kring is het zo dat ze het wel zelf bepalen. Maar ja, eh.. mijn eigen vriendenkring bestaat vooral uit hoogopgeleiden, wat vrijere mensen zeg maar. Maar ik denk wel dat als je de hele Turkse gemeenschap in Nederland bekijkt, dat er toch wel een aanzienlijk deel is waarbij de ouders grote invloed hebben op de partnerkeuze. Ja dat denk ik wel. Het gebeurt nog wel in grote mate, voor zover ik merk in mijn omgeving, om me heen. Ik ken ook niemand eigenlijk die een gearrangeerd huwelijk heeft. Niet een goede kennis zeg maar. Wel van heel veraf, dat ik het wel eens gehoord heb, maar niemand waar ik mee omga of die ik om de zoveel tijd zie. Ik heb toch wel het gevoel dat het veel voorkomt. Als ik zie hoeveel importhuwelijken er nog zijn.. denk ik dat er toch wel 20%, misschien 25% gearrangeerd, of met druk van buiten is. Gearrangeerd of gedwongen, niet op de romantische manier. Ja het zou ook 10 of 30% kunnen zijn, dat weet ik niet precies, maar ik denk zelfrichting¹⁹.

Een andere respondent stelt dat dergelijke huwelijken nog frequent voorkomen maar dan vooral bij mensen die uit een dorp komen.

Dat zie ik wel, maar dan zie ik het wel bij mensen echt van het dorp komt weet je, niet van de stad, Ankara, Istanbul of Izmir.. als de mensen komt uit de grote stad, dan zeggen ze niets. En eh.. de jongen of meisje kiest dan de partner zelf, of hier in Nederland of in Turkije. Maar als iemand van een dorp komt, zeggen de ouders ja je moet gewoon, wij hebben een kennis daar of familieleden, dan moet je gewoon met haar of hem trouwen.

Een respondent die spreekt over de Marokkaanse gemeenschap, gelooft absoluut niet dat gedwongen huwelijken veel voorkomen, als ze al überhaupt zouden voorkomen. Het idee dat ze wel veel voorkomen wijt hij aan het huidige integratiedebat.

In mijn omgeving zie ik dat niet. Ik heb deze discussie trouwens laatst gevoerd met een aantal vrienden van mij, ook over het hele importhuwelijk-gebeuren. En toen zaten we om ons heen te kijken en de mensen op te noemen die wij allemaal kennen, en wie daarvan nou een partner heeft uit het buitenland bijvoorbeeld. Nou toen kwamen we op heel weinig namen. En de andere lijst die werd veel groter. Toen zaten we zo te dubben van: is dat nou wel zo, geldt dat wel zo. De cijfers landelijk laten dat wel zien, maar in mijn directe omgeving zie ik dat niet zo direct. En ik zie dus ook niet zoveel, om terug te komen op de vraag, ik zie niet zoveel gedwongen huwelijken. Eigenlijk helemaal niet. Nee. Ik heb er wel eens van gehoord, nou gehoord..

Ik ken wel voorbeelden van gearrangeerde huwelijken, dat wel. Maar echt gedwongen, van het moet, en anders niet, dat is voor mij onbekend. Nou onbekend, ik heb het nooit gezien in mijn directe omgeving. Of het moet zijn dat het gearrangeerd leek, en dat gedwongen was, maar daar heb ik geen zicht op, dus dat weet ik niet. En ik heb het ook nooit zo ervaren. Ik ken wel uit mijn omgeving huwelijken die gearrangeerd zijn.

En ja.. ik denk wel dat het gebeurt hoor, er zullen wel gezinnen zijn waarbij dat voorkomt, van oké je moet trouwen, het is verplicht, en we zijn nu die verbintenis aangegaan met die familie, we zijn er op bezoek geweest, je bent met elkaar omgegaan, je hebt elkaar leren kennen op één of andere manier, de buitenwereld heeft dat nu gezien, dus jullie moeten nu.. ah ik denk niet dat het veel voorkomt. In mijn omgeving zie ik het niet [...]. Nee. Ken ik niet. Ik ken het helemaal niet.

Alle respondenten constateren ook een verandering in de visie op en praktijk van de verschillende huwelijksvormen, hoewel de snelheid daarvan verschillend wordt ingeschat.

¹⁹ <http://www.vzw-instappen.be>

Maar er is ook wel een duidelijke lijn dat romantische huwelijken vaker voorkomen hoor. Zelfs ook huwelijken tussen personen van verschillende nationaliteiten of stromingen in het geloof. Of iemand van een ander geloof, dat komt ook wel voor.

Ja ik denk op langere termijn wel [dat romantische huwelijken domineren] maar nog niet binnen 10 jaar. Het hangt er een beetje van af hoe die mensen die nu zeg maar gedwongen worden met iemand te trouwen of een gearrangeerd huwelijk hebben, hoe die hun kinderen later opvoeden, of die ook weer een gearrangeerd huwelijk gaan doen. Dan kan het natuurlijk dat het romantisch huwelijk in percentage toe zal nemen. Maar ik denk dat het over 30 jaar toch wel romantisch is. De trend is al wat jaren gaande, ik denk dat dat wel door zal zetten. Maar wanneer het echt een meerderheid is, dat zou ik niet precies weten.

Nou, er begint al wel verandering hoor. [...] Ik heb ook een zoon, hij is nu 14. En als ik naar mijn zoon kijk, nou als hij 22 wordt ofzo, en dan wil hij gewoon trouwen, nou hij kan gewoon zelf. Ik kan niet hem zeggen: nou je moet gewoon met die gaan trouwen weet je, dat vind ik leuk. Dat kan ik niet zeggen. Sowieso moet hij zelfkiezen. Als ik dan ook zeg, dan hij accepteert niet. Dat zie ik ook nu weet je. Sommige dingen hij accepteert niet dan. Hij zegt nou dit is mijn leven, die wil ik zo hebben. Dus als je dan zo kijkt, dan zie ik ook de toekomst. De jongeren accepteert dat niet. Omdat de nieuwe generatie, die wil gewoon zelfkiezen weet je. De ouders zeggen misschien 1 keer, maar ja.. de kinderen accepteren het niet, dus dan houdt het op.

Internet als middel om partners te zoeken wordt ook door respondenten en deskundigen genoemd, bijvoorbeeld via *Maroc.nl*. Een deskundige stelt ook dat de jongeren niet meer willen trouwen onder dwang. De derde generatie zou het echt niet meer accepteren en van de tweede generatie sommigen ook niet.

Opvallend is dat bijna alle Marokkaanse respondenten aangeven geen gedwongen huwelijken te kennen, terwijl de Turkse respondenten zeggen dat het wel voorkomt maar minder dan vroeger. Eén Marokkaanse respondent geeft aan dat het vaker voorkomt dan vroeger. Tenslotte stelt een deskundige dat het gedwongen huwelijk kan worden ingezet om van het rechte pad geraakte meisjes weer in het gareel te krijgen. Dit kan plaatsvinden bij (in de ogen van de ouders) asociaal gedrag van de dochter, of als de relatie met de vader bijvoorbeeld heel slecht is. Trouwen wordt dan gezien als een manier om wijzer te worden, een soort wondermiddel. Meisjes zien dat zelf ook wel zo: “dan maar trouwen met wie dan ook”. Zoals hiervoor al uit onderzoek naar voren kwam, vertellen respondenten ook dat de druk om te trouwen vergroot lijkt te worden wanneer het gaat om huwelijken met een partner uit het land van herkomst. Niet alleen de beoogde partners staan dan onder hoge druk, maar ook de ouders van de partner hier. Zij kunnen het gevoel hebben dat zij de plicht hebben om hun familieleden in Turkije of Marokko te helpen door middel van een huwelijk.

Hoewel wij geen aantallen kunnen geven van gedwongen huwelijken, laten ons onderzoeksmateriaal en de recente literatuur zien dat het verschijnsel minder wordt. De indruk dat het toeneemt kunnen wij niet ondersteunen.

3.4.3 Opvattingen over gedwongen huwelijken

Alle respondenten keuren gedwongen huwelijken af en vinden het heel erg dat het gebeurt. Een respondent denkt dat deze huwelijken ook nooit lang duren. Ze kent een voorbeeld waarbij een man en een vrouw nog steeds getrouwd zijn, maar ze vindt dat ze

getrouwd zijn met de ‘schaduw van de ouders’ en dan is het geen echt huwelijk volgens haar. Alle respondenten vinden dat meisjes en jongens het recht hebben nee te zeggen. Wel zijn ze van mening dat niet alle meisjes goed omgaan met deze keuzevrijheid. Sommige respondenten stellen dat meisjes snel van huis weglopen. Als ze weglopen ontstaan er nog grotere problemen voor het meisje.

Slachtoffers van gedwongen huwelijken worden niet altijd als ‘slachtoffer’ gezien.

Het hoeven geen slachtoffers te zijn, er zijn genoeg gedwongen huwelijken die op een gelukkig huwelijk eindigen en in situaties waarin het gewoon zwaar wordt, je hebt altijd het recht om een echtscheiding aan te vragen.

Het hoeft niet altijd slecht af te lopen, maar sowieso dat een persoon als mens zijnde jouw vrijheid wordt ontnomen dat vind ik gewoon een grote zonde.

Zoals in het begin van dit rapport al gesteld wordt door respondenten aangegeven dat er onderscheid gemaakt moet worden tussen gedwongen huwelijken en gearrangeerde huwelijken. Ook respondenten stellen dat gearrangeerde huwelijken niet altijd gedwongen zijn. Ook wanneer meisjes denken dat ze geen nee kunnen zeggen, betekent dat niet dat ouders geen rekening willen houden met hun dochters en dat ze dwang zouden gaan uitoefenen.

Duidelijk is dat vrije partnerkeuze onder jongeren steeds meer de norm wordt. Het gaat om het zelf kiezen van een partner. Allen zeggen dat het voorkwam onder de eerste generatie en volgens de meesten vinden gedwongen huwelijken nu minder vaak plaats.

In dit opzicht is er tussen de eerste en tweede generatie een heel groot verschil hierin, maar wat ik vooral denk dat het ligt aan de mentaliteit van de mensen zelf, dat ze nu zoiets hebben van ze laten gewoon iets, ze laten zich niet koppelen, al ver daarvoor hebben ze al een relatie en hebben ze al trouwplannen.

Bij het besluit om met iemand te trouwen, spelen wel andere factoren. Belangrijk is de godsdienst en de beleving daarvan van de partner. Ook dient de partner te laten zien dat hij of zij werkt of studeert en dat men ‘op één lijn’ zit met elkaar.

Ik denk ook meer op het gebied van cultuur en ja, gewoon sociale klasse zeg maar. Bijvoorbeeld in welke mate ze gelovig zijn, beiden, dat dat ongeveer hetzelfde is. En heel vaak speelt bij zulke families ook het punt dat beide personen uit dezelfde streek komen in Turkije zeg maar. Ik denk dat dat bij hoogopgeleiden ook wat minder is.

Iemand die heel orthodox praktiserend is, kan die met iemand leven, met een meisje leven die geen hoofddoek wil dragen, die daar faliekant op tegen is?

Een respondent geeft aan dat zij een soort verliefdheid wilde voelen.

Dat vind ik belangrijk, ik vind dat dat al bij de eerste keer kan zien, ik voel me tot hem aangetrokken.

Een andere respondent heeft ook een beeld over een partner voor haar dochter. Ze vindt het belangrijk dat hij in Nederland is opgegroeid en dat hij een baan heeft.

3.5 Praktijken en strategieën van partnerkeuze

3.5.1 Verloop van gearrangeerde huwelijken

Volgens een respondent verloopt het proces van het arrangeren van een huwelijk ongeveer als volgt.

Ik ken wel uit mijn omgeving huwelijken die gearrangeerd zijn. Oké, pa en ma die hebben een brede vriendenkring en die zeggen van oké meisje is leuk, of die jongen is leuk, en zou je daar niet mee hè, en dan wordt er gevraagd [...] en dan bellen ze haar en zeggen ze van ja oké jouw dochter lijkt me wel erg interessant voor mijn zoon hè, zou dat niet iets zijn? Dan wordt er een fotootje uitgewisseld, dan vindt er een gesprek.. tussendoor plaats, dan worden er nummers uitgewisseld, dan is er onderling contact, en vervolgens ontstaat er een huwelijk of niet.

In de praktijken en strategieën van partnerkeuze is eveneens een ontwikkeling naar meer zelfstandigheid en autonomie te zien.

Een respondent vertelde dat haar zussen 20 jaar geleden gedwongen zijn getrouwd, maar dat haar vader er nu spijt van heeft dat hij zijn dochters niet heeft laten studeren. Ook is er bij haar nu geen sprake van dwang, ze heeft zelf de vrijheid om een partner te kiezen. Haar zussen hadden toen niet de mogelijkheid om nee te zeggen.

Ten eerste je werd niet met een persoonlijkheid opgevoed om dat te zeggen, te weigeren, je werd niet opgevoed, je kreeg dat niet mee, zeg maar. En ook in je sociale leven wordt dit je niet aangeleerd en mocht je zo sterk zijn om dit echt niet te willen, ja wat gebeurt er dan, je krijgt echt hele grote ruzie met je ouders en ook families onderling denk ik en ja, misschien zou het uiteindelijk niet doorgaan dan zou je je hele leven, je ouders zouden je leven misschien wel zuur kunnen maken.

Toen deze respondent zelf iemand leerde kennen met wie ze wilde trouwen heeft ze haar ouders kunnen overtuigen. De familie van de jongen wilde uiteindelijk niet meewerken.

Meisjes en jongens van nu leren steeds vaker zelf hun partner kennen voordat ze hem of haar aan de familie voorstellen. Als ze besloten hebben om te trouwen dan wordt er vervolgens wel om de hand gevraagd bij de ouders van het meisje. De respondenten gaven aan dat mensen aan elkaar gekoppeld worden via vrienden en vriendinnen en dat ze elkaar leren kennen via internet. De familie speelt een steeds kleinere rol in het voorstellen van een partner aan een meisje of jongen. Alleen de respondent van de eerste generatie gaf een ander beeld, ze heeft het idee dat gedwongen huwelijken nog steeds en misschien wel meer voorkomen dan vroeger en dat de familie hierin een belangrijke rol speelt. Als er een gedwongen huwelijk plaatsvindt dan speelt de familie wel een grote rol denken ook de andere respondenten.

3.5.2 Het besluit om te trouwen

De respondenten geven aan dat de leeftijd waarop meisjes trouwen heel wisselend is. Er zijn meisjes die op hun 17e of 18e trouwen en er zijn meisjes die liever wachten tot ze hun studie hebben afgerond. Eén respondent wilde getrouwd zijn op 24-jarige leeftijd, een andere respondent wil voor haar 26e wel getrouwd zijn en weer een andere respondent heeft geen maximumleeftijd in gedachten waarop ze getrouwd wil zijn. Maar voor meisjes die de dertig naderen wordt het wel steeds moeilijker om een huwelijkspartner

te vinden. Ouders vinden de leeftijd van 20 jaar en ouder een goede leeftijd om te trouwen. Meisjes krijgen vanaf hun 20e direct of indirect met grapjes te horen dat de ouders vinden dat ze wel mogen trouwen.

Hoe jonger hoe beter. Hoe jonger in leeftijd hoe beter.

Een respondent geeft aan dat het besluit om te trouwen er meestal snel is, maar dat het vervolgens een paar maanden duurt voordat ze daadwerkelijk kunnen trouwen vanwege het zoeken van een huis en de ontmoeting van de families. Sommigen kennen elkaar een jaar voordat ze gaan trouwen, anderen een paar maanden of een paar weken. De respondenten geven aan dat het belangrijk is dat men 'op één lijn zit' met de partner. Qua geloofsbeleving gaat het erom of hij of zij praktiserend moslim is of niet. De respondenten hebben allemaal een voorkeur voor een partner die praktiserend is. Vaak is ook belangrijk dat de man meer kennis moet hebben dan de vrouw en dat hij een voorbeeld kan zijn naar toekomstige kinderen toe. In gesprekken over kinderen, werk en de rolverdeling, gaat het om vragen zoals hoeveel kinderen men wil, of men direct wil beginnen met kinderen. Als er kinderen zijn dan gaan de vragen over hoe de rolverdeling eruit komt te zien, of men allebei wil blijven werken of de vrouw thuis blijft om voor de kinderen te zorgen en of ze minder gaat werken.

Uit de verhalen van de respondenten blijkt dat er sprake kan zijn van druk vanuit de omgeving. De druk kan afkomstig zijn van de ouders, van andere familieleden of van kennissen.

(...) maar van mijn ouders niet eens, ik wist wel dat ze wilde dat ik snel ging trouwen maar meer de omgeving, je hebt toch het gevoel o jee iedereen trouwt, dat meer."

Ja gewoon zulke vragen krijg je en onbewust is dat toch een bepaalde druk, ja heel gek is dat dat je toch, onbewust neem je dat mee, ik moet toch mijn best doen om iemand te vinden die bij me past.

3.5.3 Omgaan met de druk

Er zijn meisjes die moeilijk met de druk van de omgeving om kunnen gaan, waardoor de kans groter is dat ze geen nee zullen zeggen op het verzoek van een huwelijkskandidaat terwijl ze misschien niet willen. Een respondent zegt over de druk van familieleden het volgende.

Ja, ja dan kan het zo zijn dat de hele familie zich ermee gaat bemoeien het zijn toch emotionele banden die je, dat zijn mensen, die je je hele leven kent, helemaal hier in Nederland je hebt echt een hele hechte band met je familie die je hier hebt, het zijn niet zo heel veel mensen dus je onderhoudt echt het contact en als het dan gaat om familielid dan zou iedereen zich ermee bemoeien dat kan dan misschien moeilijker zijn.

Als er sprake is van een gearrangeerd huwelijk dan zijn de gevolgen van weigering afhankelijk van wat voor ouders men heeft. Een respondent denkt dat meer dan 90 procent zou doen wat de kinderen willen. De respondenten zeggen dat meisjes de vrijheid hebben om het te weigeren. De ouders of andere familieleden zullen misschien wel zeggen dat het een goede kandidaat is, maar als ze merken dat ze het niet willen dan is daar ruimte voor.

Als je weigert moet je gewoon heel standvastig zijn want je zal echt, ze zullen je echt proberen te overtuigen dat dit het beste is, en als je zo sterk bent om te weigeren dan doe je dat en het kan ook wel. De situaties die ik heb gezien daar is het allebei goed gelopen.

Volgens sommige respondenten is de reactie ook afhankelijk van de familie. Bij sommige Turkse gezinnen krijgen meisjes of jongens te horen dat wanneer ze weigeren om te trouwen met een familielid er ruzie ontstaat binnen de familie. Het gaat dan met name om de gevallen waarin er een familielid uit Turkije met een meisje of jongen van hier wil trouwen. Dit komt doordat de familiebanden een belangrijke rol spelen volgens de respondent. Volgens haar kan een meisje het wel even moeilijk krijgen door het geroddel, maar zal dat na verloop van tijd verminderen. Een respondent zegt dat als ouders hun dochter of zoon dwingen om met iemand te trouwen dat ze dan weglopen van huis. Vaak zijn de gevolgen niet altijd duidelijk voor de betrokkenen. Soms kan het weigeren zware sociale repercussies hebben.

De gevolgen van dat weigeren die zijn soms best wel erg voor die persoon, dat ie ruzie met ouders krijgt, van elkaar scheiden, geen band meer tussen ouders en kind. [...] In extreme gevallen helemaal niet meer, maar in de meeste gevallen loopt die relatie toch een behoorlijke deuk op. Ja na zoveel jaren zal het wel weer goed komen waarschijnlijk. Maar in extreme gevallen wordt het contact gewoon helemaal verbroken.

Eén respondent haalt een voorbeeld aan dat dit onderstreept. Het gaat over een meisje dat haar trouwakte al had ondertekend. Zij zou gaan trouwen met een Marokkaanse man waar ze slechts heel summier contact mee had gehad maar besloot op een gegeven moment dat ze niet meer wilde.

En bij haar is het wel misgegaan. Een tijdlang is het contact tussen haar en haar ouders verbroken. Haar ouders vonden dat zij die keuze had gemaakt, en dat zij die keuze ook verder moest uitstippelen. Dat ze dus.. op het moment dat ze het had getekend, er was geen bruiloft geweest, maar de trouwakte was wel getekend. En die trouwakte die is dan wettelijk geldig en die werd dan als heel zwaar gezien, als een zware belofte. Ook omdat die ouders natuurlijk die hele verantwoording hebben genomen om dat huwelijk op te zetten. [...] Zij hadden het geregeld, zij hadden het allemaal opgezet en nu liepen zij een slechte naam op, werden zij in een verkeerd daglicht gezet, enzovoorts.

Ook vertelt hij over zijn nicht, die van huis wegliep toen haar ouders voorstelden dat zij met een bepaalde jongen zou trouwen. Na een paar dagen was ze echter al weer thuis, nadat haar moeder had gevraagd of ze weer terug wilde komen. Het was niet hun bedoeling om haar te dwingen. Het meisje was heel bang geweest om de familie teleur te stellen.

Dat vond zij heel zwaar, het gevoel van angst, schaamte, respect of zoiets, van oké ik ben bang, ik wil het niet, maar ik durf geen antwoord te geven.

Een deskundige stelt dat na een wegloopactie de relatie met de ouders vaak niet meer goed komt. Een deskundige maakt duidelijk dat het risico van het breken van familiebanden de grote barrière is om weg te lopen. In die zin lijken er bij een gedwongen huwelijk weinig alternatieven te bestaan, ook al zijn er opvangcentra. Een respondent onderstreept dit ook. Hij stelt dat de jongeren soms alles accepteren omdat ze geen andere mogelijkheden hebben.

Een andere respondent stelt echter dat dergelijke zware sociale gevolgen niet vaak voorkomen. Hij gelooft dat er in alle redelijkheid met ouders kan worden gesproken als hun kind zich bedenkt. Een deskundige geeft ook aan dat het best geaccepteerd wordt dat een kind zich bedenkt. In de praktijk wordt dit echter wel weer bemoeilijkt door het reeds genoemde taboe op het onderwerp van relaties. Uit de gesprekken met de respondenten en deskundigen blijkt ook dat men soms de reacties van de ouders verkeerd inschat; er blijkt dan veel meer ruimte te zijn om 'nee' te zeggen dan aanvankelijk was verwacht.

Deze ruimte is overigens kleiner wanneer het om een huwelijk met een bloedverwant gaat; nee zeggen is dan vaak een probleem voor de hele familie.

Als het gaat om de familie, dan heb je te maken met de bestaande relatie bij de ouders. Bestaande relaties willen ze zo veilig mogelijk stellen, zo goed mogelijk houden. Op het moment dat het om familie gaat, dan wordt het ook wel iets zwaarder.

Alle respondenten kunnen het begrijpen dat iemand een huwelijk weigert.

Ik kan me er wel wat bij voorstellen. Als die persoon heel anders denkt dan zijn of haar ouders op dat gebied, dat diegene toch zelf zijn eigen partner wil uitkiezen, en niet met iemand wil trouwen die ze gewoon niet kent met alle risico's van dien, dat het later misgaat, dat je gewoon geen fijn huwelijk hebt, dan vind ik dat wel een goede keus om dat gewoon te weigeren. Ik bedoel het is toch wel jouw leven. Het kunnen dan wel je ouders zijn, maar jij moet wel met die persoon samenleven.

Uit de reacties blijkt dat 'nee zeggen' vooral betrekking heeft op de specifieke huwelijkskandidaat en veel minder op de wijze waarop de partnerkeuze verloopt. Zelfs als mannen en vrouwen met 'nee' een 'nee' tegen het hele proces bedoelen, zal dit vaak niet door ouders zo opgevat worden. Zij zijn zo vertrouwd met hun rol in het hele proces dat het discours van eigen keuze vaak erg ver van hen af staat.

3.5.4 Communicatie binnen gezinnen

Hoewel er dus een verschuiving plaats vindt naar meer autonomie, betekent dit niet automatisch dat er een soort onderhandelingsproces tussen ouders en kinderen ontstaat. Opvallend is dat veel deskundigen en vrijwel alle respondenten aangeven dat er thuis nauwelijks over dit soort zaken gesproken wordt. Dit geldt ook voor meisjes die van huis weglopen. Van huis weglopen is een grote stap en opmerkelijk genoeg geven veel weggelopen meisjes aan, dat ze thuis nooit 'nee' tegen een huwelijk hebben gezegd. Ze zagen weglopen nog als enige mogelijkheid.²⁰ Zou er wel communicatie plaatsvinden, dan zou dit het onderhandelen en het 'nee' zeggen kunnen vergemakkelijken. Jongeren blijken zich nu soms ongemakkelijk te voelen om het onderwerp aan te snijden.

Als ik kijk naar de algemene jongeren die ik ken, denk ik dat ze het heel moeilijk zullen vinden om erover te praten, een gevoel van schaamte, respect, misschien afstand op dat onderwerp. Dat soort onderwerpen zijn onderwerpen waar vaak een bepaald taboe op rust. En eh.. op een gegeven moment dan wordt dat taboe een beetje onderbroken, als ze op een bepaalde leeftijd komen, naarmate ze volwassener worden, uit de puberteit komen, een jaar of 18, 19, dan kunnen soms dingen minder taboe, een minder groot taboe op gaat rusten. Maar vaak op dat gebied is de relatie afstandelijker, waardoor een gevoel van schaamte [...]. Als ik naar mezelf kijk, heb ik dat tot een bepaalde tijd heel sterk gehad, dat ik over dat soort onderwerpen niet durfde te praten. Het is misschien niet durven, maar het is vrij zwaar, je moet echt een stap maken om te praten over dat soort onderwerpen, die te maken hebben met seksualiteit, die te maken hebben met relaties, dan moet je echt een stap zetten van oké.

Wat ik ermee bedoelde, is dat in sommige gevallen, heerst er een bepaalde, misschien een bepaalde vorm van respect, bepaalde vorm van schaamte, omdat die ouders zijn daar zo ver in zijn gegaan, ze hebben het besproken, bepaalde verbintenissen aangegaan, dat jongeren daardoor niet zo snel zullen zeggen van nee, ik wil het niet meer. Ik geloof ook dat het

20 Persoonlijke communicatie met dr. Lenie Brouwer.

best wel een stap is om dat te doen. Om vanuit hier nu die stap te maken en dat te bespreken en te zeggen.

Doordat jongeren het onderwerp niet zo goed aan durven snijden, kunnen ze in sommige gevallen toch instemmen met een huwelijk waar ze niet helemaal achter staan, of nog over twijfelen. Het taboe maakt hen wat inschikkelijker. Een respondent stelt echter dat dit een minderheidsgroep betreft.

Ik denk dat voor het grootste gedeelte de mensen, de jongeren wel mondig genoeg zijn om aan te geven wat ze wel willen en wat ze niet willen. Ik denk dat er weinig mensen zullen zijn, die gewoon instemmen. [...] Als mensen niet willen en het toch doen, ik denk niet dat het heel veel voorkomt.

Het initiatief om het taboe te doorbreken komt zowel van de jongeren als van de ouders. Bij meisjes komt het initiatief vaker van de ouders volgens de respondenten.

3.6 De rol van het netwerk

3.6.1 Motieven

Economische motieven spelen een rol bij de totstandkoming van gearrangeerde huwelijken.

Nou, de mensen in Turkije.. hij of zij woont in een dorp en ze hebben niet echt goede inkomsten. Zeggen ze nou mijn zoon of mijn dochter gaat met hem trouwen, of met haar, nou dan neem ik haar of hij hier, dan is het dan iets beter voor zo'n familie ook weet je? Ja, dat is de reden meestal.

Nu niet meer, maar vroeger, een paar jaar geleden, was nog steeds het naar het buitenland gaan, naar Nederland gaan, aantrekkelijk voor mensen die woonachtig zijn in Turkije, in Marokko, in andere landen. Daardoor was het ook gewoon een idee van de ouders, nou, mijn dochter wordt 20, 21, 22, dan met die gelegenheid moet ik iemand van dezelfde omgeving, dezelfde familie, een jongen, kiezen. A, hij krijgt een kans om zich in Nederland te vestigen, B, onze familie wordt sterk, een kennis erbij. Want als je ook kijkt naar de activiteiten van de Turkse gemeenschap, dan zijn er gewoon 30, 40% bezig met een klein eigen bedrijf. Winkels, restaurants, en die soort dingen. Nou daarvoor heb jij gewoon menskracht nodig. En iemand van dezelfde omgeving, zelfde familie, geeft wat steun. Niet alleen als kracht, maar ook in kapitaal. Want de meeste Turken krijgen nooit een kapitaal om ergens een winkel te beginnen. Dan vragen ze aan de eigen omgeving, de eigen familie, en daar is gewoon geen rente. Als je geld leent van de familie, dan betaal je terug hetzelfde bedrag, geen cent meer of minder, zelfde bedrag, als je gewoon geld hebt. Als je het niet hebt, dan wachten ze gewoon tot je het gewoon hebt. Dus die gevoel, geeft een paar jaar geleden, nog steeds, geeft het idee: oké dan moeten we gewoon iemand kiezen uit Turkije, die moet een hele goede kennis zijn, of zelfde familieverband dus. Laatste tijd, laatste 2 jaar, is het niet meer dus. Want er zijn heel veel nieuwe veranderingen, heel veel belemmeringen, ze kunnen niet zo makkelijk binnenkomen. Als iemand een goede financiële toestand heeft dan bepaalt niemand... die kiest gewoon het beste. Turken hebben gewoon heel veel kleine bedrijven, dan kennen ze die regels niet, kunnen niet zo makkelijk een lening van een bank vragen, krijgen ze ook niet, daardoor hebben ze gewoon eigen kapitaal nodig. [...] Turken moeten helpen met elkaar, met financiële toestand, daar is het huwelijk gewoon een onderdeel van. Dan kiezen ze altijd iemand, die moet gewoon een vertrouwd iemand zijn, die moet gewoon in dienst zijn, als kracht, als geld, in ieder geval bepaalde jaren, tien jaar of zoiets, acht jaar of zoiets. Die werkt gewoon voor de ouders. Later begint voor hij voor zichzelf. Die jonge mensen die trouwen een partner uit Turkije, die geeft een paar jaar steun aan de ouders.

Het gearrangeerde of gedwongen huwelijk wordt zodoende onder meer gepraktiseerd in de Turks-Nederlandse gemeenschap om relaties aan te knopen en de eigen bedrijven te ondersteunen met kapitaal en menskracht. Veel ouders wijzen op de, naar hun mening, losbandigheid en het individualisme van in Nederland opgegroeide Turken en Marokkanen. Voor hen is dit een reden om een voorkeur te geven aan een partner uit het land van herkomst.

West-Europa, vooral voor de meisjes... De meeste Turken en Marokkanen denken hier is de vrijheid voor de jongeren iets meer dan wat normaal is dus. En als iemand hier opgroeit, jongen of meisje, die kan makkelijker.. die kan niet zo'n sterk verband hebben met het huwelijk, dat kan elk moment gewoon losgaan, of een probleem ontstaan dus. Die mentaliteit speelt ook wel een rol. Bijvoorbeeld onderzoek naar de derde generatie, vraagt meisje van 18, hoe wil jij gaan trouwen? Vaker krijg je de reactie van Turkse jongens en Turkse meisjes, als je gewoon iemand uit Turkije of Marokko haalt, die is.. hoe moet ik het zeggen. Die is nog steeds heel onschuldig, die krijgen steun, die kan je gewoon makkelijker trouwen. En westelijk.. west betekent ook dat je heel veel individueel... alles individueel denkt, individueel doet en een heleboel dingen. Dan ben jij een beetje een egoïst. Die idee speelt ook een belangrijke rol. Ja, het egoïsme, inderdaad het is kenmerk van deze samenleving [...]. En dan als iemand uit het dorp, het platteland komt, dan denken ze nou dat is iemand, helemaal onschuldig, die kan gewoon alles met een witte pagina, alles opnieuw beginnen.

3.6.2 Ouders, leeftijdsgenoten en andere belangrijke derden

Ouders spelen een belangrijke rol zoals hierboven al wel blijkt. Onderbelicht is nog de rol van vrienden en vriendinnen die steeds belangrijker lijkt te worden. De respondenten en deskundigen spreken heel vaak over koppeling. Dit houdt in dat ze via vriendinnen of familieleden horen dat er iemand is die met hen wil trouwen. Ze hebben vervolgens de keuze of ze die persoon zouden willen ontmoeten of niet. Het gaat dan om het voorstellen van jongens en meisjes aan elkaar. Dit gebeurt vaker door vriendinnen dan door familieleden. Bij sommige meisjes gebeurt dit alleen via vriendinnen.

Bij mijn vriendinnen wordt je sowieso altijd gekoppeld want die willen je getrouwd hebben.

Zo worden meisjes ook vaak gekoppeld door vriendinnen die al getrouwd zijn en van wie de partner iemand kent die graag zou willen trouwen. Als meiden bijeenkomen voor de gezelligheid of voor een feestje, dan wordt ook vaak over trouwen gesproken. En als iemand dan gehoord heeft over een jongen die wil trouwen, zegt ze dat tegen de persoon die ze in gedachten heeft voor die jongen. Uit eigen onderzoekservaring zien we dat dit heel vaak de manier is waarop meisjes hun partner leren kennen. Ook internet speelt een steeds grotere rol in het vinden van een partner. Wanneer het vervolgens serieus wordt, wordt er meestal wel naar een gemeenschappelijke kennis gezocht die de hand van het meisje komt vragen, namens die jongen aan de vader van het meisje.

Directe familieleden (ouders, broers, zussen) zijn meestal niet actief op zoek naar een partner voor hun dochter of zoon, broer of zus (tenzij hen daar om gevraagd wordt). Wel komen er kennissen of familieleden langs die om de hand komen vragen van de betreffende persoon. Een Turkse respondente gaf aan dat het vaak familieleden of kennissen zijn, afkomstig van hetzelfde dorp of dezelfde streek in het land van herkomst, in dit geval Turkije. Dit komt doorgaans omdat de ouders vaker omgaan met personen afkomstig uit dezelfde streek in het land van herkomst. In het geval van één respondente wijst de vader bij voorhand de verzoeken af omdat hij weet dat zijn dochters niet geïnteresseerd zijn.

Ouders geven in hun ogen het kind advies en begeleiding. Een Marokkaanse respondent van de 1e generatie vertelt dat ze in het geval van haar zoon, die met een meisje wilde trouwen, het meisje eerst heeft gesproken en haar heeft verteld over hun gezin, hoe ze zijn en over haar zoon. Nadat ze zeker wist dat 'het serieus was', heeft ze haar man ingelicht. De drie jongere respondenten gaven aan dat ze graag met de zegen van hun ouders het huwelijk ingaan en om hun toestemming zullen vragen. In sommige gevallen zullen ze de ouders moeten overtuigen. Bijvoorbeeld in het geval dat de persoon afkomstig is uit een ander land dan het land van herkomst of dat de persoon afkomstig is van een andere streek in het land van herkomst. Een Turkse en een Marokkaanse respondent geven aan dat ze hun ouders of moeder meteen zullen informeren wanneer ze van plan zijn om iemand te leren kennen. De Turkse respondent doet dit omdat ze het belangrijk vindt om haar ouders er direct bij te betrekken. Dit om hen niet te overvallen wanneer ze besluit om te trouwen en om hun vertrouwen te winnen. De Marokkaanse respondent zal het haar moeder vertellen en die zal het aan haar zoon vertellen, zodat er een afspraak gemaakt kan worden tussen het meisje, de potentiële huwelijkskandidaat en haar broer. Dit omdat ze vindt dat ze niet alleen in een ruimte mag zijn zonder dat haar broer of vader erbij aanwezig is. Een andere respondent heeft niet meteen haar ouders geïnformeerd over het feit dat ze iemand leerde kennen. Ze wilde eerst zeker zijn van haar zaak en ze heeft ongeveer drie maanden na het eerste contact haar ouders op de hoogte gesteld. Ze heeft wel haar broer ingelicht. Ze wilde graag weten wat hij van haar kandidaat vond omdat hij er met andere ogen naar kijkt en op andere dingen let. Toen ze het haar ouders vertelde wilden zij graag meer over hem weten en hebben ze ook met hem gesproken. De respondenten denken dat ouders in sommige gevallen wel een grotere rol zullen spelen. Bijvoorbeeld in het geval dat de ouders denken dat het meisje een verkeerde beslissing zal gaan nemen, waarna ze haar vervolgens koppelen aan iemand anders. Of in het geval dat een meisje in de problemen zit en ze denken dat het door een huwelijk wel op zal lossen.

Ik zie ook heel vaak dat ze liever willen dat hun dochters op jonge leeftijd trouwen, dan dat ze in verkeerde zaken terechtkomen, met de verkeerde mensen in aanraking komen.

Enkele respondenten geven aan dat ze denken dat de ouders wel het beste voor hebben met hun kind. Een Turkse respondent geeft aan dat ouders soms heel moeilijk kunnen doen en dat ze willen meebeslissen. Er wordt aangegeven dat wanneer ouders op vakantie zijn, ze daar onder een andere druk staan dan in Nederland. Dit kan te maken hebben met verwachtingen van familieleden in het land van herkomst. In het geval van gedwongen huwelijk denken sommige respondenten dat de vaders een grotere rol spelen en andere respondenten denken dat de moeders een belangrijkere rol daarin spelen. Eén respondent vertelde dat haar vader 20 jaar geleden haar twee zussen heeft uitgehuwelijkt, tegen hun zin. Haar vader heeft er nu spijt van dat hij zijn dochters niet heeft laten studeren en bij de dochter die nog niet getrouwd is, laat hij de partnerkeuze aan haar over.

(...) Twintig jaar geleden ja. En het is ook heel, het verbaast me ook heel erg om te zien hoe snel iemand kan veranderen, zoals mijn vader, mijn ouders. Mijn zussen zijn eigenlijk, zo zou je het wel kunnen noemen gedwongen uitgehuwelijkt. Maar zo ging het in die tijd, je had geen andere optie of zo, iedereen. Het was gewoon zo zeg maar, je had geen andere mogelijkheid of zo. Je kon niet weigeren, de ouders beslissen dat en dat was het. Nu twintig jaar later is het gewoon heel anders.

Soms wisten de ouders niet eens dat een meisje niet wilde trouwen met een bepaald persoon. Er was geen ruimte om dat te zeggen. Ook andere ouders van de eerste generatie hebben andere opvattingen gekregen over de partnerkeuze van hun kinderen. Dit kan

veroorzaakt zijn door ervaringen met huwelijksproblemen, waarvan de oorzaak kan liggen in het feit dat het huwelijk is gesloten zonder de instemming van de partners.

Een belangrijke rol in de totstandkoming van huwelijken speelt de vakantie in de landen van herkomst. Het is ook vlak voor de zomervakantie dat de meeste meisjes komen met vragen hierover omdat ze bang zijn in het land van herkomst uitgehuwelijkt te worden of dat ze daar zullen bezwijken aan de druk. Sommigen geven aan dat tijdens de vakantie diverse huwelijkskandidaten langs komen. Jongeren uit Nederland vragen zich af hoe lang zij nee kunnen zeggen. Wanneer zij dan toch ja zeggen (of geen nee) en ze komen terug in Nederland, kan het gebeuren dat ze spijt krijgen en achteraf toch niet willen trouwen terwijl in het land van herkomst de trouwakte al is opgemaakt. Het is dan nog lastiger geworden om de hele voorbereiding van het huwelijk te stoppen.

Want kijk, die zomermaand is een prachtige maand, het is zomer, het is warm, de hormonen spelen een grote rol, je hebt zee, je hebt strand, alles gaat bloot, eh.. ja mensen ontmoeten elkaar vaak daar in Marokko. En dan krijg je ook [lacht] vaak, nou ja, liefdesrelaties. En die liefdesrelaties dat kan uiteindelijk uitmonden in een, in een trouwen. Nou, dat gebeurt ook. [...] Vaak wordt het op zo'n hoop gegooid van het is echt alleen gearrangeerd, en het wordt bepaald, het is gedwongen.

3.7 Huwelijken en de Nederlandse overheid

Er zijn tal van ideeën onder de respondenten om problemen rondom huwelijken aan te pakken. Dit varieert van educatie, ondersteunen van de zelforganisaties en het inschakelen van imams. Een voorbeeld van een imam die volgens respondenten erg actief is, is de bekende imam El Moumni uit Rotterdam. Veel vrouwen zouden naar hem toe gaan met de vraag of hij wil bemiddelen tussen hen en hun ouders. De meeste respondenten vinden het een goed idee om gedwongen huwelijken aan te pakken, ze vragen zich wel af of dit mogelijk is via een wet. Met name educatie wordt sterk benadrukt. Er dient volgens hen een bewustwordingsproces en mentaliteitsverandering op gang te komen bij de mannen en vrouwen. Bij de Turkse groep zijn er diverse organisaties actief zoals Milli Gorus die activiteiten voor vrouwen ondersteunen en opzetten. Bij Marokkanen komt dit ook steeds meer op. Er zijn tal van informele vrouwengroepjes die met enige regelmaat bij elkaar komen en daarnaast zijn er organisaties als Stichting Spiegelbeeld in Amsterdam (niet alleen voor Marokkaanse vrouwen). Niettemin valt wel op dat respondenten aangeven niet altijd te weten waar ze met vragen rondom partnerkeuze heen moeten, terwijl er wel veel behoefte is om hierover te praten.

Een deskundige wijst op de positie van de moeder in Turkse families. Dit geldt waarschijnlijk ook voor Marokkaanse gezinnen. Meisjes moeten volgens haar bewuste vrouwen worden en de positie van de moeders is daarbij heel dubbel. Zij wil het beste voor haar dochters, maar heeft ook te maken met de familie van haar man. De moeder van de man neemt een centrale positie in. Zij is de spil in de afhankelijkheidsstructuur van vrouwen ten opzichte van mannen. Zij heeft daarmee een sterke positie in de familie. Tegelijkertijd zijn er ook schoonmoeders die hun schoondochters juist aanmoedigen om te gaan studeren. Dat zijn wel vaak schoonmoeders die hier in Nederland al getrouwd zijn en ook hier met een schoonmoeder te maken hebben gehad.

De meningen zijn verdeeld over de vraag of er speciale opvanghuizen moeten komen voor meisjes met deze problematiek. Met name één respondent vreest dat dit de problemen alleen maar erger zal maken en een andere respondent vreest dat een voorziening als 'de Kindertelefoon' meisjes alleen maar ophitst om weg te lopen. Anderen stellen

juist voor om een aparte telefonische hulplijn voor allochtone meisjes op te richten. Ook in opvangcentra is het belangrijk dat er allochtone hulpverleners zijn. Er wordt gepleit, bijvoorbeeld door hulpverleners, voor samenwerking tussen maatschappelijk werk en religieuze organisaties of andere zelforganisaties. Het verleden in Gouda laat zien dat dit goede resultaten kan opleveren, maar dat een dergelijke samenwerking ook nogal wat problemen kent (Bartels 2000; De Koning 1997, 2002). Problemen hangen bijvoorbeeld samen met het verschil in enerzijds de gestandaardiseerde en bureaucratische werkwijze in het maatschappelijk werk en de jeugdzorg en anderzijds de meer informele werkwijze van zelforganisaties. Andere problemen houden verband met de discussie over de scheiding kerk-staat.

Een respondent geeft aan dat overheden zich beter kunnen richten op het opvangen van mensen achteraf dan het voorkomen van gedwongen huwelijken daar dit laatste zo lastig is. Hij pleit voor financiële en materiele hulp, bijvoorbeeld in de vorm van een uitkering en onderkomen aan vrouwen die alleen komen te staan met hun kinderen en geen baan hebben. Ook zou alimentatie gegarandeerd moeten worden. Sommige respondenten stellen daar bovenop dat mannen en vrouwen een verblijfsvergunning moeten krijgen. Met name voor een vrouw zou het erg moeilijk zijn om terug in Turkije weer een bestaan op te bouwen. Om dit te bewerkstelligen zouden vrouwen in Nederland moeten kunnen blijven ook al zijn ze niet lang genoeg getrouwd geweest voor een verblijfsvergunning.

Zoals al eerder vermeld wil Bousakla in België gedwongen huwelijken strafrechtelijk aanpakken. Zij vindt ieder slachtoffer er één teveel. Een wet kan ten eerste een basis zijn om dit verschijnsel aan te pakken en ten tweede een belangrijke symbolische functie hebben doordat het duidelijk een grens aangeeft. Zij stelde daarbij ook dat het toch vreemd is dat moslimlanden een verbod op gedwongen huwelijken hebben en de Europese landen niet. Niettemin maakte zij tijdens het gesprek zeer stellig duidelijk dat alleen een wet onvoldoende is. Volgens haar moeten er voorzieningen komen waar meisjes terechtkunnen (op voorwaarde dat ze verder leren zoals Bousakla naar eigen zeggen in Antwerpen heeft bewerkstelligd). Het onderwijs moet attent gemaakt worden op deze praktijken. Daarnaast ziet zij een telefonische hulplijn en samenwerking met het Marokkaanse consulaat als belangrijke hulpmiddelen. Zij stelt dat ze via het Marokkaanse consulaat in enkele gevallen een gedwongen huwelijk heeft weten te voorkomen. Daarnaast heeft zij met enkele vrijwilligers de VZW-Instappen.be2o opgericht. Dit is een steunpunt waar jongeren (autochtone en allochtone) terecht kunnen met allerlei vragen (o.a. omtrent uithuwelijken).

Dergelijke activiteiten liggen op dezelfde lijn als voorstellen die andere deskundigen doen. Zij wijzen er op dat scholen, huisartsen, landelijke organisaties en een vrouwen-telefoon, plekken moeten zijn waar meisjes terechtkunnen. Er moeten rolmodellen naar voren gebracht worden. Via locale en regionale zenders moet aandacht worden besteed aan dit fenomeen.

3.8 Samenvatting en conclusie

3.8.1 Discussie over gedwongen huwelijken en partnerkeuze onder Turken en Marokkanen in Nederland

Hoewel de meningen omtrent het voorkomen van gedwongen huwelijken verdeeld zijn, kunnen we op basis van ons empirisch en literatuuronderzoek stellen dat er in de opvattingen over partnerkeuze een grotere nadruk komt te liggen op autonomie en op vrije keuze van de partners. Dit is een ontwikkeling die het sterkst zichtbaar is bij de

jongeren. Hoewel uit vrijwel alle discussies en de literatuur blijkt dat zij de opvattingen van hun ouders belangrijk vinden en ook instemming van de ouders zullen vragen, koppelen zij eigen keuze en romantische opvattingen over het huwelijk sterk aan elkaar. Ook onder ouders is deze ontwikkeling te zien. Doordat ouders zelf niet altijd goede ervaringen hebben met een huwelijk van hun oudere kinderen dat zij nagenoeg helemaal geregeld hebben (zonder of met slechts weinig zeggenschap van de partners), worden ze terughoudender in het regelen van de huwelijken. Tevens zien de meeste ouders in dat hun kinderen meer nadruk leggen op hun eigen keuze waardoor het voor hen moeilijker wordt zonder instemming van de kinderen een huwelijk te arrangeren. Deze omslag is groter dan het op het eerste gezicht lijkt. Ouders zijn zelf opgegroeid met het idee dat een gearrangeerd huwelijk de norm is en zij kennen ook genoeg voorbeelden van gearrangeerde huwelijken waarbij de partners gelukkig zijn ('de liefde komt later'). Zij zullen het arrangeren ook niet zo snel erkennen en herkennen als dwang; zij hebben immers 'het beste met hun kind voor'. Hoewel vanuit het perspectief van prioriteit van vrije keuze deze omslag wellicht mager is, kan gesteld worden dat het hier toch om een aanzienlijke verandering gaat. De voorbeelden van partners die zelf de partnerkeuze ter hand nemen (geholpen door vrienden of vriendinnen die druk bezig zijn met 'koppelen') geven aan dat er sprake is van een omkering van de eerste drie types van gearrangeerde huwelijken die eerder besproken zijn: het initiatief ligt steeds meer bij de jongeren in plaats van de ouderen.

Ondanks deze omslag is het duidelijk dat gedwongen huwelijken voorkomen; wel keurt men een dergelijke praktijk af. Een gedwongen huwelijk komt zowel onder mannen als vrouwen voor, maar mannen hebben meer vrijheid dan vrouwen. Het gaat bij dwang eerder om psychologische druk die wordt uitgeoefend dan om fysieke druk of mishandeling. Zowel vaders als moeders spelen daarbij een belangrijke rol. De vader heeft meestal een doorslaggevende stem, maar moeders hebben ook veel invloed. Beiden kunnen het gevoel hebben dat zij een verantwoordelijkheid hebben naar familieleden. Wanneer familieleden in Marokko of Turkije willen trouwen met iemand uit Nederland kan het voorkomen dat ze de familie uit Nederland tijdens de zomervakantie in het herkomstland onder druk zetten bijvoorbeeld door telkens huwelijkskandidaten voor te stellen. De jongeren bevinden zich op dat moment in een hele andere omgeving en soms kunnen ze de druk niet aan en stemmen ze in met iets wat ze eigenlijk niet willen. Het duurt vaak enige tijd voordat iemand naar Nederland kan komen. Dit betekent dat beslissingen snel genomen moeten worden zodat de hele procedure tijdig in werking kan worden gezet. Het land van herkomst speelt nog een andere rol. Er kan, ook bij diegenen die meer keuzevrijheid hebben, een voorkeur bestaan voor een partner uit het land van herkomst. Voor meisjes kan dit het geval zijn omdat zij verwachten in Turkije of Marokko eerder een partner te vinden met een hoge opleiding, terwijl jongens juist verwachten dat hun mogelijke partner in het land van herkomst 'traditioneler' is en minder zelfstandig dan de meisjes in Nederland. Ook hierin lijkt verandering te komen. Het percentage importhuwelijken neemt af en ouders zien dat het steeds moeilijker wordt om iemand hierheen te halen. Ze gaan zich meer op Nederland richten in het zoeken of goedkeuren van een partner.

Hoewel de meeste respondenten stellen dat er geen echte communicatie is tussen ouders en kinderen over partnerkeuze en er dus ook geen onderhandelingen mogelijk zijn, blijkt dat dit onder voorwaarden wel mogelijk is. Als een vrouw goed kan leren en graag verder wil met haar studie, zullen ouders daarin steeds vaker toestemmen. Dit wordt dan zowel door de ouders als door de vrouw gebruikt om een eventueel huwelijk uit te stellen.

3.8.2 Situatieschetsen

Op basis van de gedwongen huwelijken die tijdens het onderzoek en in de literatuur naar voren komen, kunnen we nu vijf situaties schetsen die we terugzien bij gedwongen huwelijken. Geen enkele situatie leidt per definitie tot een gedwongen huwelijk, maar het zijn wel situaties waarin de druk om te trouwen groot is.

A. Ongewenst gedrag

Zowel uit literatuur als uit ons onderzoek blijkt dat ouders vooral kijken naar de actuele situatie van hun zoons en dochters. Wanneer in de ogen van de ouders ongewenst gedrag bij de kinderen voorkomt, neigen ze de problemen 'op te lossen' door middel van een huwelijk. In het geval van meisjes betekent ongewenst gedrag vaak dat zij in de ogen van de ouders 'te vrij' zijn in hun contacten met jongens of dat ze wellicht (seksuele) relaties hebben met jongens. Dit kan gepaard gaan met ander gedrag zoals verbaal agressief gedrag. In het geval van jongens komt dit voor wanneer zij crimineel gedrag vertonen. Dit is dan meestal over een langere periode en betreft diefstal of zwaardere delicten. Onder ouders leeft het idee dat hun dochter in toom kan worden gehouden door haar man. Bij de zoon wordt de hoop gekoesterd dat hij 'rustiger' wordt en verantwoordelijk gedrag toont wanneer hij trouwt. In deze gevallen kan snel een huwelijkspartner worden gezocht en de zoon of dochter heeft dan meestal weinig ruimte om nee te zeggen tegen dit huwelijk. Ongewenst gedrag kan ook voorkomen op het terrein van partnerkeuze wanneer er een andere huwelijkskandidaat is (zie punt B) of wanneer men te lang ongehuwd blijft. In dat geval wordt de druk om te trouwen groter. Opleiding kan een middel zijn om het huwelijk uit te stellen en huwelijkskandidaten te weren (zowel voor het meisje als voor de ouders), maar indien een meisje niet goed kan leren, kan de druk snel toenemen.

B. Huwelijkskandidaat

In gevallen wanneer zoons of dochters een huwelijkskandidaat hebben (op eigen initiatief) die niet in goede aarde valt bij de ouders, zien we soms ook dat er snel een andere kandidaat gezocht wordt om mee te trouwen. De negatieve indruk van de ouders kan berusten op verschillende zaken:

- a. ruzie met de familie van de kandidaat;
- b. etnische of religieuze achtergrond van de kandidaat;
- c. ongewenst gedrag van de kandidaat (criminele achtergrond bij jongens of 'te vrij' gedrag bij de meisjes).

In deze gevallen kan het voorstellen van een dergelijke kandidaat tot gevolg hebben dat deze wordt geweigerd en dat ouders serieus werk gaan maken van het zoeken naar een kandidaat zonder deze direct op te dringen. De impliciete druk op zoon of dochter om te trouwen neemt dan toe.

C. Migratiedruk

Zeker in het geval van Turken en Marokkanen bestaan er transnationale banden tussen de groepen hier en familieleden en vrienden in het land van herkomst. Deze kunnen bestaan uit financiële verplichtingen, maar ook uit migratiemogelijkheden. Daarmee bedoelen we dat het huwelijk één van de weinige mogelijkheden is voor mensen uit Turkije en Marokko om zich hier te vestigen en zo een betere toekomst voor de familie in het land van herkomst te verzekeren. Dit betekent dat er druk uit Turkije en Marokko kan worden uitgeoefend om een zoon of dochter uit Nederland te laten trouwen met iemand (vaak een verwant) uit het land van herkomst. Niet alle ouders zijn in staat om deze druk te weerstaan. Wanneer ze toegeven kan dat ten koste gaan van de vrije keuze van het meisje of de jongen.

D. Huwelijken met bloedverwanten

Wanneer er is sprake is van een beoogd huwelijk met een bloedverwant is de ruimte om nee te zeggen en te onderhandelen voor alle betrokken partijen kleiner. Nee zeggen tegen deze kandidaat betekent dan bijna automatisch nee zeggen tegen de eigen familie. Zeker wanneer de ouderen binnen de familie de nadruk leggen op de vraag of een huwelijkskandidaat bij de familie past. Wanneer men uit een dergelijke overweging een bloedverwant zoekt, kan het extra beledigend overkomen als de kandidaat wordt afgewezen.

E. Combinaties

Wanneer bepaalde situaties bij elkaar komen (een jongen of meisje met ‘ongewenst’ gedrag, een ‘ongeschikte’ huwelijkskandidaat en de aanwezigheid van transnationale bindingen met een grote migratiedruk en een bloedverwant als huwelijkskandidaat), is de kans op een gedwongen huwelijk groter of kan er een zodanige druk zijn dat één of beide kandidaten geen nee durven te zeggen. Bij mannen zijn vooral ongewenst gedrag (criminaliteit) en migratiedruk van belang als er sprake is van een gedwongen huwelijk. Het komt weinig voor dat een zoon of dochter nee zegt en alsnog gedwongen wordt tot een huwelijk. Wel zijn er veel situaties waarin de psychische druk groot is, of als zodanig wordt ervaren. Tegelijkertijd zijn er nogal wat situaties waaruit blijkt dat de ruimte om ‘nee’ te zeggen uiteindelijk groter is dan aanvankelijk was verwacht door de jongeren. Veel ouders verzetten zich aanvankelijk wel tegen een afwijzing, maar geven uiteindelijk toch toe.

De genoemde situaties zijn situaties die we aantreffen bij gedwongen huwelijken; ze leiden niet automatisch tot gedwongen huwelijken. In situatie A. (ongewenst gedrag) kan het ook voorkomen dat een jongen of meisje met een huwelijkskandidaat komt en dat ouders dan wél toestemmen omdat zij het als een mogelijke oplossing zien. Wanneer jongens of meisjes maatschappelijk succesvol zijn met een goede opleiding of baan (dat laatste geldt vooral voor jongens), hebben zij meer ruimte om zich te verzetten tegen een huwelijk en kunnen situaties als b. en c. minder van invloed zijn.

HOOFDSTUK 4

Partnerkeuze en huwelijk onder Hindostaanse Nederlanders²¹

4.1 Inleiding

Over Hindostanen en partnerkeuze is nauwelijks onderzoek gedaan; er is veel minder over bekend dan over Turken en Marokkanen en partnerkeuze. Voor dit deel van het onderzoek zijn daarom meer gesprekken gevoerd dan voor het onderdeel over Turken en Marokkanen. Dit deel van deze studie heeft daarom een meer verkennend karakter dan de twee andere deelonderzoeken. Wel houden we in de presentatie van dit deelonderzoek dezelfde indeling aan als bij de vorige twee deelonderzoeken. Omdat de plaatsing binnen literatuur heel beperkt kan zijn, is dit onderdeel vooral gericht op de hoofdlijnen die uit het vergaarde materiaal te voorschijn komen.

Dit deel is gericht op Hindostaanse Nederlanders van Surinaamse afkomst. We hebben moslims, christenen en hindoes in ons onderzoek meegenomen. De verschillen tussen deze groepen zijn vooral relevant als het gaat om de vraag wie met wie wel mag trouwen en met wie niet. Interreligieuze huwelijken komen wel voor, maar onze indruk bestaat dat dit geen grote aantallen betreft. De norm is dat men binnen de eigen groep trouwt. Uit ons onderzoek blijkt dat het religieuze onderscheid op andere terreinen dan partnerkeuze niet of nauwelijks een rol speelt. Van groter belang zijn de opvattingen over de rollen van mannen en vrouwen en over de verantwoordelijkheid van ouders. Deze blijken weinig te verschillen tussen de verschillende religieuze groepen.

Opvallend is dat onder Hindostanen grote terughoudendheid bestond om aan dit onderzoek deel te nemen in vergelijking met de twee andere groepen. Wellicht heeft deze houding te maken met de moeilijke bespreekbaarheid van het onderwerp. Respondenten zelf gaven ook aan dat ze niet wilden dat Hindostanen in een negatief daglicht zouden komen te staan. Hierbij verwezen ze naar Turken en Marokkanen. Sommigen vrezen dat Hindostanen wellicht de derde groep worden waar alle ongenoegens over de multiculturele samenleving op geprojecteerd worden.

4.2 Literatuurstudie

Enkele studies over Hindostanen in Nederland gaan uit van de positie van vrouwen. Van vrouwen wordt verwacht dat zij de familie-eer hoog houden. Dit doen zij door zich eervol te gedragen en niets te doen waar de familie zich eventueel voor zou kunnen schamen. Van Hindostaanse vrouwen wordt verwacht dat zij hun maagdelijkheid bewaren tot hun huwelijk. De maagdelijkheid representeert een deel van de 'izzat'²² en dat is een belangrijk onderdeel van het cultureel repertoire van de Hindostaanse gemeenschap. Lalmahomed (2003:165) stelt ook dat eer en schande een belangrijke rol spelen. Een belangrijke inzet bij het arrangeren van een huwelijk van een meisje in geval van verlies

²¹ Het onderzoek onder Hindostanen is uitgevoerd door drs. Sharita Rampertap en studenten culturele antropologie van de Vrije Universiteit Amsterdam, Siela Jethoe en Warsha Mangré, onder leiding van drs. Martijn de Koning. De uiteindelijke presentatie in dit rapport is geheel de verantwoordelijkheid van de auteurs.

²² Izzat is de familie-eer en de verantwoordelijkheid om deze te beschermen ligt in dit geval bij de vrouw.

van maagdelijkheid is volgens Lalmahomed het voorkomen van een slechte reputatie. Als het meisje getrouwd is, is haar reputatie gered.

Uit het onderzoek van Salverda (2004) onder Hindostaanse meisjes in Den Haag, komt naar voren dat jongens en meisjes relaties hebben voor het huwelijk, soms ook seksuele relaties, maar dat dit geen vanzelfsprekende zaak is. Jongens hebben meer vrijheid dan meisjes; meerdere relaties met meisjes is voor hen niet zo'n probleem. Uit de verhalen in het Haagse onderzoek blijkt dat veel meisjes meegaan in de wensen van hun ouders en genoeg nemen met de ruimte die ouders hen geven met betrekking tot het zoeken naar een partner en het aangaan van relaties. Ze willen de relatie met de ouders goed houden en hun goede naam behouden (Salverda 2004:112). Maagdelijkheid speelt een belangrijke rol; zelfs als ouders seks voor het huwelijk niet afkeuren, kiezen sommige meisjes ervoor om maagd te blijven. Soms vanuit een romantische gedachte (om dit te bewaren voor de 'ware') of om hun naam te beschermen. Degenen die geen maagd blijven, krijgen soms last van depressieve gevoelens en gevoelens van schuld en schaamte (Salverda 2004:113 - 117).

Het gearrangeerde huwelijk komt voor onder Hindostanen. Ouders of familie stellen ook wel vrijgezelle familieleden aan elkaar voor. Zij krijgen dan de mogelijkheid om een huwelijkspartner te ontmoeten. Belangrijk is dat de kandidaat tot hetzelfde geloof en de dezelfde geloofsstroming behoort (Lalmahomed 2003:159). Een Hindostaanse vrouw treedt in het huwelijk met een door haar of door haar familie gekozen partner. Bij dit huwelijk zijn ook families van de beide partners betrokken. Van de Hindostaanse vrouw wordt in India en Suriname, en vroeger ook in Nederland, verwacht dat zij na haar huwelijk bij haar man en zijn familie gaat inwonen. De 'joint family' ligt hieraan ten grondslag. De Koning schrijft hierover dat een 'joint family' een huishouden is bestaande uit ouders, hun getrouwde zonen met hun gezinnen en eventuele ongetrouwde kinderen. De dochters gaan na hun huwelijk bij hun schoonfamilie inwonen. Zij horen vanaf deze tijd niet meer volledig tot hun eigen familie, maar gaan deel uit maken van hun schoonfamilie (De Koning 1998:30). Hoewel volgens veel respondenten huwelijken tussen Hindostanen en Creoolse Surinamers in Nederland vaker voorkomen, ligt dit nog gevoelig. De mate waarin dergelijke gemengde huwelijken geaccepteerd worden of gedoogd, is verschillend. Speciaal wanneer het om Hindostaanse vrouwen gaat ligt het moeilijk. De Koning (1998:172) stelt dat de dochter soms als verloren wordt beschouwd wanneer ze zich aan een Creoolse Surinamer 'gegeven' heeft en dat volgens sommigen zo'n meisje een hoer is.

Een nadeel van bovenstaande studies is de wijze waarop de onderzoekers omgaan met het begrip cultuur. Deze studies wekken de indruk alsof cultuur en etnische groepen homogeen en statisch zijn. Veranderingen en de eigen creatieve rol van mannen en vrouwen in het interpreteren, produceren en reproduceren van cultuur blijft onderbelicht. Een benadering in termen van cultureel repertoire zoals we al eerder uitgelegd hebben, is daarvoor adequater.

Wel is er in deze studies aandacht is voor veranderingen. Zo is er discussie over de vraag welke invloed migratie heeft op emancipatie van de vrouw. Tijdens de discussiemitdag "De identiteitsvorming van de Hindostaanse vrouw", vertelde Usha Marhé dat het emancipatieproces in Suriname sneller verloopt dan in Nederland. Tanya Janansingh (journaliste OHM, Organisatie Hindoe Media) beaamt dit en vertelt dat door het migreren van Suriname naar Nederland men weer van voor af aan moest beginnen. Het is dus begrijpelijk dat het emancipatieproces in Nederland langzaam vooruitgaat. Lalmahomed (2003) stelt daarentegen juist dat migratie een bijdrage heeft geleverd aan de emancipatie van de Hindostaanse vrouw.

In ieder geval lijkt er een verschuiving plaats te vinden in de positie van Hindustaanse vrouwen. Meisjes willen vaker langer doorstuderen en vinden dit belangrijker dan het huwelijk. Uit een artikel van Adhin (2004), naar aanleiding van een bijeenkomst van de vrouwenorganisatie stichting 'Abhilasa', blijkt dat de begrippen emancipatie en carrière met elkaar in verband worden gebracht en uitvoerig besproken worden. Emancipatie wordt vaak geassocieerd met vrijgevochtenheid en losbandigheid. De sprekers van de bijeenkomst willen duidelijk maken dat zij dat niet onder emancipatie verstaan. Zij zien de carrière van de Hindostaanse vrouw als zelfontplooiing. Naast het zich ontwikkelen op maatschappelijk gebied vinden ze het ook belangrijk om als Hindostaanse carrièrevrouw succesvol te zijn in haar eigen gezin. Ook Lalmahomed (2003:165) ziet deze verschuiving. Migratie heeft volgens haar de sociale verhoudingen verstoord. Ondanks de tijdgeest en de sociale druk hebben vrouwen de kansen gegrepen die zij door de migratie kregen en zij zijn daardoor zelfstandiger en zelfredzamer geworden.

4.3 Opvattingen over het huwelijk

Het huwelijk staat nauwelijks ter discussie onder Hindostanen. Vanuit de gemeenschap zal men de ouders er aan herinneren dat zij de taak hebben om hun zoon of dochter te laten trouwen. De ouders ervaren dit ook als hun plicht. Eén van de benaderde respondenten zegt daar het volgende over.

(...) mijn dochter of zoon, maar vooral dochter, is al op huwbare leeftijd. Ze heeft de nodige scholing gehad, het kan zijn dat ze een goede baan heeft en zelfs een huis heeft gekocht dus het wordt tijd dat ze trouwt, maar kennelijk is zij er zelf niet in geslaagd dus wij willen haar wel een duwtje geven en dat kan door allerlei mensen in te schakelen en haar op dat spoor te zetten (...) De basisgedachte van de ouders wordt ingegeven door een stukje zorg, positief bedoeld. Ik wil dat ze een goede plek heeft, in elk geval geschoold is, dat gaat voor en als het kan heb je in dat rijtje ook het huwelijk.

Bij Hindostanen wordt trouwen op basis van religie vaak belangrijker gevonden dan trouwen voor de wet. Zo trouwen kinderen meestal nog volgens de regels van de godsdienst en daar zijn ouders en familieleden tevreden mee. De gemeenschap heeft dan gezien dat het huwelijk plaatsgevonden heeft.

Maar ik ken ook situaties waarin de ouders het goedvonden dat er samengewoond werd en daar begrip voor hadden, de kinderen wel tegemoetkomen. Er gebeurt iets anders, voor die ouders is het toch op een bepaalde manier belangrijk dat er toch getrouwd wordt, dus wordt er toch iets gedaan met een pandit waarmee ze het voor de gemeenschap hebben gerechtvaardigd en daarmee acceptabel hebben gemaakt, dus zo lossen ze het op. Dus ze zullen nooit zeggen mijn kind woont samen, nee, mijn kind is getrouwd.

Onder mannen en vrouwen in de huwbare leeftijd lijkt het romantische ideaal steeds meer opgeld te doen. Mannen en vrouwen vinden het belangrijk om elkaar eerst te leren kennen, voordat zij met elkaar verder gaan. Ze willen het liefst ook de 'vrijheid' hebben om de relatie te verbreken als het niet goed meer gaat.

Enneh nou....Huwelijken op basis van het romantische ideaal is mijns inziens de meest ideale situatie van trouwen. Men heeft alle vrijheid om een partner te kiezen, en mag er zolang over doen om elkaar te leren kennen als hij of zij wil. Verder is er ook geen enkele verplichting tot trouwen; indien het niet klikt tussen beide personen, kan ieder zijn of haar eigen weg weer verder vervolgen.

Het vinden van een huwelijkspartner die geschikt is en goed past binnen de familie, is belangrijk. Door hun opvoeding willen jongeren het belangrijk om een partner te vinden die aan de eisen van de ouders voldoet. Een respondent van 19 jaar zegt hierover het volgende.

Het is hier in Nederland wat vrijer. Zodra jongeren uitgaan enzo dan zullen zij ook makkelijker opschieten met andere leeftijdsgenoten. Ik vind het eigenlijk wel goed als iemand zelf iemand ontmoet om mee te trouwen, maar ik vind wel dat mijn ouders het er wel mee eens moeten zijn.

Het perspectief op de praktijken van de autochtone Nederlanders is niet onverdeeld positief. Ondanks het feit dat jongeren het liefst zelf een geschikte huwelijkspartner willen vinden, vinden zij het heel belangrijk dat zij goedkeuring van hun ouders krijgen.

Ook Hindostanen van de eerste generatie zijn niet tegen het vinden van een huwelijkspartner volgens het romantische ideaal. Toch vragen veel respondenten zich af of dergelijke huwelijken langer standhouden dan gearrangeerde huwelijken. Een respondent van 56 jaar vindt dat alle huwelijken op hetzelfde neerkomen. Het is maar wat je er zelf van maakt. Over het vinden van een huwelijkspartner volgens het romantische ideaal zegt hij het volgende.

Ik vind het goed maar de praktijk wijst uit dat het voor 25% stukloopt, dus wat is goed?

Anderzijds zijn de meningen over het gearrangeerde huwelijk verdeeld. Sommige jongeren willen absoluut niet dat hun ouders of andere familieleden zich mengen in het vinden van een huwelijkspartner. Anderen vinden het niet erg als hun ouders of familie bemiddelen bij het vinden van een huwelijkspartner.

Tja, ik denk dat je als je niemand kunt vinden dat een gearrangeerde huwelijk wel ideaal is. Ja,....Ik zou er bijvoorbeeld niet aan moeten denken om me in te schrijven bij een dating of een huwelijksbureau, ofzo.

Wanneer iemand de huwbare leeftijd heeft bereikt of al ouder is en op eigen houtje geen partner heeft kunnen vinden, dan vinden sommige mannen en vrouwen het prettig als ouders, familieleden of kennissen met eventuele kandidaten komen. Deze koppeling moet dan wel zonder dwang geschieden.

Gearrangeerde huwelijken, nou, daar heb ik niets op tegen zolang de betrokkenen steeds om advies en goedkeuring/toestemming wordt gevraagd.

De geïnterviewden vinden het belangrijk dat degene voor wie het huwelijk wordt gearrangeerd het er helemaal mee eens is. Het moet met goedkeuring van beide partijen geschieden.

Soms is het goed en soms niet. Als er tevredenheid van beiden kanten is dan is het goed. En niet goed als de ene het niet wil, dan is het gedwongen.

Onder Hindostanen neemt het huwelijk een belangrijke plaats in en het gezin wordt gezien als 'de hoeksteen van de samenleving'. Binnen de gemeenschap telt men ook pas mee als men getrouwd is. Zo kunnen verschillende (religieuze) plechtigheden alleen plaatsvinden binnen man-vrouw verband. Sommige rituelen kunnen alleen uitgevoerd worden door getrouwde vrouwen. Net als bij Turken en Marokkanen zijn veel ouders zelf getrouwd via een gearrangeerd huwelijk en hebben ze dit van oudsher meegekregen.

Maar als het gaat om gedwongen, weet je...ouders vinden niet dat ze hun kind aan het dwingen zijn, zij doen dat, dat hoort ook een beetje zo. Dus ze beroepen zich eigenlijk ook op een soort traditie en zien daar het kwaad niet van in, het gaat namelijk altijd goed in hun idee, dus zij vinden niet dat zij hun kind ergens toe dwingen. Misschien vinden zij eerder dat zij hun kind een handje geholpen hebben.

Daar staat dan tegenover dat de kinderen een heel ander ideaalbeeld met betrekking tot huwelijken ontwikkelen gedurende de tijd dat ze opgroeien. Weliswaar krijgen ze het culturele repertoire van hun ouders mee, maar ook dat van de autochtone Nederlanders.

Naarmate de meisjes ouder worden, krijgen ze andere gedachten en twijfels. Ze zien andere mogelijkheden en voorbeelden in de Nederlandse samenleving. Veel meisjes van de jongere generatie hebben botsingen met hun ouders over dit onderwerp. Toch wordt er weinig openlijk besproken.

4.4 Gedwongen huwelijken

De meeste respondenten zijn het er wel over eens dat beide partners moeten instemmen met het voorgenomen huwelijk en dat dwang niet kan. Ook denken ze dat het hier in Nederland bijna niet voorkomt. Sommige ouders willen wel een huwelijk arrangeren voor hun kinderen, maar tegenwoordig gaan steeds meer jongeren hier tegen in. Veel Hindostaanse jongeren studeren langer door dan de generatie van de ouders. Zij vinden hun studie belangrijker dan het huwelijk. Enkele meningen van de eerste en tweede generatie.

Gedwongen huwelijken, nou,.....absoluut niet...lijkt mij voor beide partijen een zeer aangrijpende en verdrietige aangelegenheid.

'Hmm, ik denk dat men van 'dwang' of 'uithuwelijken' spreekt wanneer er een gearrangeerd huwelijk plaatsvindt tussen 2 personen waarvan tenminste 1 persoon het niet eens is met het huwelijk en niet met de ander wil trouwen. Het is dan vaak een huwelijk dat voortvloeit uit tradities van trouwen binnen eigen straat,...wijk of dorp, stad.... Ja zoals dat vaak voorkomt in India.....trouwen binnen eigen kennissen- of vriendenkring enzovoort. Hierbij willen ouders van beide partijen dat de 2 personen met elkaar trouwen, maar de 2 personen in kwestie, of één van hun, zelf niet. Ik denk dat het vroeger vaker gebeurde dan nu, dat mensen echt gedwongen worden dan, heh.

Dat is nu eigenlijk bijna verleden tijd. Het komt haast niet meer voor.

Zowel in met Turkse en Marokkaanse als met Hindostaanse respondenten is gesproken over 'slachtoffers van gedwongen huwelijken'. Deze vraag had een dubbel doel: nagaan of men inderdaad vindt dat er sprake kan zijn van slachtoffers in geval van gedwongen huwelijken en, zo ja, nagaan wat er voor deze groep zou moeten worden gedaan. Vooral de Hindostaanse respondenten reageerden erg negatief op de term slachtoffers. In de gemeenschap worden geen 'slachtoffers' van 'gedwongen' huwelijken erkend. Huwelijken lopen wel eens mis, maar men ziet de partners niet als 'slachtoffer'. Het is ook zeldzaam dat een gearrangeerd huwelijk, dat al in gang is gezet, halverwege de huwelijksprocedure onderbroken wordt. De enige reden daarvoor zou kunnen zijn dat bekend wordt dat de jongen drugsverslaafd is of een andere vrouw en/of kinderen heeft. Tegelijkertijd echter wordt door sommige respondenten aangegeven dat vrijwel iedere bemoeienis van ouders en familieleden met de partnerkeuze een vorm van dwang is. Dit betekent namelijk dat druk wordt uitgeoefend en de vrije partnerkeuze beperkt.

In de Hindostaanse gemeenschap zal de term 'gedwongen huwelijk' weinig herkenning vinden, omdat bij het woord 'gedwongen' gedacht wordt aan fysiek geweld en lichamelijke dwang, 'met het mes op de keel' zagezegd. In de praktijk is er echter wel veel psychologische druk en emotionele chantage. Deze vormen van dwang herkent en erkent men onder de Hindostanen meestal niet.

Veel respondenten verwachten dat een gedwongen huwelijk tot niets zal leiden aangezien de partners dan al met het verkeerde beeld in het huwelijk stappen. Zelfs als er sprake is van een kandidaat die aardig is en goed functioneert, kan het mislukken omdat de weerzin tegen het huwelijk alles overheerst.

4.5 Praktijken en strategieën van partnerkeuze

Het huwelijksideaal is een ideaal dat vooral meisjes van jongs af aan meekrijgen en dat sterk bepalend lijkt voor het proces van partnerkeuze. Centraal staat de nadruk op het huwen.

Die meisjes worden er in ieder geval wel aan herinnerd, dan zegt mami (vrouw van moeders broer)... kab biha karye (wanneer ga je trouwen?), barka hoy gayle (je bent al groot geworden), kab roti/puri mili khai ke (wanneer gaan we roti eten)... En de ouders durven niet hardop te zeggen over twee jaar moet je trouwen, ze laten het aan anderen over om dat te zeggen. Die sfeer rondom die hele zaak wordt wel geschapen. Je luistert naar de radio, je neef is getrouwd en die en die, dus die sfeer dat is er wel, maar niet écht druk van: je moet trouwen.

Tijdens het opgroeien krijgen, vooral meisjes, het beeld mee dat ze een mooie bruiloft zal hebben. Er wordt op een mooie en romantische manier over gesproken. Tegen de tijd dat de huwbare leeftijd rond het 18e levensjaar bereikt wordt, worden er al grapjes en toespelingen over gemaakt. Het proces van gewenning aan het toekomstperspectief van het huwelijk gaat heel geleidelijk.

Er zijn verschillende vormen van druk op de kinderen en de ouders wanneer het om het huwelijk gaat.

Er is echt wel druk vanuit de omgeving. Ik denk dat sommige hier helemaal niet mee om kunnen gaan. Die druk is er niet alleen voor kinderen maar ook voor ouders als een kind bijvoorbeeld al ouder is dan speelt dat wel mee.

Voor de ouders ligt een belangrijke taak het kind te laten huwen om daardoor het kind een goede toekomst te bieden. Zo ontstaat er druk vanuit de omgeving op de ouder en druk vanuit de ouder op het kind. Als het kind op een bepaalde leeftijd nog niet getrouwd is, wordt dat ervaren als falen van de ouder en dat kan terugslaan op het kind. Daarnaast is het moeilijk om uit een gearrangeerd huwelijk te stappen als het netwerk al op de hoogte is gebracht van een voorgenomen huwelijk. Het afzeggen van een bruiloft wordt gezien als schande. De schaamte die dat met zich meebrengt is voor zowel ouder als kind voelbaar.

Volgens de respondenten zijn er ten aanzien van de gearrangeerde huwelijken ontwikkelingen te constateren. Ten eerste heeft het netwerk voor huwelijkskandidaten zich uitgebreid tot Suriname en India omdat 'de meisjes daar beter zouden zijn.' Hiermee wordt bedoeld dat Hindostaanse meisjes in Nederland te 'verwesterd' zijn en niet meer voldoen aan het traditionele beeld van de vrouw. Het idee leeft dat in Suriname en India de meisjes, met name op het platteland, nog wel voldoen aan dat beeld. Dit is van invloed

op het proces van partnerkeuze want het netwerk reikt verder dan Nederland en de huwelijksmarkt is groter geworden. Zo vinden er huwelijken plaats met Hindostanen uit het Caraïbische gebied, Guyana en Mauritius. Een tweede interessante ontwikkeling is dat ook bij de Hindostanen bemiddelingsbureaus en het gebruik van internetdatingsites hun intrede hebben gedaan. Vooral jongeren maken hier gebruik van. De ouders gebruiken nog hun eigen netwerk. Over het algemeen spelen ouders nog een primaire rol in het arrangeren van huwelijken en nemen vaak ook als eerste het initiatief. Zij blijven op 'zoek' gaan naar een huwelijkskandidaat voor hun zoon of dochter.

Een enkele keer neemt een meisje zelf het initiatief en komt met een kandidaat. Soms kan dit goed gaan en accepteren de ouders de kandidaat. Ze kunnen ook diverse redenen hebben om de kandidaat af te wijzen. Volgens één respondent gebeurt dit meestal de eerste keer. Volgens deze persoon kan dat grote gevolgen hebben. De redenen voor het afwijzen kunnen volgens onze respondenten zeer divers zijn: religie, verkeerde familie, verkeerde moskee of mandir, verkeerde opleiding, te lang haar. Na jaren van discussies, over en weer ruziën, wordt òf de verkering afgebroken òf doorgezet door het meisje. Soms breekt het meisje met de ouders om met de jongen van haar eigen keuze te trouwen en soms komt het zover dat het meisje een zelfmoordpoging onderneemt.

In het onderzoek van Salverda (2004) naar de achtergronden van het hoge aantal zelfdodingen onder Hindostaanse meisjes komen perikelen rondom partnerkeuze terug. Zo verhalen enkele meisjes in dit onderzoek over andere meisjes die een poging tot zelfmoord hebben gedaan vanwege problemen van de ouders met een jongen. Omdat deze verhalen geen betrekking hebben op de meisjes in dat onderzoek zelf, -het gaat om verhalen over meisjes die de aan het onderzoek deelnemende meisjes vertelden-, is niet duidelijk welke andere factoren een rol spelen in deze pogingen tot zelfdoding.

De leeftijd waarop men trouwt is afhankelijk van de opleiding. Zo kan het voorkomen dat al na de middelbare school voor meisjes op achttien-, negentienjarige leeftijd een huwelijkskandidaat wordt gezocht. Dit geldt zeker voor meisjes die niet in staat zouden zijn om te studeren. Als kinderen een vervolgopleiding volgen wordt gewacht tot de zoon of dochter deze studie heeft afgerond. Het komt ook voor dat de kinderen tijdens de studie een vriend of vriendin hebben. Het is moeilijk om aan te geven hoe lang de partners elkaar kennen voordat ze trouwen. Bij een gearrangeerd huwelijk is dat meestal een jaar of twee. Als kinderen verkering hebben en hun ouders niet meteen inlichten, kennen ze elkaar vaak langer.

Er zijn verschillen tussen mannen en vrouwen ten aanzien van het aangaan van relaties. Bij Hindostaanse jongens zien we dat ze soms veel vriendinnetjes hebben gehad en op latere leeftijd (rond hun 25e of 30e) aan hun ouders vragen of zij een huwelijkskandidaat willen zoeken. Bij meisjes ligt de huwbare leeftijd volgens de respondenten vanaf ongeveer 18 jaar na de middelbare school of na de vervolgopleiding. Ook door ouders wordt een vervolgopleiding gezien als geldige reden het huwelijk uit te stellen: een hoogopgeleide dochter geeft de ouders meer status en heeft ook een betere kans op een hoogopgeleide huwelijkspartner.

Na het afronden van de opleiding wordt de vraag om in het huwelijk te treden opnieuw gesteld. We zien ook dat meisjes dan zelf aan ouders vragen een partner te zoeken. Mogelijk willen ze dan zelf graag trouwen. Soms speelt ook sociale controle en roddel een rol.

Als een meisje rond haar 30e jaar nog niet getrouwd is, begint de gemeenschap over het meisje te roddelen. Er worden allerlei verhalen verzonnen over haar 'gebreken' en soms wordt er gespeculeerd over homoseksualiteit, wat niet als positief wordt gezien.

Aan en huwelijksluiting gaat een heel proces vooraf. Het is van belang dat de aan elkaar voorgestelde 'singles' bij elkaar passen op verschillend gebied. Er wordt gekeken naar geloof, opleiding, werk, familie achtergrond en geschiedenis. Daarnaast zijn er onderhandelingen tussen de betrokken families de betalingen voor het huwelijk, hoe het huwelijk plaats zal vinden en welke mate van zeggenschap de toekomstige echtgenoten binnen de huwelijksceremonie en de huwelijksdag hebben.

Afhankelijk van het gezin de kinderen en het familie netwerk, is er ruimte waarin onderhandeld kan worden over bijvoorbeeld hoe vaak je een partner mag afwijzen en op wat voor termijn een huwelijk mag plaatsvinden en met wat voor voorwaarden je tot aan het huwelijk contact kunt hebben met je toekomstige partner. Ouders en de toekomstige partners spelen hierin een rol.

Wanneer vrijgezellen aan elkaar worden voorgesteld en niet instemmen met de plannen, is het aan de ouders hun zoon of dochter de ruimte te geven om opnieuw kennis te maken met een andere geschikte vrijgezel. De ouders bepalen hoe vaak zo'n ontmoeting mag plaatsvinden, de frequentie van dergelijke ontmoetingen en binnen welke termijn het huwelijk plaatsvindt. Na afwijzingen en naarmate de vrijgezel een hogere leeftijd krijgt, wordt de druk van buitenaf opgevoerd.

Tussen ouders en kind is er ook sprake van een onderhandelingsproces. Zo kan zoon of dochter zeggen dat hij/zij verder wil studeren. Dit kan gezien worden als een strategie van de zoon of dochter om het huwelijk uit te stellen. In een onderhandelingsproces is de positie van het meisje zwak.

Ze mag misschien wel de kleur van haar sari en haar sieraden uitzoeken, maar daar blijft het dan bij. Belangrijke beslissingen worden niet door haar genomen.

Als iemand niet wil trouwen zal men inspelen op de emotie van de jongen of het meisje waarbij de status en de eer van de familie ingezet worden. Zo kan een meisje ervoor kiezen om uiteindelijk toch te trouwen omdat ze geen tegenargumenten meer ziet. Een 'nee' zal als een 'nee' tegen de huwelijkskandidaat gezien worden en niet tegen het hele proces van partnerkeuze of tegen het huwelijk zelf. Het argument 'Nee, ik wil niet trouwen', wordt als vreemd ervaren en niet altijd begrepen. De persoonlijke voorkeur van het meisje wordt daarom wel van belang gezien; er zal een huwelijkskandidaat volgens haar voorkeur gezocht worden. Voor ouders betekent een 'nee' van hun dochter dat zij dit moeten verantwoorden en ze zoeken dan naar 'geldige' redenen.

Of het ligt aan deze huwelijkskandidaat: dan wordt de volgende gezocht. De volgende afwijzen wordt steeds moeilijker. Of het meisje heeft al een vriendje, maar wil dat niet toegeven aan haar ouders. Of er mankeert wat aan haar, want iedereen wil toch trouwen. Zeker met de 'goeie jongen van die goeie familie met een auto en een baan', zo wordt gerekenend. [...] een vervolgstudie [wordt] gezien als een geldige reden. Hierna is er eigenlijk geen meer. Een baan of carrière worden niet gezien als geldig excuus.

4.6 Factoren in de context

4.6.1 Migratie

Er lijkt bij Hindostanen minder sprake te zijn van migratiedruk vanuit Suriname dan in het geval van Turken en Marokkanen vanuit de landen van herkomst. Voor een kandidaat in Suriname spelen vaak verschillende motieven een rol, vooral gaat het om het verhogen van zijn of haar levensstandaard en welzijn door met iemand uit Nederland te huwen. Een kandidaat uit Suriname wordt wel door familieleden gekoppeld aan een jongere in Nederland om de familie die in beide landen verblijft bij elkaar te houden. Wanneer een koppeling heeft plaatsgevonden met een kandidaat uit Nederland dan zal de partij uit Suriname eerder op een huwelijk aandringen. Men wil voorkomen dat er door de afstand misschien wordt afgezien van het huwelijk. Er kan ook een vorm van gearrangeerd huwelijk plaatsvinden die, zoals respondenten stellen, veel lijkt op een zakelijke transactie. Het gaat hierbij om een huwelijk omwille van een verblijfsvergunning in Nederland en een Nederlands paspoort. In zo'n geval wordt te voren afgesproken hoe lang zo'n huwelijk stand zal moeten houden en welk bedrag er betaald moet worden.

Wanneer er een huwelijkskandidaat in Suriname wordt gezocht denkt men vaak dat de kandidaat 'traditioneel' is. Met name wanneer een vrouwelijke huwelijkskandidaat uit Suriname wordt gehaald, gaat men er vanuit dat ze 'gehoorzaam en traditioneel' is. Deze kenmerken zijn bij Hindostaanse vrouwen in Nederland vervaagd, zo luidt de opvatting. Soms is er in Nederland geen geschikte kandidaat te vinden en dan is men aangewezen op een partner uit Suriname. Aan geschiktheid liggen meer criteria ten grondslag, zoals opvattingen over man-vrouw verhoudingen of een te hoge of te lage opleiding. Voor christenen en hindoes is het van belang dat een beoogde partner geen familie is. Dan is er nog een financiële kwestie. Hierbij wordt onderhandeld over de prijs die betaald moet worden om in het huwelijk te treden en een verblijfsvergunning te krijgen.

4.6.2 Sociale omgeving en sociale druk

Zoals hiervoor al gesteld vinden ouders het belangrijk dat een zoon of dochter die de huwbare leeftijd heeft bereikt in het huwelijk treedt. Ook het omringende netwerk speelt hierin een rol. Dit netwerk wordt ingeschakeld in het zoeken naar een geschikte kandidaat. Wanneer de huwbare leeftijd al langer aangebroken is, stijgt de druk om snel in het huwelijk te treden. De eisen aan een kandidaat worden dan beperkt. Het gaat ouders en familie op de eerste plaats erom dat er een huwelijk plaatsvindt. De

Hiervoor is al gesteld dat de sociale druk op twee manieren werkt. De ouders zien het tot stand brengen van een huwelijk als taak van de opvoeding. Voor de zoon of dochter is er druk om binnen bepaalde tijd getrouwd te zijn. Wanneer er een toezegging is gedaan, is de sociale druk meestal dusdanig hoog dat dit kan worden ervaren als dwang.

In beide gevallen van zowel een gedwongen huwelijk als een ongedwongen huwelijk speelt het netwerk een rol in de partnerkeuze en zal er sprake zijn van goedkeuring van ouders, familie en het netwerk er om heen.

Netwerken worden op verschillende manieren ingezet en ook de invloed van een netwerk op de uiteindelijke partnerkeuze kan verschillen. Het komt voor dat er indirect van een netwerk gebruik wordt gemaakt maar er kan ook openlijk gebruik van worden gemaakt. In het laatste geval zijn de eisen aan de partner tevoren kenbaar gemaakt.

Vooraf huwelijksfeesten binnen een netwerk dienen als ontmoetingsplek voor vrijgezellen. Het voordeel is dat iedereen dan op de hoogte is van de achtergronden (familie, opleiding, werk) van een kandidaat of dat deze ter plekke kunnen worden nagevraagd.

Het huwelijk wordt gezien als een garantie voor het voortzetten van de familie en het in stand houden van het eigen geloof, de eigen cultuur en traditie. Dit kan voor de ouders een reden zijn om voor een gearrangeerd huwelijk te kiezen. Het is voor ouders daarom moeilijk te accepteren wanneer een kind geen gearrangeerd huwelijk wil. Het wordt door hen wel als een vorm van falen ervaren. Ook kan een afwijzing door kinderen het idee oproepen dat de kinderen de ouders niet vertrouwen. Ouders kunnen een weigering ervaren als aantasting van de familienaam en eer ervaren. De dochter lijkt de kans om als maagd het huwelijk in te gaan, te verspelen. De presentatie van de familie naar buiten toe kan daarmee in het geding komen. Dit heeft z'n weerslag op de huwelijkskansen de goede toekomst van een broer of zus. In het uiterste geval kan weigering leiden tot uitsluiting uit de familie. Weigeren kan gezien worden als teken van een gebrek aan loyaliteit ten opzichte van het gezin en soms zelfs ten opzichte van het geloof of etnische groep, met als gevolg dat men niet meer wordt gezien als volwaardig lid van het gezin of de familie.

Familieleden kunnen een rol kunnen spelen volgens respondenten bij het signaleren van gedwongen huwelijken, maar dat is niet eenvoudig. Zelfs binnen de familie of vrienden groep van de bruid en bruidegom, zijn de signalen meestal niet duidelijk genoeg.

Dat kun je naar mijn mening niet zien, behalve als die escaleert door het weglopen van een of beide huwelijkskandidaten.

Je kunt het vaak alleen dan merken als het expliciet verteld wordt. Of als zo'n huwelijk ineens uit het niets komt vallen, terwijl er van de huwelijkskandidaat bekend is dat die geen enkele plannen had te huwen in de komende jaren.

Er kan slechts een signalering van een gedwongen huwelijk plaatsvinden wanneer de partij die het niet eens is met het huwelijk dit kenbaar maakt. Dit kan door erover te praten met een familielid waarmee een vertrouwensrelatie bestaat. Dit kan ook door bij een overheidsinstantie aan te kloppen of door het weg te lopen.

Familieleden kunnen misschien aan geweld binnen het huwelijk zien of aan de sfeer van de bruiloft van diegenen die in het huwelijk treden. De signalen kunnen pas na de huwelijksvoltrekking naar voren komen. Iemand buiten de familie zal dan vaker in een gedwongen huwelijk zien dat er beperkingen zijn binnen het huwelijk. Waarschijnlijk zal de vrouw dan een ondergeschikte positie krijgen en niet de mogelijkheid om zich zelf te ontplooien. Ruzies en gewelddadige uitpattingen kunnen worden opgepikt.

Voor een vrouw is het vaak moeilijker dan voor een man om met deze dwang om te gaan. Pas wanneer vrouwen er zelf over spreken of wanneer er fysiek geweld gebruikt wordt, is dit wellicht zichtbaar voor de buitenwereld. Ook het ondernemen van actie in een eerder stadium is niet altijd een optie, gezien de sociale druk en het gezichtsverlies die bijvoorbeeld een scheiding teweeg brengen.

4.7 Huwelijken en de Nederlandse overheid

Het is voor de respondenten niet duidelijk of hulpverleningsinstanties met de problematiek rond een gedwongen huwelijk te maken krijgen. Evenmin hen is duidelijk waar slachtoffers van een gedwongen huwelijk terecht kunnen met hun vragen. Veel respon-

denten geven aan dat Hindostanen problemen liever binnen het gezin houden en dit niet met derden (ook niet uit de eigen groep) bespreken. De respondenten zijn overigens van mening dat dat wel verstandig zou zijn.

Ja ik denk wel dat er iets moet komen. In de vorm van een ja.... praatgroep of eehm een andersoortige organisatie die hun begeleidt in de situatie.

Net als bij Turken en Marokkanen lijken veel respondenten niet te weten waar ze heen moeten met vragen rondom partnerkeuze. De indruk bestaat dat er onder Hindostanen minder plaatsen zijn waar ze terecht kunnen. Wellicht wordt er, evenals onder Marokkanen, wel het een en ander op informele basis georganiseerd. Ook een organisatie als VIPS (zie paragraaf 1.3) zou een rol kunnen spelen.

De sociale druk rondom een huwelijk is soms zo groot dat dit zware psychische druk oproept. Het begeleiden van de mensen moet er volgens de respondenten op gericht zijn jongeren weerbaar te maken. Wordt een huwelijk onder grote druk gesloten dan zou dit volgens een respondent een gedwongen huwelijk genoemd kunnen worden. Een dergelijk huwelijk zou ontbonden moeten kunnen worden waarna de betrokkenen in een vervolgtraject kunnen komen om ze zelfstandig te leren functioneren en leven, vooral wanneer teruggaan naar de ouders onmogelijk is.

Natuurlijk moet er iets zijn er is voor alles wel slachtofferhulp, dus waarom ook niet voor dit. Het moet wel duidelijk zijn. Een soort van een bemiddelingsbureau die zich hierin heeft verdiept en die ook een huwelijk aan de hand van een onderzoek nietig kan verklaren. Mensen zouden daar ook anoniem naar toe moeten kunnen gaan, juist vanwege de onduidelijk gevolgen.

De respondenten wijzen ook op de mogelijke gevolgen van het melden van dwang. Er kunnen verstrekkende gevolgen opgeroepen worden. Zolang deze gevolgen niet naar buiten komen, is het noodzakelijk zorgvuldig om te gaan met de slachtoffers. Mogelijk ingrijpen van de overheid wordt onder bepaalde voorwaarden als positief gezien.

Ik denk dat deze mensen geleerd moet worden om hun leven te zien op een andere manier dan die hun ouders hen hebben aangeleerd.

Ingrijpen door van de overheid heeft eigenlijk pas zin als er ook gekeken wordt naar de totale situatie en alle factoren die een rol spelen. Dat heeft veel meer effect op lange termijn. Door een mentaliteitsverandering te bewerkstelligen is er volgens de respondenten op grote schaal iets te bereiken.

Als daar vraag naar is: zeker wel. De voorzieningen moeten dan wel per case bekeken worden, aangezien niet elke situatie gelijk is aan de ander.

4.8 Samenvatting en conclusie

In grote lijnen zien we bij de Hindostanen hetzelfde proces als bij de Turken en Marokkanen; een steeds grotere hang naar vrije keuze en autonomie in de partnerkeuze. Ook bij Hindostanen komen huwelijken voor waarbij de partners onder grote druk staan, ook al zal niet iedereen dat als gedwongen huwelijken herkennen en erkennen. Hier geldt eveneens dat ouders vanuit een andere bril naar de situatie kijken en deze anders beoordelen dan de jongeren. Ouders zien steeds meer de waarde in van een vrije keuze, maar hechten ook nog steeds belang aan hun inbreng in partnerkeuze. Dit heeft

te maken met de verantwoordelijkheid die zij voelen ten opzichte van hun kinderen en de familie. Net als voor de Turkse en Marokkaanse ouders geldt dat ook Hindostaanse ouders hier een grote omslag in het denken hebben doorgemaakt. Jongeren zijn, meer dan hun ouders, beïnvloed door het romantische ideaal en het ideaal van vrije partnerkeuze. Niettemin willen de meesten wel instemming van hun ouders en zullen ze bij het kiezen van een partner ook rekening houden met de wensen en ideeën van hun ouders.

Uit de interviews met van de respondenten blijkt dat de druk en wens om te migreren uit Suriname afwezig is. Wel vindt er nog steeds huwelijksmigratie plaats. De druk om te trouwen is vooral afkomstig van familie en omgeving in Nederland. Trouwen wordt als een vanzelfsprekende situatie gezien en maakt volwaardig participeren in de Hindostaanse gemeenschap mogelijk. Het inschakelen van familie is dan een logische optie. De psychische druk die hierdoor ontstaat moet niet onderschat worden. De druk van de familie kan er toe leiden dat een huwelijk gesloten wordt om hier niet meer mee 'lastig gevallen te worden'. Andere redenen om in een gearrangeerd huwelijk te treden zijn het verwerven van meer vrijheid en de behoefte een gezin te willen stichten maar nog geen partner te hebben.

Er komt meer ruimte voor onderhandelingen tussen ouders en kinderen met betrekking tot het gearrangeerde huwelijk. Er kan onderhandeld worden over de eisen waaraan de partner moet voldoen, hoe vaak een kandidaat kan worden afgewezen, hoelang men de tijd krijgt elkaar te leren kennen of hoe de huwelijksvoltrekking eruit moet zien. Een gearrangeerd huwelijk heeft tegenwoordig steeds minder een gedwongen karakter. De algemene opvatting luidt dat een gedwongen huwelijk niet wordt gewaardeerd en niet past binnen de Nederlandse samenleving. Het kan ook niet in stand worden gehouden.

Het vaststellen dat een huwelijk gedwongen is, is moeilijk. Alleen iemand van binnenuit (een familielid of vriendin) zou kunnen weten dat het om een gedwongen huwelijk gaat en dan alleen nog als de persoon om wie het gaat dit zelf aangeeft. Wanneer er dus een overheidsinterventie via het strafrecht zal plaats kan vinden moet eerst na gegaan worden of het vermeende slachtoffer wel aangifte wil doen. Er staat meer op het spel dan vrijheid alleen. De band met de familie is minstens zo belangrijk. De mogelijkheid tot ingrijpen door de overheid bij een gedwongen huwelijk wordt op zich als een positieve ontwikkeling gezien. Welke rol de overheid in de praktijk moet kunnen spelen en welke effecten dit met zich mee zal brengen is onduidelijk voor de respondenten. Zij stellen wel allen dat de maatregelen tegen een gedwongen huwelijk een sociaal karakter dienen te krijgen. Deze maatregelen moeten niet alleen het voortraject beslaan, maar een totale begeleiding van het slachtoffer mogelijk maken. Eventueel aangevuld met een traject om weer te reintegreren in het gezin of familie. De keuze om niet in een gedwongen huwelijk te treden kan immers een breuk met de familie opleveren. We hebben respondenten geïnterviewd van verschillende geloofsovertuigingen binnen de Hindostaanse gemeenschap. Dit heeft geen significant verschil opgeleverd in hun visie op dit onderwerp.

Het is lastig om situatieschetsen te maken voor Hindostanen om te maken in kaart te brengen waarin de sociale druk hoog oploopt of na te gaan wanneer er sprake kan zijn van een gedwongen huwelijk. De migratiedruk lijkt beperkt en huwelijken met bloedverwanten zijn niet of nauwelijks van belang. Dat zijn precies die situaties zijn waarin er het duidelijkst sprake is van dwang onder Turken en Marokkanen in Nederland. Ongewenst gedrag lijkt een reden voor een gedwongen huwelijk, maar op basis van ons onderzoek is dit niet hard te maken. Het is wel duidelijk dat wanneer de leeftijd van de mannen en vrouwen oploopt én hun opleiding is afgerond, de druk om te trouwen sterk toeneemt. Jongeren kunnen deze druk niet altijd weerstaan mede omdat ze soms zelf ook graag willen trouwen.

HOOFDSTUK 5

Dwang en verzet

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen twee casussen²³ aan bod die inzicht geven in gevallen waarin het proces van partnerkeuze onder grote druk van buitenaf (maar soms ook van de partners zelf) komt te staan. Deze casussen zijn niet representatief, maar geven meer inzicht het ‘grijze gebied’ dat er bestaat tussen vrije keuze en dwang. De verhalen zijn zoveel mogelijk in de eigen woorden van de betrokken vrouwen weergegeven. Voor we hiertoe overgaan, bespreken we eerst kort enkele voorvallen rondom gedwongen huwelijken, het weigeren van een huwelijk en de consequenties ervan.

5.2 Weigeren en de consequenties

Gedwongen huwelijken komen in het nieuws wanneer het gaat om extreme gevallen, wanneer vrouwen en soms mannen ontvoerd of zelfs vermoord worden na het verzet tegen een huwelijkskandidaat. De projecten CIMEL en Interights over ‘honour crimes’ waaronder ook gedwongen huwelijken gerekend worden, in Groot Britannië, bieden informatie daarover.²⁴ In hun rapporten en acties richten zij zich vooral op extreme vormen van gedwongen huwelijken onder Bangladeshi en Pakistaanse moslimvrouwen waarbij sprake is van ontvoering naar Bangladesh resp. Pakistan.²⁵ In dergelijke gevallen wordt een meisje naar het land van herkomst gelokt onder het mom van vakantie of simpelweg gedwongen. In sommige gevallen komt zij terug met een echtgenoot of ze verdwijnt. In Bangladesh of Pakistan merkt ze dat de familie bezig is met het voorbereiden van een huwelijk zonder dat om haar instemming wordt gevraagd (INTERIGHTS, Kendra en Gah 2000).

Naast deze extreme gevallen kunnen de consequenties van een gedwongen huwelijk ook minder dramatisch maar wel verstrekkend zijn.

Iedere dag zijn er dochters die het vertrouwen in hun vaders kwijtraken. En zijn er vaders die de liefde voor hun kinderen verliezen. Vaders die teleurgesteld zijn omdat ze geen zoon kregen, maar een dochter. Een dochter die voor sommige vaders niet meer is dan een kostenpost.

Ze probeert het te begrijpen; waarom wil mijn vader dat ik trouw met een man die ik nooit gezien heb, een man van wie ik gehoord heb dat hij erg slecht is. Waarom geeft mijn vader niets om mijn gevoelens en wil hij dat ik trouw met een man van zijn leeftijd?

23 Deze casussen zijn door derden aangeleverd. De uiteindelijke presentatie ervan is geheel voor rekening van de auteurs. Vanwege bescherming van de privacy zijn alle namen in de casussen gefingeerd en enkele niet-relevante persoonlijke omstandigheden aangepast.

24 <http://www.soas.ac.uk/honourcrimes/index.htm> CIMEL is het Centre of Islamic and Middle Eastern Laws van de School of African and Oriental Studies van de University of London. Interights is het International Centre for the Legal Protection of Human Rights. Een internationaal centrum voor mensenrechten eveneens in Londen gevestigd. Informatie over dit project is verkregen via de internetsite en na consultatie van dr. Nathal Dessing van het Institute for the Study of Islam in the Modern Society (ISIM) in Leiden.

25 In dit onderzoek richten we ons niet specifiek op Pakistan. De signalen die we hebben ontvangen van Pakistaanse Nederlanders suggereren echter dat gedwongen huwelijken onder deze groep eveneens voorkomen. Dit zou in overeenstemming zijn met de onderzoeken en projecten uit Groot-Britannië waar we in dit hoofdstuk gebruik van maken.

Ze probeert zijn beslissing aan te vechten en oefent voor zichzelf wat ze tegen hem zal zeggen. Hij heeft echter gezegd dat hij haar paspoort heeft en als ze niet wil trouwen dan laat hij de man trouwen met haar zus van 12 jaar.

Ze probeert het proces te vertragen, maar dat lukt niet. Niemand kan haar helpen; haar moeder zegt "luister naar je vader" en dan gaat ook zij weg. De nacht voor de bruiloft gaat ze nog een keer met haar vader spreken, maar hij slaat haar. De volgende dag is ze getrouwd.

Het gaat over meiden die zich in de steek gelaten voelen door degenen die zij het meest vertrouwden en gebukt gaan onder schuldgevoel en manipulatie... heel triest maar wel een realiteit. Misschien dat onze ouders ooit wakker worden en beseffen wat ze hun dochters aandoen...

Respondente Y²⁶

Uit de bijdragen op de website van het CIMEL/Interights 'Honour Crimes' Project wordt duidelijk dat gedwongen huwelijken in Groot-Brittannië onderdeel zijn van het proces van culturele verandering en aanpassing in een nieuwe en veranderende omgeving; gedwongen huwelijken moeten derhalve bekeken worden in de bredere maatschappelijke context van de samenleving waarin ze plaatsvinden. Het is geen interne kwestie voor de betrokken etnische groepen alleen (An-Na'im:3). An-Na'im stelt dat gedwongen huwelijken een reactie zijn op de bedreiging van de eigen identiteit en levensstijl die groepen kunnen ervaren als gevolg van de invloed van de omringende samenleving (An-Na'im: 3).

Saharso (2002) vestigt in haar artikel over eerwraak de aandacht op factoren die in de bredere context liggen zoals vestigingspatronen en sociaal-economische status. Dit artikel is relevant voor deze studie aangezien zij twee casussen naar voren haalt die betrekking hebben op partnerkeuze en eerwraak. De eerste casus betreft een Libanees meisje uit Veghel dat in 1999 vermoord is door haar broer om de eer van de familie te zuiveren. Het meisje zou worden uitgehuwelijkt en is tevergeefs gevlucht. De tweede casus, eveneens uit Veghel, betreft een Turks-Koerdische jongen die diverse personen verwond heeft in een poging de jongen te vermoorden die zijn zus, ontvoerd had (Saharso 2002:22). In het eerste geval probeerde het meisje te ontsnappen aan een gedwongen huwelijk en in het tweede geval wilde ze zelf haar partner kiezen. De eerwraak is in deze gevallen een verschijnsel dat geworteld is in specifieke culturele opvattingen over wat gepaste sekseverhoudingen zijn. Eerwraak is daarmee een middel om vrouwen 'op hun plaats te houden' (Saharso 2002:26). Tegelijkertijd maakt Saharso duidelijk dat eerwraak ook gezien moet worden als een individuele reactie op sociale omstandigheden die eerwraak kunnen aanmoedigen. Voorbeelden van dergelijke omstandigheden zijn het vestigingspatroon van migranten waardoor het sociale netwerk gebrekkig functioneert (waardoor bemiddelaars geen rol hadden kunnen spelen) en sociaal-economische status. Uit het onderzoek van Van Eck (2001), blijkt dat de meeste daders mannen zijn die arbeidsongeschikt of werkloos zijn. De familie-eer is het enige dat ze nog hebben. Dit is niet alleen van belang voor hun positie in Nederland, maar ook voor hun positie in het land van herkomst wanneer het nieuws van de aangetaste eer de familie aldaar bereikt (Van Eck 2001 in Saharso 2002:25). Met andere woorden, het weigeren van een huwelijk of het zelf zoeken naar kandidaten door vrouwen, leidt niet automatisch tot dwang en tot gewelddadige praktijken omdat de cultuur dit zou voorschrijven. Er zijn sociale factoren die een rol spelen.

26 Deze respondente behoort niet tot de groep van Turkse, Marokkaanse of Hindostaanse Nederlanders. Deze verzameling fragmenten geeft echter goed weer welke gevoelens gedwongen huwelijken losmaken bij betrokken vrouwen en is daarom toch hier opgenomen.

Grote conflicten dienen niet los gezien te worden van de sociale context. Iets soortgelijks zien we ook terug in het onderzoek naar Turkse en Marokkaanse wegwolpmiden van Brouwer (1997). Volgens haar moeten problemen tussen ouders en dochters over partnerkeuze gezien worden binnen het kader van de verstoorde verhouding die er al was. Al voor de partnerkeuze een issue was, waren er conflicten. Sociale controle en roddelen spelen een belangrijke rol bij die conflicten; het maakt dat ouders moeilijk hun dochters kunnen vertrouwen. Door eerdere conflicten is de verstandhouding verstoord en worden dochters niet echt meer gehoord. Ouders die erachter komen dat hun dochter een vriend heeft, kunnen daardoor nog meer het idee krijgen dat haar goede naam (en dus die van de familie) op het spel staat. Ze proberen haar dan zo snel mogelijk uit te huwelijken. Ook wanneer de huwelijksvoorbereidingen in een prematuur stadium zijn, kan de druk die daarvan uit gaat voor de dochter een dreiging zijn. Door de gebrekkige communicatie tussen ouders en kinderen kan het zijn dat de dochter nog maar één uitweg ziet: van huis weglopen (Brouwer 1997:77-78). Ook uit de studie van Brouwer blijkt dat meisjes wel degelijk handelingsalternatieven hebben. Ouders en jongeren hebben een andere definitie van de situatie en proberen deze op te dringen aan de andere partij. Dit is een gegeven overigens dat we bij alle jongeren zien (ook autochtone jongeren). Het resultaat is conflicten; zowel bij autochtone als allochtone jongeren (Brouwer 1997:78 ev.).

Dat meisjes die in een benarde positie verkeren waarin een gedwongen huwelijk speelt, toch nog handelingsalternatieven hebben, blijkt ook uit het verhaal van Zubaida²⁷ die het huwelijk dat haar moeder haar wil opdringen uiteindelijk kan weigeren.

Ik zou uitgehuwelijkt worden. Mijn zus was al getrouwd en ik zou ook moeten trouwen. Ik wilde niet, maar mijn zus en moeder oefenden grote druk op mij uit. Uiteindelijk heb ik indirect ja gezegd door te zeggen je doet maar, maar laat me met rust. Ik had wel een aantal eisen zoals studie afmaken. En ze zeiden allemaal tuurlijk. Toen ik eenmaal verloofd was, wilden ze dat ik binnen een paar maanden ging trouwen. Ik ging naar het land van mijn ouders om hem toch maar beter te leren kennen, maar eenmaal daar wilde ik toch opnieuw niet. Mijn moeder smeekte mij om haar en mijn overleden vader geen gezichtsverlies te laten leiden. Als ik het niet zou doorzetten dan zou ik verantwoordelijk zijn voor het eerverlies van de familie en van mijn overleden vader (die mij zeer dierbaar was). Daarginder zijn er vervelende dingen gebeurd en terug in Nederland heb ik toch nee gezegd. Gelukkig kreeg ik steun van mijn broer die van alles op de hoogte was en mijn aanstaande man niet zag zitten. Zonder zijn steun had ik het niet gered denk ik en was ik gewoon getrouwd geweest. Nu kon ik er onderuit komen.

5.3 “Wat wil je nog meer?” Casus Jamila

Jamila is een 27 jarige Marokkaanse vrouw. Ze komt uit een gezin waarvan de ouders nu beiden boven de 50 zijn. Ze is het oudste kind in een rij van vijf. Haar ouders zijn geboren en opgegroeid in Marokko. Hun huwelijk was een gearrangeerd huwelijk. Haar ouders hebben elkaar één keer voor hun huwelijk gezien. De eerste jaren waren heel moeilijk voor haar moeder omdat zij problemen had met haar schoonmoeder waar ze bij inwoonde. Nadat haar eerste twee kinderen geboren waren, is ze in het kader van gezinshereniging naar Nederland gekomen. Ze heeft toen gezworen haar kinderen en met name haar dochters een betere toekomst te geven. Jamila en haar broertjes en zusjes zijn met veel liefde en aandacht grootgebracht. De bredere familie speelt ook een belangrijke rol in haar leven, zowel haar familie in Nederland als haar familie in Marokko. Ze heeft een goede band met haar nichten die bij haar in de buurt wonen. Ze zoeken elkaar elk weekend op.

27 Zubaida is een gefingeerde naam. De persoon behoort niet tot de geïnterviewde respondenten.

De ouders van Jamila hebben de kinderen altijd gestimuleerd om te studeren en carrière te maken. Jamila heeft rechten gestudeerd en werkt inmiddels al 1,5 jaar als juriste. Jamila is gelukkig met haar leven. Ze heeft een goede baan, een mooie auto en eigen kamer bij haar ouders thuis. Ze mist wel een levens- en liefdespartner in haar leven. Jamila heeft wel eerder relaties met mannen gehad, voornamelijk tijdens haar studententijd, maar zodra zij serieuze trouwplannen kreeg, haakten de mannen af. Jamila is nu serieus op zoek naar een man die wil settelen, moderne opvattingen heeft over rolpatronen, een gelijkwaardig denkniveau heeft en romantisch is. De laatste weken speelt de doortikende biologische klok een steeds grotere rol in haar leven. Haar vriendinnen lijken ‘massaal’ te trouwen. Jamila bespreekt met haar moeder dat ze zelf ook graag zou willen trouwen. Haar ouders hebben nog nooit een huwelijkskandidaat aan haar voorgesteld. Alle mannen die om haar hand zijn komen vragen, werden door vader direct afgewezen. Hij wilde zijn dochter niet onder druk zetten.

Moeder bespreekt Jamila’s trouwwensen met haar man. Hij geeft aan dat de zoon van zijn vriend op zoek is naar levenspartner. Moeder geeft aan dat ze graag wil dat ze elkaar leren kennen. De zoon komt samen met zijn familie bij Jamila’s familie op bezoek. Ze hebben bij haar thuis elkaar zo’n half uur gesproken. Dit voelde voor beiden niet goed. Ze hebben daarom afgesproken samen uit eten te gaan om elkaar zodoende beter te leren kennen. Het klikt in eerste instantie goed tussen de man en Jamila. Drie maanden later zijn ze diverse keren met elkaar uit gegaan. Jamila’s moeder weet dat ze hem ziet en vertelt haar dat ze graag dit weekend antwoord wil hebben op het aanzoek. Haar moeder vertelt haar dat ze haar familie heel gelukkig zou maken als ze met hem zou gaan trouwen. Het is namelijk een familie met een hele goede naam. Jamila voelt zich eigenlijk in het nauw gezet, ze heeft meer tijd nodig, maar weet dat ze dit niet kan vragen. Dat weekend zegt ze ja. Vanaf het moment dat ze ja heeft gezegd heeft Jamila het moeilijk. Eigenlijk heeft ze diep in haar hart twijfels, ze voelt zich niet lichamelijk aangetrokken tot haar beoogde partner. Maar al haar vriendinnen en met name haar nichten zijn helemaal vol van hem. Iemand met een goed stel hersenen en een geweldige carrière, dus wat zou Jamila nog meer willen. De bruiloft wordt drie maanden na hun verloving gepland. Jamila durft haar familie niet te laten vallen, hierdoor zou hun eer beschaamd kunnen raken. Mensen zouden kunnen denken dat ze al gevreeën heeft met hem, omdat enkele Marokkaanse mannen uit de buurt de twee buiten hebben zien zoenen. Daarnaast is ze bang dat niemand meer om haar hand zou durven te vragen. Tijdens haar bruiloft kan ze alleen maar huilen, maar niemand heeft begrepen dat niet met deze man wilde trouwen.

5.4 “Een jongen voor je zoeken.” Casus Radha

Radha, 13 jaar

Nanie (=oma) knuffelt Radha en zegt tegen haar: ‘Wat ben je een mooi en lief kind. En wat zul je mooi zijn op je trouwdag. We gaan een hele lieve jongen voor je zoeken! Vroeger, toen ik zo oud was als jij, was ik al getrouwd.’ *Nanie* vertelt over haar eigen jeugd en haar bruiloft. Haar ouders hebben vroeger in Suriname *nana* (=opa) voor haar uitgezocht. *Nanie* en *nana* moesten eerst wel aan elkaar wennen, maar ze zijn al heel lang getrouwd en hebben veel kinderen gekregen. *Nanie* vervolgt haar verhaal: ‘Je ouders hebben altijd het beste met je voor. Zij zullen ook voor jou een mooie jongen uitzoeken. Je ouders kennen de mensen en weten hoe ze zijn. Zij zullen een goeie familie voor je uitzoeken. Een jongen die gestudeerd heeft en een goede baan heeft’.

Radha, 15 jaar

Tante die op bezoek komt: ‘Zo Radha, je wordt al groot en mooi. Straks wordt het tijd om te trouwen. Misschien weet ik wel iemand voor je’. Tante vertelt tegen moeder dat

familie die ze via via kent een meisje zoekt voor hun zoon. Hij zit op het vwo, dus dat geeft goeie perspectieven!

Radha, 17 jaar

De ouders van Radha praten nu dagelijks over trouwen. Het is hun droom voor hun dochter. Radha zit nu in 5 havo, het eindexamenjaar. Dus van de zomer zou de bruiloft geregeld kunnen worden. Radha weet niet zo goed wat ze ervan moet vinden. Ze wil wel trouwen, ooit, maar niet nu. Ze wil eerst nog studeren. Hoe gaat ze dit haar ouders vertellen? Als Radha slaagt voor haar examen, brengt ze de moed op om te praten met haar ouders. Zij wil studeren. Na enkele gesprekken vinden haar ouders dit goed, zolang ze thuis blijft wonen. Ongetrouwd het huis verlaten is ondenkbaar en onbespreekbaar.

Radha, 19 jaar

Radha zit in het tweede jaar van haar HBO-studie. Via familie en kennissen blijven er huwelijksaanzoeken binnenkomen. De ouders van Radha stellen dit uit en wimpelen de mensen af. Het kan nu niet, want Radha concentreert zich op haar studie. Veel vrijheid heeft Radha niet. Om het geroddel van de Hindostaanse mensen niet te voeden, moet Radha van school meteen naar huis komen. Na haar trouwen zal ze leuke dingen doen, zeggen haar ouders, met haar man.

Radha, 21 jaar

Als de afronding van de HBO in zicht komt, wimpelen de ouders van Radha de huwelijksaanzoeken niet meer af. Nu zal ze er toch echt aan moeten geloven. Straks is ze te oud om te trouwen en wil niemand haar meer. Als Radha na haar afstuderen nog volhoudt niet te willen trouwen, beginnen haar ouders elke dag met haar te praten. Wat er mis is? Waarom ze niet wil trouwen? Of ze een vriendje heeft? En wie dan? Of ze kapsones heeft gekregen door haar studie? Of die jongens nu niet meer goed genoeg voor haar zijn? Dat ze als goede dochter haar ouders hoort te gehoorzamen! Dat het traditie is! Dat het altijd zo gaat, bij haar *nanie*, bij haar moeder en bij haar ook! Straks zal ze als een oude ongetrouwde vrouw overblijven. Waarom heeft Radha haar mening al klaar over de jongen die ze uitgezocht hebben? Wat is er mis met die jongen? Vindt ze hem niet goed genoeg?

Ook andere familieleden worden ingeschakeld om op Radha in te praten. Ooms, tantes, familie uit het hele land komt opeens langs en willen allemaal met haar praten en haar overtuigen om toch te trouwen. Haar ouders hebben toch al jarenlang het beste met haar voor? Denkt Radha nu niet dat haar ouders weten wat het beste voor haar is? Zij is hun dochter en zij kennen haar het beste. Zij weten wat goed voor haar is. Haar ouders hebben haar opgevoed en altijd goed verzorgd. Het is Radha's plicht om ook goed voor haar ouders te zijn. Radha is moe en twijfelt zelf ook waarom ze niet wil trouwen. Het geeft haar geen fijn gevoel om te gaan trouwen, maar uitleggen kan ze het ook niet. Door de grote druk die op haar gelegd wordt, geeft ze toe. Haar ouders zijn in de wolken en prijzen haar de hemel in. De bruiloft wordt geregeld. Het wordt een groot feest met 200 gasten in een mooie zaal, een bandje en lekker eten. Iedereen is blij. Radha hoopt dat het een goed huwelijk wordt en dat ze samen met haar man leuke dingen kan doen. Dingen die ze al die jaren ervoor niet kon doen.

Radha, 22 jaar

Radha wil van alles ondernemen: gaan werken, samen met haar man uitgaan, winkelen en feesten. De leuke dingen doet haar man echter liever met zijn vrienden. Radha heeft het één keer gewaagd om met haar vriendinnen op stap te gaan. Toen brak de hel los en heeft haar man haar geslagen. Kwaad is ze naar het huis van haar ouders gegaan. Die hebben de ruzie gesust en Radha weer teruggestuurd naar haar man. Ze vinden dat Radha

het zelf uitgelokt heeft door met haar vriendinnen uit te gaan. Radha ziet dat ze geen steun van haar ouders hoeft te verwachten. Sinds die ene keer houdt Radha zich gedeisd. Nu is Radha zwanger en is er geen uitweg meer. Ze zit vast in haar huwelijk. Een kind grootbrengen zonder vader, dat wil ze niet. Hoe zou ze dat moeten redden?

Radha, 25 jaar

Radha heeft zich neergelegd bij haar taak. Zij zorgt voor de kinderen en het huishouden. Ze mag overdag al haar dingen doen, als ze de kinderen maar goed verzorgd en 's middags en 's avonds thuis is. Hoewel ze een HBO-studie heeft afgerond, heeft Radha nooit gewerkt. Dat mocht niet van haar man. Nu heeft ze twee kinderen, waar ze erg blij mee is. Het zijn schatjes. Haar man en zij hebben nooit van elkaar leren houden, zoals bij haar ouders en grootouders. Haar man werkt veel en is niet vaak thuis. Als hij er wel is, zorgt Radha dat hij van alles voorzien is: schone kleren, lekker eten en rustige kinderen. Hij houdt van de kinderen. Hij brengt het geld binnen en verzorgt zijn gezin op deze manier. Als de kinderen groot zijn, kan Radha misschien gaan werken. Haar man weet het nog niet, hij is er nog over aan het nadenken. Zolang Radha haar man in alles voorziet, blijft hij rustig. Radha heeft niet het gevoel gelukkig te zijn, maar heeft ook geen reden om bij haar man weg te gaan. Haar man drinkt niet en slaat ook niet. Dus is er ook geen reden om weg te gaan. Haar ouders zien haar al aankomen. En dan haar schoonfamilie, wat zou die wel niet zeggen? De twee families zijn bevriend geraakt en een scheiding zou een breuk en vele familieruzies betekenen. Dat is een hoge prijs voor een beetje meer geluk voor Radha. Ze vindt het wel best zo. Ze is moe van het verzorgen en van het leven. Maar zoals voor alle Hindostaanse vrouwen is dit nu eenmaal haar leven, vindt ze en ze legt zich erbij neer.

5.5 Conclusie

Materiaal uit paragraaf twee laat duidelijk de extreme gevallen van gedwongen huwelijk zien; ze komen wel voor en dat is ook de reden dat we deze cases hier opgenomen hebben. Wanneer we een en ander bekijken in termen van cultureel repertoire dan wordt duidelijk dat partnerkeuze niet automatisch leidt tot dwang en verzet niet automatisch tot geweld; het gaat om keuzes die mensen maken. Bij het maken van keuzes worden ze beïnvloed door factoren uit de directe en bredere omgeving en door wat ze in hun opvoeding hebben meegekregen. In enkele gevallen kan zelfs eerwraak de uitkomst zijn of fysieke mishandeling. Er is echter ook een groot grijs gebied en de twee casussen in paragraaf drie en vier geven daar meer inzicht in.

Beide casussen geven weer hoe het proces van partnerkeuze zou kunnen verlopen. In beide casussen wordt duidelijk dat de ouders van de meisjes zelf via een gearrangeerd huwelijk zijn getrouwd, dat zij dat de gewoonste zaak van de wereld vinden en eigenlijk ook het beste. Zij redeneren daarbij dat zij als ouders immers het beste weten wat goed is voor hun kind en dat ze alleen maar willen dat hun kinderen gelukkig zijn. In beide gevallen is er ook weinig reden om aan deze instelling te twijfelen. Tegelijkertijd geven zij hun dochters meer ruimte dan zij vroeger kregen; voor beide meisjes speelt hun opleiding een belangrijke rol. Het lijkt erop dat vrijwel alle ouders een goede opleiding voor hun dochters belangrijk vinden en dit ook als een legitieme reden zien om een huwelijk uit te stellen, maar niet als reden voor afstel. Bij beide casussen valt op dat ouders, zeker bij Jamila, de druk op hun kind proberen te vermijden. Niettemin zijn de omstandigheden zodanig dat deze druk toch ontstaat. Bij Jamila omdat ze er zelf aan toe lijkt te zijn om te trouwen en bij Radha door haar familie. In het geval van Jamila kan gesteld worden dat haar beslissing om te willen trouwen ertoe leidt dat ze zich uiteindelijk in het nauw gedreven voelt. Zij vindt dat ze niet zomaar nee kan zeggen tegen de

huwelijkskandidaat en zijn familie die door haar ouders is voorgesteld. Zij is bevreesd voor de mogelijke consequenties die het gevolg kunnen zijn van een afwijzing.

In het geval van Radha wordt duidelijk dat ze aanvankelijk wel ruimte ziet om nee te zeggen. Waarschijnlijk omdat ze kan vermoeden dat haar ouders een vervolgopleiding een legitieme reden vinden om nog niet trouwen. Tegen het einde van de opleiding neemt de druk toe, ook door haar ouders. Op een bepaald moment vindt ze geen woorden meer en waarschijnlijk ook geen ruimte om haar twijfels aan haar ouders over te brengen. Het vervolg van haar huwelijk is bijzonder ongelukkig, maar ze vraagt geen scheiding aan om haar ouders niet te kwetsen en omdat ze geen problemen wil veroorzaken. Ze legitimeert haar besluit om te blijven met de redenering dat het nu eenmaal zo gaat bij Hindostaanse vrouwen.

Beide huwelijken zijn niet tot stand gekomen terwijl één van de partners ‘nee’ zei. Zeker in het geval van Jamila is er sprake van zeggenschap, maar ook Radha stemt toe. Voor Jamila en Radha geldt dat de ideaalbeelden die hun ouders hen opleggen tijdens de opvoeding niet zomaar terzijde geschoven kunnen worden en dat ze die deels ook geïnternaliseerd hebben, zoals het belang van familiebanden en respect voor de ouders. Voor de ouders geldt hetzelfde met dien verstande dat zij hun ideaalbeelden over bijvoorbeeld de relatie tussen kinderen en ouders wel aangepast hebben en denken dat zij het goede doen voor hun kinderen. Een dergelijke situatie is naar onze mening typisch voor het grijze gebied dat er bestaat tussen vrije keuze en dwang.

HOOFDSTUK 6

Samenvatting en Conclusies

6.1 Inleiding

In dit deel geven we een samenvatting en de conclusie van de onderzoeksnotitie *Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken bij Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders*. Gedwongen huwelijken krijgen al langer aandacht van politici en media en ook onder de betrokken groepen wordt er over gediscussieerd. Op verzoek van de Advies Commissie voor Vreemdelingen Zaken (ACVZ) hebben Martijn de Koning (cultureel antropoloog verbonden aan de Vrije Universiteit en aan het International Institute for the Study of Islam in the Modern World - ISIM - in Leiden) en Edien Bartels (cultureel antropologe aan de Vrije Universiteit Amsterdam) een onderzoek uitgevoerd naar dit verschijnsel onder Turken, Marokkanen en Hindostanen in Nederland. We zullen allereerst het antwoord geven op de hoofdvraag van dit onderzoek en deze conclusie vervolgens per deelvraag uitwerken. Tot slot zullen we onze bevindingen plaatsen binnen het debat over partnerkeuze en gedwongen huwelijken zoals dat in de politiek in Nederland gevoerd is.

6.2 Partnerkeuze en gedwongen huwelijken

Centraal in deze onderzoeksnotitie staat de vraag: *Welke plaats nemen gedwongen huwelijken in, in het proces van partnerkeuze bij Turken, Marokkanen en Hindostanen in Nederland?* In deze onderzoeksnotitie gaat het om een vergelijking tussen de drie genoemde groepen.

Als onderzoeksvragen komen aan de orde:

1. Welke opvattingen leven er over het huwelijk, het belang en de invulling daarvan (in het bijzonder de plaats van vrije keuze en dwang)?
2. Welke strategieën hanteren huwelijkspartners?
3. Binnen welke maatschappelijke context past het verschijnsel huwelijk?
4. Hoe vaak verloopt het proces van partnerkeuze tegen de wil van de partners?
5. Welke visies leven er onder betrokken groepen op de rol van de overheid met betrekking tot gedwongen huwelijken?

Door middel van gesprekken met jongeren, ouders, deskundigen en wetenschappers in combinatie met een analyse van websites en literatuurstudie, is dit onderzoek in twee maanden (eind 2004) uitgevoerd. Dit betekent dat het onderzoek geen representatief beeld kan bieden over aantallen en trends. In deze onderzoeksnotitie richten we ons vooral op het beschrijven van het proces van partnerkeuze en de plaats die gedwongen huwelijken daarin spelen. Onder een gedwongen huwelijk verstaan we: *een huwelijk waarbij de huwelijkspartners, of één van hen, geen zeggenschap hebben (heeft) en niet instemmen (instemt) met het huwelijk*.

Op basis van ons onderzoek concluderen we dat gedwongen huwelijken onder de drie onderzochte groepen voorkomen. De dwang komt soms tot uiting in fysieke dwang (in verschillende vormen). Meestal gaat het om veel subtielere vormen van dwang en drang. De dalende huwelijksmigratie, het opgroeien van Turkse, Marokkaanse en Hindostaanse Nederlandse jongeren in een omgeving waarin autonomie belangrijk is, de toenemende

nadruk op sociale autonomie in Marokkaanse gezinnen, doen ons veronderstellen dat het aantal gedwongen huwelijken afneemt en dat het verschijnsel van gedwongen huwelijken zowel onder jongeren als onder ouders steeds minder gewaardeerd wordt.

Het is niet zo dat ‘de’ Marokkaanse, Turkse of Hindostaanse ‘cultuur’ automatisch leidt tot gedwongen huwelijken. Evenmin is in ‘de’ Nederlandse ‘cultuur’ ieder huwelijk alleen gebaseerd op vrije keuze. De keuzes die men maakt binnen het proces van partnerkeuze, komen tot stand onder invloed van diverse persoonlijke, economische, sociale, politieke, culturele en demografische factoren zoals transnationale netwerken, voorkeur voor endogamie en idealen als familieloyaliteit en het huwelijk. Naar onze mening is de conclusie gerechtvaardigd dat gedwongen huwelijken een verschijnsel is dat langzaam maar zeker afneemt onder de drie onderzochte groepen. Toch wordt de druk om te trouwen (met een specifieke kandidaat) soms als groot ervaren door jongeren. Die ervaring berust mede op gebrekkige communicatie met de ouders en hoeft derhalve niet altijd terecht te zijn.

6.2.1 Opvattingen over het huwelijk

Een belangrijk deel van de aandacht in dit onderzoek ging uit naar de eerste deelvraag: welke opvattingen leven er onder Turkse, Marokkaanse en Hindostaanse Nederlanders over het huwelijk, het belang en de invulling ervan.

Voor alle drie onderzochte groepen – Turken, Marokkanen en Hindostanen - kunnen we concluderen dat onder jongeren steeds meer nadruk wordt gelegd op autonomie en vrije keuze. Deze ontwikkeling wordt bevestigd doordat deze ook op andere terreinen wordt aangetroffen bijvoorbeeld onder meisjes die een hoofddoek dragen. Dat wil niet zeggen dat jongeren in de praktijk geen rekening houden met hun sociale omgeving. Partnerkeuze is, zoals boven al gesteld, een complex proces waar allerlei factoren een rol spelen.

Dat jongeren rekening houden met de wensen van hun ouders heeft te maken met loyaliteitsgevoelens, het ervaren van het belang van het ondersteunen van familie, respect voor ouders, opvattingen van ouders over een goede toekomst voor hun kinderen en de rol van een huwelijk in dat toekomstbeeld. Dit maakt dat de uitkomst van het partnerkeuzeproces uiteindelijk ergens tussen eigen keuze en dwang ligt. Bij ouders zien we hetzelfde. Geleidelijk aan realiseren ze zich dat ze moeilijk om de eigen keuze van hun zoon of dochter heen kunnen en zien ze in hun omgeving dat gedwongen huwelijken mis kunnen lopen. De praktijken van de autochtone Nederlanders kunnen in de ogen van de Turkse, Marokkaanse en Hindostaanse Nederlanders niet op veel waardering rekenen. Het ideaal van romantische liefde en vrije keuze wordt wel gewaardeerd, maar enige invloed vanuit de familie, in het bijzonder de ouders, wordt wel noodzakelijk geacht. Er zijn ook jongeren die op hun beurt weer iedere inmenging als een vorm van dwang ervaren.

Een huwelijk waarbij een van de partners echt niet wil trouwen met een voorgestelde kandidaat, wordt afgekeurd. De opvatting dat een huwelijk kan dienen om problemen op te lossen (zoals ‘te vrij’ gedrag van een dochter of criminaliteit door de zoon) wordt nog wel gehuldigd, maar tegelijkertijd ook bespot en afgekeurd. Dat ouders sterke dwang afkeuren heeft ook te maken met ervaringen van oudere zoons en dochters. Zij zijn vaak nog wel uitgehuwelijkt en de indruk bij veel mensen is dat dergelijke huwelijken vrij snel tot echtscheidingen leiden. Dit is voor veel ouders een reden om bij jongere kinderen de partnerkeuze meer aan de jongeren zelf over te laten.

Huwelijken en partnerkeuze zijn nauw verbonden met het instandhouden van de etnische groep. Praktijken van autochtone Nederlanders worden soms als bedreigend gezien

voor het voortbestaan van de groep. Huwelijksmigratie kan als een directe uiting gezien worden van het verlangen om continuïteit met het verleden en met de eigen familie in het land van herkomst in stand te houden. Deze gevoelens van betrokkenheid, loyaliteit en identificatie leven sterk onder ouders. Het is opmerkelijk dat ouders toch geleidelijk een ontwikkeling doormaken in het denken over partnerkeuze die dezelfde richting opgaat als de ontwikkeling bij de kinderen. De ouders en de groep als geheel hebben daarmee in relatief korte tijd, binnen één generatie, een omslag gemaakt.

6.2.2 Strategieën

De tweede deelvraag heeft betrekking op strategieën die mensen hanteren. Het verlangen de eigen groep in stand te houden, de culturele voorkeuren als endogamie, bieden nog geen voldoende verklaring voor het voorkomen van gearrangeerde huwelijken, gedwongen huwelijken en eventuele excessen daarbij. Aangezien de ruimte die mensen daarvoor hebben mede bepaald wordt door de rol die de naaste en wijdere omgeving speelt, behandelen we deze onderzoeksvraag samen met deelvraag drie over de context van partnerkeuze.

Opvallend is dat bij alle groepen naar voren komt dat leeftijdsgenoten een steeds belangrijkere rol spelen. Niet alleen neven en nichten, maar ook vrienden en vriendinnen spelen een actieve rol bij de partnerkeuze van jongeren. Mensen worden aan elkaar voorgesteld en aan elkaar gekoppeld waarbij een belangrijk uitgangspunt is of mensen op één lijn zitten op het terrein van geloof (praktiserend of niet –praktiserend), toekomstplannen en ideeën over het opvoeden van kinderen. In een later stadium komen dan de ouders in beeld. Dit betekent in feite bijna een omkering van het proces van huwelijksarrangementen. Waar in de meest strikte vormen van gearrangeerde huwelijken de ouders het proces bepalen en soms de kinderen niet om instemming vragen, zijn het nu steeds meer de kinderen die het proces bepalen en de ouders om instemming vragen. Ook hier zien we dat ouders een grote verandering ondergaan; zij staan namelijk een deel van hun macht met betrekking tot de partnerkeuze aan de kinderen af, waardoor in de praktijk jongeren meer ruimte krijgen.

Dit neemt niet weg dat jongeren vaak een hele grote druk voelen om te trouwen en om te trouwen met een huwelijkskandidaat die hun ouders voorstellen. Jongeren hebben wel strategieën om daar onderuit te komen. Opleiding is een legitieme reden om het huwelijk uit te stellen of zelfs het hele proces van partnerkeuze uit te stellen, maar na de opleiding neemt de druk wel toe. Dit geldt dan met name voor vrouwen. Kunnen de vrouwen geen opleiding meer volgen dan zal de druk eerder groter worden. Die druk gaat meestal niet gepaard met fysieke dwang en is eerder psychologisch van aard. We zien ook dat vrouwen al van jongs af aan de boodschap meekrijgen dat ze later moeten gaan trouwen. Dit betekent dat het huwelijk als ideaal in hoge mate geïnternaliseerd kan zijn. Vandaar dat het kan gebeuren dat een jongere zelf aangeeft dat de ouders een partner moeten zoeken en dat jongeren op een gegeven moment zelf het gevoel krijgen dat het toch wel tijd is dat ze gaan trouwen. Hoewel ook de opvattingen over rolpatronen veranderen, met name onder meisjes, blijven vrouwen in alle drie onderzochte groepen centraal staan in kwesties rondom eer en schaamte, en vormen ze vaak ook de kern van de afbakening en handhaving van etnische grenzen. Hierdoor blijven ze kwetsbaar wanneer de druk hoog wordt en hebben ze ook minder ruimte voor eigen initiatieven dan mannen.

Bij Turken en Marokkanen speelt het transnationale netwerk een rol. Er kan sprake zijn van familieverplichtingen en loyaliteitsgevoelens waardoor het zowel voor de ouders als hun kinderen erg moeilijk is om zich aan de druk te onttrekken. De ouders kunnen in dit

geval ook een bastion zijn tussen hun kinderen en de familie. Dit zal niet altijd gebeuren en we zien dat meisjes tijdens de vakantie zich soms ook laten 'meeslepen' in een huwelijk. Wanneer ze weer thuis zijn, krijgen ze soms spijt. Later ervaren ze het dan als erg lastig, zo niet onmogelijk, om nog nee te zeggen.

Dit betekent niet dat alle importhuwelijken ook gedwongen huwelijken zijn en evenmin dat familieleden alleen maar druk uitoefenen om te trouwen. Een enkele keer worden familieleden ingezet om te bemiddelen tussen ouders en kinderen en soms wordt ook bemiddeling gevraagd aan een priester, pandit of imam. Dit betekent wel dat er communicatie moet zijn en ruimte voor onderhandeling. Dit blijkt problematisch te zijn voor de drie onderzochte groepen. Er vindt weinig communicatie plaats of onderhandelingen over partnerkeuze. Dit lijkt tegenstrijdig met de druk die door ouders en familieleden wordt uitgeoefend en die juist wel een gesprek aangaan over partnerkeuze. Het gebrek aan communicatie en onderhandelingsruimte is dan ook vooral door jongeren gesignaleerd en veel minder door de ouders. Het gesprek dat de ouders aangaan is voor jongeren ook geen gesprek, maar wordt ervaren als eenzijdige druk.

6.2.3 Proces van gedwongen partnerkeuze

De vierde onderzoeksvraag gaat over het proces van gedwongen partnerkeuze. Bij de drie onderzochte groepen komen gedwongen huwelijken voor, maar er zijn geen recente cijfers te geven. Huwelijken tegen de uitdrukkelijke wil van één of beide partners lijken een marginaal en verdwijnend verschijnsel te worden. Huwelijken waarbij grote druk wordt uitgeoefend op de partners komen wel veel voor. Een probleem hierbij is dat beoogde partners niet altijd kenbaar maken dat een huwelijkskandidaat of zelfs de wijze waarop de partnerkeuze zich voltrekt, tegen hun zin is. Ze gaan dan mee in het proces of lopen van huis weg. Dat laatste gebeurt lang niet altijd met als doel het contact met de ouders te verbreken; integendeel de meesten willen toch weer terug naar huis. Het maakt duidelijk dat de hiervoor genoemde opvatting van jongeren dat er weinig over het huwelijk gecommuniceerd wordt, voor hen ook tot gevolg heeft dat ze moeilijk nee kunnen zeggen. Weglopen is dan een (drastische) manier om nee te zeggen. Ze kunnen eveneens moeilijk inschatten, hoeveel ruimte ze hebben om nee te zeggen. Soms lijkt achteraf dat de ruimte groter was dan ze tevoren hadden ingeschat.

Uit de conclusies van hoofdstuk drie komt naar voren dat we een vijftal situaties zien terugkeren bij Turken en Marokkanen wanneer het gaat om gedwongen huwelijken of huwelijken die onder grote psychische druk tot stand komen:

1. Wanneer de vrouw of man niet goed functioneert en in de ogen van de ouders ongewenst gedrag vertoont;
2. Wanneer er sprake is van een huwelijkskandidaat die geen goedkeuring krijgt in de ogen van de ouders;
3. Wanneer er sprake is van migratiedruk uit het land van herkomst;
4. Wanneer er sprake is van een huwelijk met bloedverwanten;
5. Een combinatie van bovengenoemde factoren. Bij een combinatie van factoren lijkt het risico van een gedwongen huwelijk groter; niettemin blijft overeind dat dergelijke situaties of combinaties ervan niet automatisch tot gedwongen huwelijken leiden.

Voor Hindostanen ligt dit minder duidelijk; wellicht dat situatie 1 en 2 een rol kunnen spelen. Uit dit rapport kan de indruk ontstaan dat er bij Hindostanen minder problemen zijn met betrekking tot gedwongen huwelijken. We durven hier echter geen uitsluitsel over te geven aangezien bij gebrek aan secundaire bronnen, de studie onder Hindostanen veel meer een verkennend karakter heeft. De Hindostaanse respondenten

signaleren zelf vooral problemen door de geslotenheid van de groep en de moeilijkheid om daardoor problemen openlijk te bespreken. Dit probleem lijkt onder Hindostanen groter dan bij Turken en Marokkanen in Nederland. Eén van de vragen die tijdens het onderzoek opkwamen is in hoeverre gedwongen huwelijken gerelateerd zijn aan het hoge percentage zelfdodingen onder Hindostaanse meisjes. Op basis van dit onderzoek kunnen we daar geen harde uitspraken over doen. Duidelijk mag zijn uit de studie van Salverda (2004) blijkt dat het bij zelfmoord gaat om een samenspel van factoren en dat niet duidelijk wordt wat precies de samenhang is met gedwongen huwelijken.

Hoewel ouders meer en meer accepteren dat jongeren zelf initiatief nemen en om een vrije keuze vragen, lopen de opvattingen van de ouders niet parallel aan die van de jongeren. Wat jongeren dwang noemen (dat is soms zelfs iedere inmenging van de ouders) erkennen en herkennen ouders lang niet altijd als zodanig. Het gaat hen om het geluk van de kinderen, zo is hun opvatting. Weliswaar hebben we uit literatuur en via respondenten ook extreme gevallen gevonden, maar de meeste zaken hadden toch betrekking op het grijze gebied tussen dwang en vrije keuze. De conflicten rondom partnerkeuze ontstaan mede omdat ouders en jongeren andere definities hanteren omtrent huwelijk, dwang, geluk en familiebanden en deze in sommige gevallen aan elkaar proberen op te leggen. Het gebrek aan communicatie in sommige gezinnen is daarbij van groot belang. Dit bemoeilijkt immers onderhandelingen over het proces en over de verschillende definities die men hanteert en bemoeilijkt voor jongeren het inschatten van de ruimte die zij hebben.

Gedwongen huwelijken lijken dus een aflopend verschijnsel te zijn. De spanningen die voorkomen omtrent het onderwerp partnerkeuze lijken meer te maken hebben met het gegeven dat zich grote veranderingen in de betrokken groepen voltrekken en het feit dat die veranderingen niet parallel lopen voor jongeren en ouderen. Juist die grote veranderingen zorgen nu voor de problemen, vandaar dat er wel behoefte is aan plekken waar jongeren terecht kunnen met problemen rond partnerkeuze en huwelijk.

6.2.1 Gedwongen huwelijken en de rol van de overheid

De conclusie dat gedwongen huwelijken een afnemend verschijnsel is, wil voor respondenten nog niet zeggen dat er daarom maar niets gedaan moet worden. Er zijn diverse ideeën onder de betrokken groepen over mogelijk ingrijpen door de overheid. Men herkent de problemen rondom het begrip dwang en stelt dan ook vraagtekens bij een juridische aanpak. De meesten zien veel in educatie en het op gang brengen van bewustwording bij ouders én bij kinderen. Daarnaast pleiten velen voor het samenwerken van maatschappelijk werk, scholen en (religieuze) zelforganisaties. Het belang dat zowel ouders als jongeren hechten aan een goede opleiding voor jongens en meisjes en de veranderende rol opvattingen bij meisjes, lijken er op te wijzen dat in ieder geval meisjes van mening zijn dat hun prestaties op dat gebied ook bijdragen aan de eer en status van de groep en het instandhouden daarvan. Succes in onderwijs neemt dan de plaats in van de nadruk op maagdelijkheid. Dat is een punt waarbij aangesloten zou kunnen worden, zo lijken de respondenten door te laten schemeren.

De voorkeur gaat sterk uit naar initiatieven van en voor de eigen etnische groep en ondersteuning daarvan door de overheid en hulpverleningsinstanties. Turkse en Marokkaanse organisaties lijken verder in het ontwikkelen van initiatieven voor meisjes en vrouwen dan Hindostaanse organisaties²⁸. Daar heerste volgens respondenten toch lange tijd de mening dat er geen problemen zijn onder Hindostanen. Niettemin lijken eigen organi-

28 Vergelijk initiatieven van SPIOR (Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond) en Milli Görüs.

saties geschikter voor dit soort zaken. Deze organisaties kennen de gezinnen en kunnen beter bepalen in welke situatie er wel of geen sprake is van dwang. Religieuze organisaties, priesters, imams en pandits kunnen wellicht hun religieuze autoriteit gebruiken. Er is nauwelijks gesproken over mogelijke belemmeringen die er zijn in samenwerking tussen (religieuze) zelforganisaties en overheid of hulpverleningsorganisaties.

Een opvallend punt is dat met name Hindostanen fel reageren op het onderwerp gedwongen huwelijken en mogelijke plannen van de overheid. Men wil niet met allochtonen geassocieerd worden en vreest teveel geïdentificeerd te worden met Turken en Marokkanen en evenals deze groepen negatief in beeld te komen. Dit geeft aan dat de wijze waarop het integratiedebat gevoerd wordt, de moord op Van Gogh en de gebeurtenissen erna een eigen invloed kunnen hebben op de ontvangst van plannen van de overheid. Tevens ligt de term slachtoffer gevoelig onder Hindostanen, maar ook onder de andere twee groepen; men wil niet als slachtoffer geïdentificeerd worden.

Vrijwel iedereen, ook de voorstanders van het strafrechtelijk aanpakken van gedwongen huwelijken, waarschuwt voor de opvatting dat alleen een wet voldoende is. Een wet kan volgens sommigen een belangrijke symbolische werking hebben en dienen als basis waarop teruggevallen kan worden, maar wetgeving lost geen problemen op. De al eerder gesignaleerde loyaliteiten met familie in het land van herkomst, de visies omtrent het huwelijken, de belangen die mensen hebben, verdwijnen niet plotseling door wetgeving. Opvang, voorlichting en trainingen die gericht zijn op het weerbaar maken van jongeren én het verbeteren van de communicatie tussen ouders en kinderen, blijven noodzakelijk.

6.3 Tot slot: gedwongen huwelijken en integratie

De wijze waarop partnerkeuze verloopt wordt in het integratiedebat wel gezien als een indicator voor integratie. Hierbij worden dwang en vrije keuze tegenover elkaar gezet. Uit het onderzoek blijkt echter dat dwang en vrije keuze eerder uiteinden zijn van een continuüm met een groot grijs gebied daartussen. In dit grijze gebied kunnen de gearrangeerde huwelijken geplaatst.

Uit ons onderzoek blijkt dat ouders grote waarde te hechten aan familierelaties en ze vinden de vraag of families van mogelijke partners bij elkaar passen van groot belang. Met andere woorden: zij gaan uit van het belang van familierelaties en wederzijdse steun. Dit hoeft niet alleen te maken te hebben met de situatie in Nederland, maar ook met familie in Turkije en Marokko. De loyaliteiten, identificaties, betrokkenheid met de familie aldaar en de wederzijdse verplichtingen die daaruit voortvloeien, zorgen ervoor dat dit zwaarder kan wegen dan andere aspecten. Daarnaast wordt een huwelijk ook nogal eens gezien als een middel om problemen op te lossen. De vrouw komt dan onder verantwoordelijkheid van de man en voor de man is het dan de hoogste tijd dat hij verantwoordelijkheidsgevoel gaat tonen. Een andere opvatting is die over het geluk van de kinderen. Ouders zouden het beste weten wat voor goed is voor hun kinderen.

Onder de kinderen leven er twee centrale opvattingen die kunnen botsen. Aan de ene kant is er het ideaal van vrije keuze (zij bepalen zelf wel hoe ze gelukkig worden en wat het beste is voor hen) en aan de andere kant is er de loyaliteit aan hun ouders. Soms komt daar de opvatting bij dat ouders het goede met hen voor hebben. Uitgaande van de eerste opvatting zouden ze kunnen trouwen met wie ze willen, maar loyaliteit aan hun ouders betekent dat ze rekening houden met hun ouders en meestal om instemming van hun ouders vragen. Ze komen niet zo snel met een kandidaat van wie ze verwachten dat deze geen goedkeuring krijgt.

Hoewel ook ouders steeds meer in de richting schuiven van het romantische ideaal en de jongeren er eigenlijk mee opgegroeid zijn, is er op dit terrein toch wel een kloof tussen generaties. De opvatting dat dit komt door een gebrekkige of zelfs mislukte integratie doet geen recht aan de grote omslag die met name ouders hebben gemaakt en miskent het feit dat loyaliteit met de familie, identificatie met de eigen groep niet zomaar aan de kant gezet kunnen worden. De snelheden waarbij de veranderingen zich voltrekken zijn verschillend voor de beide generaties. Het gevolg daarvan is dat ouders en kinderen andere keuzes maken. Met andere woorden, ouders en jongeren veranderen wel maar niet op dezelfde manier en met dezelfde snelheid, waardoor beiden de wereld anders zien en interpreteren en ook anders kunnen handelen. Dit veroorzaakt problemen over de keuze van huwelijkspartners binnen en buiten de groepen zelf. Het verklaart eveneens waarom ouders de druk die zij uitoefenen op hun kinderen niet altijd herkennen en erkennen als dwang. Tegelijkertijd wordt ook voorstelbaar waarom jongeren soms iedere bemoeienis van ouders zien als een vorm van dwang. Het probleem 'gedwongen huwelijken' komt voor de groepen zelf dus niet zozeer als gevolg van een gebrekkige of mislukte integratie, maar juist door een sterke integratie van beide generaties in verschillend tempo.

Literatuurlijst

Aboumalek, M. (1994) *Qui épouse qui? Le mariage en milieu urbain: Afrique Orient*.

Adhin, K. (2004) Hindostaanse vrouwen en carrière. Traditionele denkpatronen moeten nog veranderen. *Hindorama* 5(4).

Amersfoort, H. van, (2001) *Transnationalisme, moderne diaspora's en sociale cohesie*. Amsterdam: Het Spinhuis.

An-Na'im, A. 'Forced Marriage.' in *CIMEL and Interights 'Honour Crimes' project*.
<http://www.soas.ac.uk/honourcrimes/FMpaperAnNa'im.htm>
Geraadpleegd: 25 november.

Bartels, Edien (1993) 'Eén dochter is beter dan duizend zonen'. *Arabische vrouwen, symbolen en machtsverhoudingen tussen de seksen*. Utrecht, Jan van Arkel.

Bartels, E. (2000) 'Dutch Islam': Young People, Learning and Integration. *Current Sociology* 48(4):59-73.

Bartels, E. (2001) 'Die hoofddoek is mijn eigen keuze'. In *Cultuur maken, cultuur breken. Essays voor Hans Tennekes over mogelijkheden en onmogelijkheden van invloed op cultuurverandering*. E. Bartels, A.v. Harskamp, and H. Wels (red.). Delft: Uitgeverij Eburon. Pp. 46-59.

Broeders, D. en P. Meurs, (2004) Eigen normen eerst? Samen leven met verschillende culturele normen. *Sociologische Gids* 51(3):215-235.

Brouwer, L. (1997) *Meiden met Lef. Marokkaanse en Turkse wegwolters*. Amsterdam: VU Uitgeverij.

Buitelaar, M. (2000) 'Over partnerkeuze van hoogopgeleide vrouwen.' in *Liefst een gewoon huwelijk? Creatie en conflict in levensverhalen van jonge migrantenvrouwen*. K. Luyckx (red.) Leuven / Amersfoort: Acco. Pp. 139-180.

CBS. (2004) *Allochtonen in Nederland 2004*. Voorburg/Heerlen: CBS.

Coontz, Stephanie (2005) *Marriage, a History from Obedience to Intimacy or How Love Conquered Marriage*. New York: Viking Penguin.

Droogers, A. (2001) 'Cultuur als repertoire.' in *Cultuur maken, cultuur breken. Essays voor Hans Tennekes over mogelijkheden en onmogelijkheden van invloeden op cultuurverandering*. E. Bartels, A.v. Harskamp en H. Wels (red.). Delft: Eburon. Pp. 129-142

Eck, C. van (2001) *Door bloed gezuiverd; Eerwraak bij Turken in Nederland*. Amsterdam: Bert Bakker.

Eller, J.D. en R.M. Coughlan, (1993) 'The poverty of primordialism: the demystification of ethnic attachments.' *Ethnic and Racial Studies*. 16(2):181-202.

Eriksen, T.H. (1993) *Ethnicity and Nationalism*. Londen: Pluto Press.

Esveltdt, I., I. Kulu-Glasgow, J. Schoorl, en H.v. Solinge, (1995) *Migratiemotieven, migratienetwerken en Partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: NIDI.

Esveltdt, I. en J.J. Schoorl, (1998) 'Veranderingen in de huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland.' *Bevolking en Gezin* 27 (3):53-86.

Gil-White, F.J. (1999) 'How thick is blood? The plot thickens...: if ethnic actors are primordialists, what remains of the circumstantialist/primordialist controversy?' *Ethnic and Racial Studies* 22 (5):789-820.

Gowricharn, R. (2004a) 'De duurzaamheid van transnationalisme. De tweede generatie Hindostanen in Nederland.' *Migrantenstudies*, 20e jaargang, (4) Pp.252-269.

Gowricharn, R. (2004b) 'Moral Capital in Surinamese transnationalism.' *Ethnic and Racial Studies* 27 (4):607-621.

Heyden, K. van der, en J. Geets, (2005) *Migratie- en huwelijksdynamiek bij Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen; de hervormingen van de Mudhawannah*. Te verschijnen.

Hooghiemstra, E. (2003) *Trouwen over de grens*.
Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hooghiemstra, E. en J.G.F. Merens, (1999) *Variatie in participatie. Achtergronden van arbeidsdeelname van allochtone en autochtone vrouwen*.
Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

INTERIGHTS, A.O.S. Kendra, en S. Gah, (2000) 'Home Office Working Group - Information Gathering Exercise on Forced Marriages.' in *CIMEL and Interights 'Honour Crimes' Project*. <http://www.soas.ac.uk/honourcrimes/FMsubmission.htm>
Geraadpleegd: 25 november 2004.

Keulen, A. van, (1994) *Trouwen doe je zelf: Marokkaanse jongeren en partnerkeuze*.
Utrecht: Samenwerkingsverband van Marokkanen en Tunesiërs (SMT).

Koning, A. de, (1998) 'Als jij Ram bent. Veranderingen in het leven van Hindostaanse vrouwen in Paramaribo vanaf de jaren '60.' in *Grepen uit 125 jaar maatschappelijke ontwikkeling van Hindostanen*. Paramaribo / Den Haag: IMWO/Nauyuga/Amrit.

Koning, M. de, (1997) *Hulpverlening aan Marokkaanse jongens met onderwijsproblemen. De hulpverleningsmethodiek van Stichting Woonhuis en moskee Nour te Gouda*.
Amsterdam: Wetenschapswinkel Vrije Universiteit.

Koning, M. de, (2002) 'Institutionele grenzen. De hulpverlening van RCJ/Het Woonhuis en moskee Nour.' *Sociale Interventie* 11(1):5-13.

Lalmahomed, B. (2003) 'Migratie als acceleratie van vrouwenemancipatie.' in *Hindostanen van Brits-Indische emigranten via Suriname tot Burgers van Nederland*, C.F.S. Choenni en K.S. Adhin (red.). Den Haag: Communicatiebureau Sampreshan.

Luyckx, K. (2000) *Liefst een gewoon huwelijk? Creatie en conflict in levensverhalen van jonge migrantenvrouwen*. Leuven / Amersfoort: Acco.

Mills, M. (2000) *The transformation of partnerships. Canada, the Netherlands and the*

Russian Federation in the Age of Modernity. Amsterdam: Thela Thesis Publishers.

Pels, T. en M. De Gruijter, (2004) 'Hoe vergaat het de nazaten van de 'gastarbeiders'? Ontwikkelingen onder Marokkanen in Nederland.' *Sociologische Gids* 51(1):53-67.

Qureshi, R.B. (1991) 'Marriage Strategies among Muslims from South Asia.' in *Muslim Communities in North America*, Y. Haddad en J. Smith (red.). Albany: SUNY Press.

Reniers, G. en J. Lievens, (1999) 'Stereotypen in perspectief. De evolutie van enkele aspecten van het huwelijk bij Turken en Marokkanen in België.' *Migrantenstudies*(1):28-47.

Roosens, E. (1998) *Eigen grond eerst? Primordiale autochtonie, Dilemma van de multiculturele samenleving*. Leuven: Acco.

Saharso, S. (2002) 'Eerwraak: een kwestie van cultuur?' *Sociale Interventie*(1):22-29.

Salverda, B. (2004) *Laat me los, hou me vast. Verslag van een kwalitatief onderzoek naar het psychisch welbevinden van dertig Haagse meisjes van Hindostaanse afkomst*. Den Haag: Gemeente Den Haag / Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn GGD/Afdeling Epidemiologie.

Shaw, A. (2001) 'Kinship, cultural preference and immigration: consanguineous marriage among British Pakistanis.' *Journal of the Royal Anthropological Institute* 7(2):315 - 334.

Sterckx, Leen en Carolien Bouw, (2005) *Liefde op maat. Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Tennekes, H. (1990) *De onbekende dimensie. Over cultuur, cultuurverschillen en macht*. Leuven/Apeldoorn: Garant Uitgevers.

Timmerman, C. (2003) 'Migratie en ethische minderheden in een globaliserend België: een reflectie over cultuur en identiteit.' *LOVA, het tijdschrift voor feministische antropologie* 24(1):49-65.

Uunk, W. (1996) *Who marries whom? The role of social origin, education and high culture in mate selection of industrial societies during the twentieth century*.

Valk, H. de, I. Esveldt, K. Henkens, en A.C. Liefbroer. 2001. 'Oude en nieuwe allochtone in Nederland.' in *WRR werkdocument* 123.

Valk, H. de en A.C. Liefbroer, (2004) 'Invloed van ouders op relatievormingsvoorkeuren van Turkse, Marokkaanse en autochtone jongeren in Nederland.' *Migrantenstudies*(4):108-122.

Verkuyten, M. (1999) *Etnische Identiteit. Theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Yerden, I. (1995) *Trouwen op zijn Turks. Huwelijksprocedures van Turkse jongeren in Nederland en hun strijd om meer inspraak*. Utrecht: Jan van Arkel.

Yerden, I. (2001) *Ik bepaal mijn eigen lot. Turkse meisjes in conflictsituaties*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Summary and Conclusions

The focal point of this research paper is the question: *What place do forced marriages occupy in the process of choosing a spouse among Turks, Moroccans and Hindustani in the Netherlands?* This research paper focuses on a comparison between the three groups named.

The following research questions are posed:

1. What views are held with respect to marriage, the importance of marriage and how it is brought about (especially the place given to freedom of choice, on the one hand, and coercion, on the other, with respect who one is to marry)
2. What strategies do marriage partners use?
3. Within what societal context does the phenomenon of marriage fit?
4. How often does the process of choosing a partner go against the will of the partners?
5. What views do the groups involved have of the role of the government with respect to forced marriages?

Through interviews with young people, parents, key figures and social scientists, combined with an analysis of websites and literature, this research was conducted over the course of two months. This means that the research cannot provide a representative picture of numbers and trends. In this research paper, we primarily focus on describing the process of choosing a marriage partner and the place that forced marriages occupy within this process. By forced marriage we mean: *a marriage in which the marriage partners, or one of them, have/has no say in the matter and does not consent to the marriage.*

Based on our research, we have concluded that forced marriages arise in all three subject groups. The coercion involved is sometimes expressed in physical force (of different forms). But usually many more subtle forms of coercion and pressure are involved. The decline in immigration for the purpose of marriage, the fact that Turkish, Moroccan and Hindustani Dutch young people grow up in an environment in which autonomy is important, and the increasing emphasis placed on social autonomy in Moroccan families makes us think that the number of forced marriages is decreasing and that the phenomenon of forced marriage is increasingly less valued among both young people and parents.

It is not the case that ‘the’ Moroccan, Turkish or Hindustani ‘culture’ automatically leads to forced marriage. It is also not true that in ‘the’ Dutch ‘culture’ every marriage is based purely on free choice. The choices that people make within the process of choosing a partner come about under the influence of a range of personal, economic, social, political, cultural and demographic factors such as transnational networks, a preference for endogamy and ideals such as family loyalty and the institution of marriage. In our view, it can be justifiably concluded that forced marriage is a phenomenon that is slowly but surely declining among the three groups researched. Still, the pressure to marry (with a specific candidate) is sometimes experienced as enormous pressure by young people. Their perception of this pressure is in part shaped by a lack of communication with the parents and is therefore not always justified.

Views with respect to marriage.

A significant part of the attention in this study was focused on the first question: what views do people have with respect to marriage, the importance of marriage and how it is brought about.

For all three groups researched – Turks, Moroccans and Hindustani – we can conclude that among young people increasing emphasis is placed on autonomy and freedom

of choice. This conclusion is confirmed because it is also found in other areas, such as among girls that choose to wear a headscarf. That is not to say that young people in practice give no consideration to their social environment. Choosing a partner, even when the norm is that this must be a free choice based on romantic feelings, is always a process in which social, economic and cultural factors play a large role.

The fact that young people take the wishes of their parents into consideration has to do with feelings of loyalty, appreciating the importance of having the family's support, respect for one's parents, the views of one's parents concerning a good future for their children and the role that a marriage plays in this. The outcome of all of these factors, in the end, lies somewhere between free choice and coercion. We see the same in parents. Gradually they are realising that they cannot ignore their son's or daughter's own choice of a partner. They also see in the world around them that forced marriages can go wrong. The practices of native Dutch people are not highly valued by Turkish, Moroccan and Hindustani Dutch people. Although the ideals of romantic love and freedom of choice are appreciated, some influence from the family, especially from the parents, is considered to be necessary. There are also young people that see any interference as a form of coercion.

A marriage in which one of the partners really does not want to marry the proposed candidate is rejected. The idea that a marriage can help to solve problems (such as 'overly free' behaviour on the part of a daughter or criminality on the part of a son) is still sometimes believed, but also ridiculed and rejected. The fact that parents now reject using strong coercion is the result of their experiences with older sons and daughters. These older children have often been married off and the impression that many people have is that such marriages quickly lead to divorce. For many parents this is reason enough to let their younger children choose their own partner.

Marriages and the choice of a marriage partner are closely tied to preserving the ethnic group. The practices of native Dutch people are sometimes seen as a threat to the existence of the ethnic minority group. Immigration for the purpose of marriage can be seen as a direct expression of preserving continuity with the past and with one's own family in the country of origin. These feelings of commitment, loyalty and identity are deeply felt by parents. It is therefore remarkable that the thinking of parents on the choosing of a partner is nonetheless gradually developing in the same direction as their children's. The parents and the group as a whole have thus experienced a turnaround in a relatively short time – within one generation.

Strategies

The second question of this paper pertains to strategies that people use. The desire to preserve one's own ethnic group and cultural preferences such as endogamy still do not provide a sufficient explanation for the occurrence of arranged marriages, forced marriages and any excesses attached to them. Because the freedom that people have in this area is in part determined by the role played by their immediate family and the wider community, we will discuss this research question in conjunction with question three, concerning the context of choosing a partner.

It is remarkable that, in the case of all groups, we see that peers are playing an increasingly important role. Not only cousins, but also friends play an active role in influencing a young person's choice of a partner. People are introduced to one another and linked together based on the important consideration of whether people think along the same lines in the area of religion (practising or non-practising), plans for the future and views about how children should be raised. At a later stage, the parents are brought into the picture. Such a situation is in fact virtually an inversion of the process of arranged mar-

riages. While in the most strict forms of forced marriage the parents determine the process and sometimes do not even ask for their children's consent, now it is increasingly the children who determine the process and ask the parents for their consent. Here, too, we see that parents are undergoing a big change; they are relinquishing a part of their power with respect to choosing a partner for their children, which in practice gives young people greater freedom.

This does not take away the fact that young people often feel great pressure to marry and to marry a candidate that their parents propose. Education is a legitimate reason for postponing a marriage or even to postpone the entire process of choosing a partner. But after the education has been completed, the pressure increases. This is particularly true for women. If a woman is unable to continue her education, then the pressure begins to increase sooner. This pressure is usually not coupled with physical coercion. The pressure is usually of a psychological nature. We also see that, from a very young age, women are told that they will have to marry later on. This can happen when a young person asks parents to look for a partner. It also occurs when young people get the feeling that the time for them to marry has arrived. Although the views with respect to role patterns are changing, particularly among girls, women in all three groups researched remain the centre of attention in questions surrounding honour and shame, and they often also form the core of demarcating and maintaining ethnic boundaries. As a result, they remain vulnerable when the pressure becomes intense and they also have less freedom to take their own initiatives than men do.

Among Turks and Moroccans, the transnational network plays a role. This can involve family obligations and feelings of loyalty, making it very difficult for both parents and their children to escape the pressure. The parents can also serve as a bastion between their children and the family. But this does not always happen, and there are instances in which girls sometimes let themselves be 'pushed' into a marriage when on holiday in the country of origin. Then, when they return home, they sometimes regret it. In such a situation, they find it very difficult, if not impossible, to say 'no' later on.

This doesn't mean that all imported marriages are forced marriages. Nor does it mean that family members only exert pressure to marry. Occasionally family members step in to mediate between parents and children and sometimes a priest, pandit or imam is asked to mediate. This means that there must be communication and room for negotiation. This proves to be problematic for the three groups researched, because there is little communication or negotiation about choosing a partner. This seems to conflict with the pressure that is exerted by parents and family members who do initiate discussions concerning the choice of a partner. The lack of both communication and room for negotiation identified is primarily discerned by young people and much less by the parents.

Process of forcing a marriage partner

The fourth research question concerns the process of forcing a marriage onto someone. Forced marriages occur among the three groups researched, but no recent figures are available. Marriages that are against the express wish of one of the two partners involved seem to be a marginal and disappearing phenomenon. Marriages in which intense pressure is exercised on a partner involved occur more often. A problem in this case is that the intended partners do not always make it clear that a marriage candidate or even the manner in which the partner is chosen is absolutely against their will. They let themselves be swept through the process or simply leave home. The latter does not always occur with the goal of breaking contact with the parents; on the contrary, most of the children that leave home prefer to return. But it does make clear that the aforementioned perception of young people – i.e. that there is little communication concerning the marriage

– makes it difficult for them to say no. They also find it difficult to estimate how much freedom they have to say no. Sometimes they learn later on that they had much greater freedom to do so than they thought they had at the time.

From the conclusions drawn in Chapters 3 and 4, we see that five situations continually return in the case of Turks and Moroccans with respect to forced marriages or marriages that come about under intense psychological pressure:

1. When the woman or man does not function well and, in the eyes of the parents, displays undesirable behaviour;
2. When there is a marriage candidate that the parents do not approve of;
3. When there is pressure to immigrate from the country of origin;
4. When there is a marriage with a blood relative;
5. A combination of the previous factors. With a combination of factors, the risk of a forced marriage seems greater; nonetheless, it remains true that such situations or combinations thereof do not automatically lead to forced marriages.

For Hindustani this is less clear; perhaps situation 1 and 2 can play a role. This report can leave the impression that, among Hindustani, there are fewer problems with respect to forced marriages. But we are not confident enough to give a final explanation of this since, because of the lack of secondary sources as literature on researches, the study among Hindustani was much more explorative in character. The respondents themselves pointed to problems caused by the closed nature of the group and the difficulty in discussing problems openly as a result. This problem seems to be greater among Hindustani than it is among Turks and Moroccans in the Netherlands. All of this means that we must be very careful about establishing a relationship between forced marriages and the high percentage of suicides among Hindustani girls. It should be clear from the study of Salverda (2004) that, in the case of suicide, it involves an interplay of factors and that it is not clear exactly what the relationship is with forced marriages.

Although parents are increasingly accepting the fact that young people are taking the initiative to ask to choose for themselves, the views of the parents do not run parallel to those of these same young people. What young people perceive as force (which can sometimes be any interference by the parents), is not always recognised and acknowledged by the parents as such. What they are focused on, in their own eyes, is the happiness of their children. Though we have found extreme cases from the literature and via respondents, most of them pertained to the grey area between force and freedom of choice. The conflicts arising around the choice of a marriage partner come about in part because parents and young people have different definitions of marriage, happiness and family ties, and in some cases they try to lay these definitions on one another. The lack of communication in some families is also very important here. It makes negotiations about the process and about the different definitions that people use more difficult. It also makes it more difficult for young people to estimate the freedom that they have.

Forced marriage therefore seems to be a disappearing phenomenon. The tensions that arise around the subject of choosing a partner seem to pertain more to the fact that the groups concerned are undergoing great changes, as well as the fact that these changes do not run parallel for young people and parents respectively. These great changes are causing the problems and that's why there is a need for questions and services where young people can go. On this basis (and in view of the previously mentioned developments, such as a decline in immigration for the purpose of marriage), we think it is justified to conclude that forced marriages are a phenomenon that over time will decline among Dutch citizens from Turkish, Moroccan and Hindustani groups.

Forced marriages and the role of the government

The conclusion that forced marriages are declining does not mean, for respondents, that nothing needs to be done about them. The groups involved have a range of ideas on possible ways the government could intervene. People recognise the problems surrounding the concept of force and therefore question the use of a legal approach to combat it. Most people think that education is the best way to combat the problem by making parents and children aware of it. Many also argue for collaboration with the social services, schools and the respective communities' own (religious) organisations. The importance that both parents and young people attach to good education for boys and girls and the changing views among girls with respect to gender roles seem to suggest that girls, in any case, think that their achievements in this area also contribute to the honour and status of the ethnic group and its preservation. Success in education is therefore supplanting the emphasis placed on a girl's virginity. This is a point that could be used, suggest the respondents.

Most would prefer to see initiatives that come from and that are focused on their own ethnic group. And they would like these initiatives to be supported by the government and assistance organisations. Turkish and Moroccan organisations seem to be further along in the development of initiatives for girls and women than are Hindustani organisations. In the latter group, according to respondents, people for a long time thought that problems of this nature did not exist among ethnic Indians. This notwithstanding, the communities' own organisations seem to be more suited for handling these types of matters. These organisations know the families and can determine in any given situation whether or not force is being used. Religious organisations, imams and pandits can indeed bring their religious authority to bear. Little if anything is said about possible obstacles existing in the collaboration between (religious) organisations and government or assistance organisations.

It is noteworthy that people of Hindustani descent, particularly, react very strongly to this subject and to possible plans of the government. They do not want to be associated with the problem of ethnic minorities and thus be identified with Turks and Moroccans. This shows that the manner in which the integration debate has been conducted, the murder of Van Gogh and the events subsequent to it can have their own impact on how the government's plans are received. Also, the term *victim* is not appreciated among Hindustani people, but also not by the other two groups; people do not want to be labelled as victims.

Almost everyone, even the supporters of combating forced marriages through legal means, warn against the view that a law will be sufficient on its own. A law can, according to some, have an important symbolic effect and serve as a basis to fall back on, but legislation will not solve any problems. The previously mentioned loyalty to family in the country of origin, the views concerning marriage and the interests of people do not suddenly disappear as a result of laws being passed. Assistance, information and training geared to making young people self-assured and the improvement of the communication between parents and children will continue to be necessary.

In conclusion: forced marriages and integration

In the debate on social integration, the manner in which partners are chosen is seen as an indicator of this integration. Force and freedom of choice are juxtaposed. Studies have shown that force and freedom of choice in marriage actually represent the extremities of a continuum with a large grey area in between. Arranged marriages can be placed in this grey area.

In our research, parents seem to place great value on family relations and they see the question of whether or not the families of potential partners suit one another as being vitally important. In other words: they focus on the importance of familial relations and mutual support. This concerns more than the situation in the Netherlands alone and can involve the family living in Turkey and Morocco, respectively. The loyalties to, identification with, and commitment to the family there and the mutual obligations that ensue from this commitment mean that these can weigh more heavily than other aspects. In addition, a marriage is still seen as a way in which to solve problems. The woman then becomes the responsibility of her husband. And for the husband, it is the principal time at which he demonstrates his sense of responsibility. Another view is the one concerning the happiness of the children – parents are viewed as the ones that know what is best for their children.

With respect to children, there are two main views that can clash. On the one side there is the ideal of freedom of choice (children determine for themselves as to what will make them happy and what is best for them). On the other hand, they feel a sense of loyalty to their parents. Sometimes there is also the view that the parents are only looking after their best interests. Based on the first view, they could marry whom they choose, but loyalty to their parents means that they will take their parents' views into consideration and usually ask for their parents' consent. They would not usually present a candidate to their parents that they think would likely be rejected by them.

Although parents are increasingly shifting their position and favouring the romantic ideal and although young people have grown up with this ideal, there is still a gap between the generations in this respect. The idea that this is due to a lack of social integration or even to unsuccessful integration into Dutch society does not do justice to the great turnaround that parents in particular have made and ignores the fact that loyalty to the family and identification with one's own ethnic group cannot simply be ignored. The speed at which these changes are taking place differs for the two generations. As a result, parents and children are making different choices. In other words, parents and young people are changing, but not in the same manner and at the same speed, which means they see and interpret the world differently and therefore can act differently. This causes problems with respect to the choice of a marriage partner within and outside the group itself. It also explains why parents do not always recognise and acknowledge the pressure that they put on their children as coercion or force. At the same time, it is also easy to see why young people sometimes consider any interference by their parents as a form of coercion. The problem of 'forced marriages', for these groups, is therefore not so much the result of a lack of integration or of unsuccessful integration. It is rather the result of a process of strong integration that the two generations are experiencing at different speeds.

BIJLAGEN

Informatie over de onderzoeksmedewerkers

Auteurs

Drs. Martijn de Koning – ISIM Leiden

Dr. Edien Bartels – Vrije Universiteit Amsterdam

Onderzoeksassistentie

Drs. Sharita Rampertap antropologe

Studenten Culturele Antropologie Vrije Universiteit Amsterdam

Siela Jethoe

Inge de Jong

Daniëlle Koning

Warsha Mangré

Interviews

Respondenten

- Vier Turkse Nederlanders
- Vier Marokkaanse Nederlanders
- Zestien Hindostaanse Nederlanders

Deskundigen

- Arslan, Famile, advocaat en procureur
- Asabdoun, Bouchra, adviseur De Heuvel, adviesbureau voor jeugd- en jongeren werk
- Bouchama, Oifae, medewerkster Schoolloopbaanbegeleiding STEK Jeugdzorg en moskee Nour Gouda
- Boudadi, Seloua, Medewerkster Stichting Alouan Gouda
- Bousakla, Mimount, Senator Sp.A (België)
- Bouw, Carolien, Onderzoeksmedewerkster SISWO / Social Policy Research
- Brouwer, Lenie, antropologe Afdeling Sociale en Culturele Antropologie aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam
- Dessing, Nathal verbonden aan het International Institute for the Study of Islam in the Modern World (ISIM) te Leiden (<http://www.isim.nl>)
- Gowricharn, Ruben, Hoogleraar Universiteit van Tilburg, ‘multiculturele en transnationale vraagstukken’.
- Heyden, Katrien van der, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen Universiteit Antwerpen – UFSIA / Onderzoeksmedewerkster Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad – OASES (België)
- Hafsaoui, Aicha, medewerkster Schoolloopbaanbegeleiding STEK Jeugdzorg en moskee Nour Gouda
- Hooghiemstra, Erna, Nederlandse Gezinsraad en auteur van ‘Trouwen over de Grens
- Moors, Annelies, verbonden aan het ISIM te Leiden en program director van het ISIM-programma Muslim Cultural Politics: Family Dynamics and Gender.
- Moussaoui, Chahida el, Medewerkster Schoolloopbaanbegeleiding STEK Jeugdzorg en moskee Nour Gouda
- Noormohamed, Sharida, Boomerang Communicatietrainingen / oprichtster van Empowerment voor jonge Vrouwen uit India, Pakistan en Suriname (VIPS)
- Pektas-Weber, Ceylan, voorzitter van stichting Nederlandse moslimvrouwen Al Nisa en projectleider huiselijk geweld bij Ihsan, Instituut voor Islamitisch Maatschappelijk Activeringswerk

- Sterckx, Leen, onderzoeksmedewerkster SISWO / Social Policy Research Amsterdam
- Tuinstra, antropologe, coördinatrice Schoolloopbaanbegeleiding STEK Jeugdzorg en moskee Nour Gouda
- Yerden, Ibrahim, antropoloog en onderzoeker

Interviewschema

Welke plaats nemen gedwongen huwelijken in, in het proces van partnerkeuze bij Turken, Marokkanen en Hindostanen in Nederland?

Publicatie is mogelijk dit betekent dat alle respondenten anoniem en onherkenbaar worden opgevoerd.

Interview

1. Gegevens respondenten

- Naam
- Leeftijd
- Man/vrouw
- 1e/2e/3e generatie
- opleiding
- functie
- geïnterviewd als:
- Direct betrokkene
- Deskundige
- Vertegenwoordiger doelgroep
- Anders nl.: ...
- Specifieke reden om te interviewen: ...

2. In kaart brengen van de groepen.

- Hoe groot zijn de groepen?
- Welke subgroepen zijn er?
- Hoe groot zijn de subgroepen?
- Uit welke gebieden in het land van herkomst zijn ze afkomstig?
- Hoe zijn de groepen verdeeld over Nederland
- Welke economische factoren spelen een rol bij huwelijken?
- Welke rol speelt het netwerk bij de partnerkeuze en (gedwongen) huwelijken?
- Welke rol spelen de ouders bij partnerkeuze en (gedwongen) huwelijken?

3. Welke praktijken zijn er met betrekking tot huwelijk en partnerkeuze?

- Welke ontwikkelingen zijn er gaande rondom gearrangeerde huwelijken?
- Op welke leeftijd trouwt men?
- Hoe lang kennen de partners elkaar al voor het huwelijk en wat weten ze van elkaar?
- Hoe gaat men om met de druk van de omgeving?
- Is er sprake van een onderhandelingsproces, wie spelen daarbij een rol en vindt zo'n proces plaats?
- Wat zijn de gevolgen van het weigeren van een gearrangeerde partnerkeuze?
- Hoe vaak is er sprake van gedwongen huwelijken?
- Zijn er gemeenschappelijke factoren te ontdekken met betrekking tot de gezins-situatie en maatschappelijke positie van de betrokkenen, wanneer er sprake is van gedwongen huwelijk?

4. Welke ideeën hebben mensen over huwelijk en partnerkeuze?

- a. Hoe denkt men over gedwongen huwelijken, gearrangeerde huwelijken en huwelijken op basis van het romantische ideaal?
- b. Welke ontwikkelingen zijn er te bespeuren met betrekking tot a.
- c. Hoe zien en waarderen mensen de praktijken van autochtone Nederlanders?
- d. Wanneer spreekt men van 'dwang' of 'uithuwelijken' en wanneer van 'gearrangeerd'?
- e. Hoe denkt men over slachtoffers van gedwongen huwelijken?
- f. Hoe denkt men over partners die tegen de gearrangeerde partnerkeuze ingaan?

5. De rol van de overheid?

- a. Welke overheidsfunctionarissen komen in aanraking met gedwongen huwelijken?
- b. Wat zijn signalen van gedwongen huwelijken?
- c. Hoe kunnen mensen sensitief worden voor deze signalen?
- d. Welke opvang is er (binnen of buiten de groep) voor mannen en vrouwen die het slachtoffer zijn van een huwelijk tegen hun wil?

6. Hoe wordt (eventueel) overheidsingrijpen op het terrein van gedwongen huwelijken, beoordeeld.

- a. Wat vindt men van het plan om gedwongen huwelijken te verbieden en/of te voorkomen?
- b. Wat vindt men van het feit dat de overheid ingrijpt?
- c. Zouden er voorzieningen (juridische, hulpverlening) moeten komen voor slachtoffers van gedwongen huwelijken en hoe zouden die er moeten uit zien?

Afsluiting

Uitleg verdere procedure, verslaglegging